

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Historiae Societatis Iesv Pars ...

Pars Qvinta Sive Clavdivs Tomvs Prior - Res extra Europam gestas, & alia

Orlandini, Nicola

Antverpiae, 1661

Liber Quartus.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14197

HISTORIAE SOCIETATIS IESV PARTIS QVINTAE TOMVS PRIOR

A.C. 1584.

Liber Quartus.

Soc. 45.

FELIX hic annus Societati fuit Editione nouae Constitutionis Pontificiae, cuius initium est: *Quanto Fructuosius*. Quae Gregorius XIII. vota simplicia Societatis aduersus quorundam criminationes Auctoritate Apostolica defendit. Actis Deo de isto successu gratijs Generalis Societatis Claudius dum circumspicit quemadmodum partes Societatis omnes roboret, ac perficiat, posteaquam operosa cura perfunctus erat, quam emendatissime edendi Constitutiones, & Canones, & Regulas singulorum munerum, & alia ad communem Societatis disciplinam spectantia, prout postremus Generalis conuentus decreerat, ad rem literariam ordinandam animum adiecit. Quam in rem quid gestum sit abunde docent acta ab ijs edita, quibus demandatum negotium est. Quae ad verbum sunt, quae sequuntur.

Acta Congregationis, quae anno 1584. iussu adm. R. P. Praepositi Generalis

Claudij Aquaiuae habita est de ratione studiorum instituenda.

Constitutiones 4. par. cap. 13. A. De statutis, inquirunt, lectionum, horis, ordine, ac modo, & de exercitationibus tam compositionum (quas à Magistris emendari oportet) quam disputationum in omnibus facultatibus; & pronuntiandi publice Orationes, & Carmina, speciatim in quodam tractatu per Generalem Praepositum approbato agatur seorsum, ad quem haec Constitutio nos remittit, id dumtaxat monendo, illa locis, temporibus, & personis accommodari oportere, quamuis ad illum ordinem accedere, quoad fieri potest, conueniat.

In eadem quoque 4. par. cap. 5. §. 4. & cap. 14. §. 3. sic habetur, sequantur in quauis facultate securiorem, & magis approbatam Doctrinam, & eos Autores, qui eam docent: cuius rei penes Rectorem (qui quod statuetur in vniuersa Societate ad maiorem Dei gloriam sequuturus est) cura sit.

Hic tractatus ijs constitutionibus commendatus, qui & studiorum praxim, & doctrinae solidioris, autorumque delectum, sicut oportet, informet, ac moderetur, nostrorum omnium Patrum votis, iam inde ab ortu, ac primordio Societatis expetitus est: quod cum in caeteras instituti nostri partes excolendas strenue ab ijs, qui praesunt incumbatur, pars ista tamen, quae literarijs studijs recte instituendis temperandisque continetur, nondum plene exulta, nec ad eam speciem, ac splendorem, quem in optatis esse doctissimo cuique par est perducta videretur. Duo plane sunt Societatis nostrae praesidia, ac firmamenta, ardens pietatis studium, & praestans rerum scientia. In haec duo capita omnis constitutionum nostrarum vertitur cardo, eo quod pietas, si doctrinae luce orbata sit, singulis quidem priuatim profit non parum, at in Ecclesia, proximorumque vtilitatem operam penè nullam conferre possit, in concio-

Hist. Soc. Iesu Par. v. Tom. I.

X

nibus

1
Editio nouae
Constitutionis pro
Societate.

2
Origines
Ordinis studiorum
postea editi.

3
Acta Congregationis
sex Patrum
hoc anno habita.

4
Constitutionum loca,
quae ordinem
studiorum
edendum
praescribunt.

5
Necessitas
eiusdem Ordinis ex
desiderio nostrorum,
& sine Societate.

nibus, in Sacramentis administrandis, in iuuentute erudienda, in disputationibus cum fidei Aduersarijs, in consilijs, responsisque de dubijs rebus, & cæteris nostrorum hominum muneribus, ac functionibus, quæ doctrinam non vulgarem illam, sed excellentem quandam desiderant. Ad eam vero consequendam interest plurimum, qua ingrediamur via, quibus artibus, quibus utamur auxilijs, quod nisi ratio facilis, ac solers ineatur, multis conlapsis laboribus fructus respondere solet exiguus: Contra vero si studiorum labor ad sapientem aliquam normam dirigatur, non magnis lucubrationibus magnum compendium, & fructus vberes referantur. Huc accedit, quod non modo nostrates, sed externos etiam adolescentes docendos suscipimus, quorum cum numerosa sit multitudo, præclara indoles, nec rara nobilitas, nostro muneri, nostræque apud alios existimationi facere satis non videntur, si tot pueris nostræ fidei commissis, tanquam nutrices non omnia optime munda,

6

Eundem exigit cura suscepta educationis iuuentutis. Et æmulatio multorum in Societate.

ut aiunt, in os inferamus: ne exiguo cum progressu in scholis nostris penè censescant. Porro nec lenè pondus, & calcar ad studia nostra benè componenda accedere debet ex eo, quod res nostræ quotidie in promptu, atque in oculis omnium sunt, eorum etiam qui non optime videntur affecti. Horum vero instanti accusationem effugere non valeamus aliter, nisi quod nonnullis benevolentia eorum nos deest, id rerum benè gerendarum consilio, atque industria compendiosa: cum præsertim non pauci sint, qui in hac literaria palæstra cum à nostris vicini non æquissimè ferant, non parum res quidem suas promouere, nostras autem obsecurare nitantur. Iam nihil attinet multa verba facere de animorum consensione, quam grauissimè nostræ commendant Constitutiones, in ijs præsertim, quæ publicè geruntur, aut docentur: huic vero assensionem nondum satis potuit esse

7

Idem ad consensionem inter nostros statuedam utilis. Et ad præcauendum nouarum studiorum.

consultum. Cum enim nullus ordo, forma nulla communis adhuc præscripta esset, licere sibi quisque existimauit, & sentire quæ vellet, & quæ sentiebat, alijs tradere ea methodo, quam maximè probabat, ut aliquando minus nostri inter se, quam ab externis dissentirent. Illud etiam vltimo ac præcipuo loco cauendum videbatur, ne rerum nouarum studium, quod aliquando in nonnullis apparet, in aliquod discrimen nostram existimationem traheret, hæc atate, quæ cum plus nimio abundet hæresibus, matura potius indiget soliditate, quam parum tuta subtilitate doctorum. Atque hi Doctrina tanquam scopuli licet sapienter declinari possint à veteranis Professoribus, consulendum tamen fuit etiam tyronibus, quos veteranis iam defessis oportet ideam subrogare: tamen hoc cautionis genus ne veteranis quidem obfuturum sit, cum possit interdum multis iam annis confirmata autoritas aliquem auctiorem reddere, & ad res nouas promptiorem. His itaque de causis semper visum est optimum factu, si, tam docendi varietas, quam opinandi libertas certis legibus vinciretur. Id quod cum hucusque confici commode non potuisset, tandem admodum R. P. Præpositus Generalis Claudius Aquauina postquam primis suæ administrationis annis in Constitutiones, omnium officiorum Regulas, Congregationum Canones, & Priuilegia Societatis emendatissimè edenda diligenter incubuit, anno tandem 1584. adiecit animum ad studiorum rationem firmiter, atque vtiliter constabiliendam: eaque de causa et disunctissimis Societatis Prouincijs Patres Theologos sex ad id operis deputandos euocauit. Ex Hispania venit P. Ioannes Azor. Ex Lusitania P. Gaspar Gonzales. Ex Gallia P. Iacobus Tyrius, Ex Austria P. Petrus Buseus, et Germania superiore P. Antonius Guisanus, Romæ commorabatur P. Scepianus Tuceius, Omnes administrandarum scholarum vsu præditi, & in consensu pene facultatibus versati, gnari etiam singuli rerum Prouinciæ suæ: vtriarum gentium auditis, collatisque moribus, ac studijs, id communi consilio statueretur, quod locis, quoad eius fieri posset, congrueret vniuersis. Itaque sexto Idus Decembris, qui Conceptionis Deiparæ Virginis dies est, per R. P. Generalem ad S. D. N. Gregorij pedes osculandos deducti sunt, ut anticipato negotium tam operosum inchoarent. Bene precatus Pontifex sedulitate

8

Ad istum Ordine concordandum sex Patres è varijs partibus collecti.

Conueniunt Romæ Pontifice in primis probante.

163

temque, ac celeritatem operi adeo salutari, vt adherent, serio est adhortatus. Neque vero Pontifex Maximus solum, sed & Cardinales nonnulli Doctrina, & autoritate precipui, quos tantæ rei certiores facere oportuit, institutam hanc à R. P. Generali quasi communem studiorum Reformationem vehementissime comprobant. Domicilium peropportunum, & commodum hybernis quidem sex mensibus in Pœnitentiaria Sancti Petri, æstiuis autem caloribus per trimestre spatium in Quirinali Monte ad S. Andream, illis est attributum. Horæ ternæ diebus singulis in consultatione ponebantur; temporis reliquum legendis Doctoribus, & Commentarijs, quos aliqui manu scriptos ex Prouincijs attulerant, traducebatur.

Iam vero vniuersum hoc opus duo in capita distributum fuit. In vno de securiorum opinionum delectu, ac censura agitatum est. In altero traditus fuit ordo, ac praxis scholarum, omniumque exercitationum, quibus ad sapientiam, ac bonas artes iuuentus promouetur, institutio. Ac primum in opinionum theologiarum examine, in quo aliquid excogitare, quod multis probetur, arduum semper visum est omnibus, Patrum illorum vnus, qui præerat Congregationi, quæstionem aliam ex alia iuxta ordinem Partium, Quæstionum, Articulorum S. Thomæ in disceptationem vocabat: ordine suam quisque sententiam prodebat. Si suffragia concordabant, haud magno negotio res transigebatur, sin dissidebant, tum disputatio acris oriebatur: diuidebatur quæstio in proprios status: certa secabantur ab ambiguis, lubrica, & obscura à ratis, & definitis. Controuersia capite sic explorato, discrepancium inter se argumentorum momenta appendebantur, in chartam sedulo referebantur, copiosa duorum, interdum etiam trium dierum disputatione examinabantur, donec qui aliter senserant in plurimorum sententiam sponte concederent.

In constituenda deinde certa ratione, ac methodo, qua scientiæ, & facultates singula tractarentur, recitabantur Patrum nostrorum in hunc usum conseruatae deliberationes, siue Romæ, siue extra in nobilioribus Societatis Collegijs varia temporum occasione instituta: percensebantur Epistolæ, & consulta, legesque vniuersitarum, & diuersi generis alia, partim superioribus annis, partim nuperrimè ad R. P. N. Generalem ex plerisque cum Italis, & Hispanis, tum etiam Galliæ, Germaniæ, Poloniæ Prouincijs transmissa. Relegebantur quartæ partis Constitutiones, studioque ad nutum illis parendi sedulo expendebantur. Canones similiter Congregationum, Regulæ, & statuta scholarum, consuetudines præterea, moresque Collegij Romani, quæ liber manuscriptus simul omnia complectebatur. Ex his antiqua plurima retinebantur, recentioraque atrehebantur: abrogabantur nonnulla: si qua dubitationem adferebant, singuli Prouinciæ suæ priuatæ, vel communes institutiones, usum, & exempla scholarum, mores, & euenta in medium proferebant: comoda, & incommoda demonstrabant, quibus tot, tamque varijs auxilijs ad dilquisitionem, iudicationemque adhibitis, multarum peruestigata sunt remedia difficultatum, iactaque mutua inter nos consensionis fundamenta, cum fixum, ac ratum id apud se haberent, nihil esse posse, vel ad scholarum conseruationem, promotionemque vtilius, vel ad gratiam, comparatamque existimationem retinendam accommodatius, quam vniuersi omnes normam, præscriptionemque in excolendis ingenijs, gubernandisque scholasticis muneribus tenere, ac sequi.

Confectus tandem est tractatus duplex, vnus de opinionibus seligendis, alter de scholarum administratione. Vterque deinde sub incudem reuocatus, relectusque omnibus audientibus, & emendatus, tandem etiam subscriptione singulorum firmatus, inque Collegij Romani Theologorum manus iussu R. P. N. Generalis traditus est, vt ab ipsis primum, à reliquis deinde per vniuersam Societatem Prouincijs expenderetur. Atque hic Congregationis de studijs habitæ tam cursus, quam exitus fuit. Anno vertente denique sub

Hist. Soc. Iesu Par. v. Tom. i.

X 2 finem

9
Opinionum delectus, & praxis scholarum, duo capita operis.

Methodus agendi circa primum.

10
Ex quibus fontibus hausta sit ordinatio disciplinae scholarum.

11
Quanta maturitate in ea processum

12
Ordo studiorum diu, & diligenter ante editionem expensus.

finem mensis Augusti, cum Decembris initio capisset, conuentus est solutus. P. Stephanus, P. Azor, P. Gonzales in Vrbe relictis, vt sicubi desideraretur eorum, quæ constituta sunt, interpretationem, vel rationem redderent. Cæteri domum quisque ad consueta munia rediere. Iam vero quam optatissimum esset R. P. Generali hanc totam rem cognoscere quam primis, & per Prouincias spargere recognoscendam, tamen impeditis primis Patronis, Procuratorum, & Congregationis, & negotijs expediendis. Deinde aduena Iaponiorum Principum, mora que diuturna in Vrbe propter obitum Gregorij Pontificis Maximi: tum quotidianis curis, literisque Prouinciarum, non potuit ante exitum pene anni 1585. animum adhibere cum quatuor Assistentibus ad ea perlegenda, quæ à sex Patribus deputatis, & à Romani Collegij Doctoribus acta fuerant. Nunc tandem rebus omnibus perspectis, & ijs quæ Collegij Romani Patres obseruarant, per sex Patres Deputatos recognitis, id quod perpenſis vtriusque partis annotationibus compilatum est, in omnem Societatem dimittendum putauit, vt quod in communem comparatur vsum, communi quoque iudicio comprobetur.

Hactenus Acta literarij eius consilij. Sed vt clarius appareat, quanto res studio, & ordine gesta sit, interest etiam cognosci, quæ posita sint tota fabricæ fundamenta. Igitur Patres de opinionum theologicarum delectu disputaturi, ita præstantur.

Admodum R. P. Generalis sex Patribus quos ad omnem studiorum rationem bene instituendam delegerat, nihil grauius commendauit, nihil se magis optare testatus est, quam vt eorum opera opinandi licentia, quæ quocumque periculis, & altercationibus nostros perturbat, cohiberetur: omnique Doctrina Societatis duas in primis res consequeretur in nostris Constitutionibus frequenter inculcatas, soliditatem, quæ omni temeritate vacaret, & consensionem, quam tot Professorum contentiones labefactant non parum. Hi illi mandatis cum studere obtemperare pro viribus, formulam, quæ sequitur, conscribere, quæ generatim quædam, quædam particulatim recte componi potest visa sunt. Est autem huiusmodi.

1. In docendo corroborandæ imprimis fidei, alendæque pietatis cura habeatur. Nemo igitur quicquam doceat, quod cum Ecclesiæ sensu, receptisque traditionibus non bene conueniat: quodque aliquo modo robur fidei, & solida pietatis firmitatem minuat.

2. Expedit etiam vbi nullum pietatis, & fidei periculum imminet, suspitionem vitare studij res molendi nouas, aut nouæ condendæ Doctrinæ. Quarum opinionem vllam nemo defendat, quæ contra recepta Philosophorum, aut Theologorum axiomata, vel contra communem scholarum Theologarum sensum, à plerisque viris doctis esse iudicetur.

3. Quæ opiniones, cuiuscumque auctoris sint, in aliqua Prouincia, aut Ciuitate multos, aut nostrorum, aut exterorum Catholicos, & non doctos offendere scientur, eas ibi nemo doceat, aut defendat, quamuis alibi sine offensione doceantur. Huiusmodi vero opiniones à quolibet Prouinciali colligendæ forent, audito consilio Doctorum suæ Prouinciæ, qui ea docent, nec eas ignorent, nec vllas esse præterea huius generis existiment.

Eodem hoc anno Sodalitium, quod erat in Romano Collegio sub Deipara Virginis essentela, Gregorius diplomate ad eam rem confecto, priuilegium iussit esse, amptis condonationibus peccatorum ornatum, factaque potestate eadem beneficia cum Sodalitijs, quæ ad illud aggregarentur, commutandis. Nomen ab Annuntiatione Virginis mansit. Anno 1564, ceperunt id Romæ sodalitium, inde per Societatis Collegia pleraque fusa alia eiusdem generis, & quædam etiam auctoritate Pontificis confirmata, & decorata Indulgentijs erant: verum per se se stabant singula, nec paribus beneficijs fruebantur: ac proinde, vt quodque recens excitabatur, ita ad indulgentias impetraretur.

13
Soliditas, & consensio in Doctrina Societatis per ordinem studiorum, stabilite.

14
Sodalitium Annunciate Collegij Romani priuilegium declaratum cui alia aggregarentur.
Quare id factum.

petrandas noua priuatim opus erat voluntate Pontificis, quod non carebat negotio. Ut igitur pronior communicatio esset, atque ex eodem cuncta quasi fonte deriuarentur; adhuc pari iure, ac forma constarent, antiquatis quacumque ad id loci statuta erant, cuncta in posterum ab Sodalitio Romano Gregorius suspendit: simulque ut certius, ac maiori cum ipsorum, tum Societatis tranquillitate regerentur, summam in omnia Generali Præposito potestatem permisit. Diuinum sane fuisse inuentum hosce cœtus ad discentium, siue morum, siue literarum profectum, passim experimenta monstrabant. Vbiq; Sodales Virginis utrâque eminebant laude. Quippe nihil ita alit scientiam, ut vera pietas: ac vicissim nihil opportunam fraudibus Dæmonis, & voluptatum illecebris adolefcentiam ita continet, ut accurata literarum tractatio, quæ bonis iucunditatibus amorem prauarum extinguens, occupatione præterea rapaci, & assidua neque corruptori otio, neque Diabolo, aut satellitibus eius aditum nisi angustum relinquit. Adhuc pueros, simplicesque clientum suorum complexa animos Mater Sanctitatis conferit Cœli seminibus, imbribus rigat diuinis, sancto igni ad maturam virtutis frugem perducit: & esse ei curæ hosce alumnos extraordinariæ indulgentiæ documentis passim ostendit. Ergo tam salubre opus, quo firmitus staret, latiusque propagaretur, Pontificia fuleiendum autoritate, ornandum clementia fuit. Quod Gregorius eo pronius fecit, quod ad Collegij sui Romani haud modicum decus, fructumque spectabat. Vnicus primo Romæ horum Sodalium fuerat cœtus. Verum, deinde cum ij ex quibus ortus primum adolefcentibus erat, in iuuenes euassissent, alijque inferiores ætate succederent, geminatus est ex ætatum gradibus, tum ut locus pateret pluribus, tum maxime, ut suos separatim conuentus, qui propiores inter se auo essent, haberent. Accessere deinde alij duo: quibus omnibus, quia sunt veluti membra vnius sodalitiij, honos, & nomen Congregationis Primariæ commune est. Ipsius Collegij iam magnifico opere duo ad Gymnasium properata membra stabant, cum ea cohonestare die Sanctis Apostolis Simoni, & Iudæ sacro præsentia sua Pontifex voluit. Exceptus est multiplici apparatu sapientiæ, ipsis vbiq; parietibus Poëtarum, Pictorumque ingeniosa facundia, autorem consalutantibus, & prædicantibus suum. Qui vbi in Aulam conscendit ornatam vndique descriptis ædificijs Collegiorum ab ipso per totum Orbem terrarum ad religionis amplificationem, & defensionem conditis, atque ea paulisper egregie picta contemplatus, parata in excelsis locis sella confedit. Stephanus Tuccius, quem modo inter Patres studijs ordinandis præpositos numerari, vir apprime doctus, & eloquens, idem qui duobus quoque ante annis Oratoris voce Beatissimum Patrem Collegium vetus visentem exceperat, modesta laudatione, ei de genu gratias egit. Et Pontifex vbi finem Orator dicendi fecit, Soli Deo, inquit, honor, & gloria. Sub hac scholas omnes singillatim inspicit; visus omnia vehementer probare. Nonis inde Nouembribus literarijs exercitationibus initium factum illustre, & accuratum, ut laxitati, splendore Gymnasij Doctorum par esset industria. Sex dierum varia prolusione data in conspectum ingenij vires, quam postremo clausit Orator Horatius Tursellinus ad amorem sapientiæ iuuenes cohortatus. Biduum quoque solennibus præfationibus datum, quæ non ut moris est, in suo quæque auditorio, sed in Theologiæ schola perampla atque magna, tunc ante, totidem post meridiem, ne qua cui officeret, audita. Valuitque ea Gymnasij Maiestas, & Doctorum celebritas ad classes tum urbanis, tum peregrinis auditoribus frequentandas, ut ex eo tempore haud multo pauciores binis milibus ceperint numerari. Cumularunt horum initiorum latitiam lecti è singulis Europa Prouincijs Patres, qui ad Procuratorum Congregationem, quæ prima post Claudium Generalem sub illud tempus habita est, conuenerant, Romanæ Prouinciæ, reuersus ab recognita magna cum laude Sardinia, Fabius de Fabijs præpositus est. Ioanni Nicolao de Notarijs Perusini Collegij, pro

15
Vtilitas Sodalitiorum
B.V.

16
Gregorius Pontifex Collegium Romanum à se ædificatum, visit.

17
Initia docendi splendida in Collegio Romano.

18
Congregatio Procuratorum prima sub Claudio.

veteri suo erga eam Ciuitatem studio, tanquam ad quietem cura permilla. Ameria quos ante aliquot annos iterum in Collegij spem socios Ciuitas impetrarat, cum nihil expediretur, omnes ex superioris generalis Conuentus decreto abducti. Par egregium Sacerdotum quinque dierum interuallo Nouembri mensē dedit Cœlo Professa Domus Romana, Federicum Manricum, & Franciscum Turrianum, ambos Hispanos, ambos æuo graues, ac bene facti. Manricus ex nobili genere dum profanam militiam petit, ad Corsicum bellum profectus, ex morbo animum ad religiosam vitam adiecit: auditus mox Genuæ Lainio anno 1554. & familiariter cum eo versatus, bellatorem indolem ad diuina signa in Societatem transtulit; sub quibus ad supremam, que spiritum infraustus labore, tanquam bonus miles Christi IESV, certat, Romana continenter in Domo præter sacrarij, templique præfecturam, in institutione confessionali assiduitate mirabili perseverans: cui patientiæ, cum innocentia, comitatisque dulcissima amabilitates adiungeret, ægris mentibus semper paratum, semper gratam perfugium erat. Ob singulare erga S. Franciscum, & Bonauenturam studium, initio se Franciscum Bonauenturam nominari volebat: sed quia in Societate nomina mutare moris non est, iussit S. Ignatius prioribus suis nominibus esse contentum. Porro Turrianus is est, cuius celebratae longo studio, ac labore collegerat, itemque supremam suam ætatem in finem religiosæ disciplinæ deposuit anno 1567. Ex quo tempore nunquam positus aduersus Hæreticos telis, in sui victoria, beataque pace persequenda, & perfectæ caritatis virtutis, tyronis ardore, constantia veterani, gustu intelligentis vixit, exemplum domesticis, exterisque blandissimum.

Non est prætereundum quod à multis obseruatum est, peculiari Deiparæ gratia videri assignatum eius morti diem vndecimum Kalendas Decembris, impè Presentationi eiusdem Sanctissimæ semper-Virginis annuâ celebritate Sacrum, quod festum Censores qui iussu olim Pij V. Pont. Max. Romanum Betuarum, & Missale recognouerant, tanquam antiquitatis suffragatione destitutum extinguere cogitarant. Sed re comperta Turrianus qui Romæ tunc erat, oblato Pontifici Libello professus est: luculenta sese testimonia Priscorum Patrum, quæ festi eius veram, & bene fundatam religionem demonstrarent, exhibere paratum si audiretur, quo statim impetrato, facile euicit, vt in Ecclesiasticis illi illa solemnitas iure quam optimo retinenda censeretur.

Neapolitani Professi cum parum idoneam vtilitati publicæ sedem haberent dum apertior quæritur, quæ fuerant Salernitani Principis ædes repente vacante propositæ sunt. Situs erat, quam qui optari maximè posset idoneus; nec aliud præter ipsarum magnificentiam ædium ferè quicquam obstabat. Regum moles videbatur præcella, ac spatiosa, parietibus vndique opere sumptuosissimo quadrato extructis, adamantis instar cuspidatim exciso. Sed plerisque inuicem pro ingenita Neapolitanæ genti Religione, animique liberalitate gaudentibus, quod esset in vrbe sua pulcherrimum, id Numini colendo addici, res et Philippo Rege autore, non ægrè transacta. Petrus Giron Ossunæ Dux ea tempore Prorex suscepit primus negotium, curaque, & studio summo gessit, pernatim quoque, & publicè nobilitatem ad promouendum opus, sedulo conuocatus. Erant multi, qui vbi inita noua Domus possessio est, templum in paruo extruendum suaderent, quod & modico sumptu Religiosis aptari visum Salernitana domus, & templi de integro extruendi pro voluntate forma desiderari posset. Cæterum, quanquam ipsa quoque Religiosorum domicilia, vti ipsemet homines Religioni deseruiant, tamen & illa ædificij maiestas congruentius Templo visa est, & priuatæ commoditati præuerti publicam decuit: vt tanto celebrius ad solemnia pietatis officia loco, ac gente digna spatia aperirentur. Igitur quicquid intra latera inædificatum erat euerfo, ex Iosephi Valeriani ad id Romæ missi descriptione peramplum, & elegans conformatum est Templum, & conceptræ Deiparæ dedicatum, vt grati animi aduersum Proregem cuius familia præci-

19
Federici Manricij vitam innocens, & mors felix.

20
Francisci Turriani per eruditionem religio.

21
Censores qui iussu olim Pij V. Pont. Max. Romanum Betuarum, & Missale recognouerant, tanquam antiquitatis suffragatione destitutum extinguere cogitarant.

22
Salernitani Principis ædes Neapolitani in templi Domus Professe mutata.

23
Censores qui iussu olim Pij V. Pont. Max. Romanum Betuarum, & Missale recognouerant, tanquam antiquitatis suffragatione destitutum extinguere cogitarant.

precipua veneratione ea solennitas colitur, hoc ad Posteror monumentum extaret Neapolitano Collegio, cuius anno superiore à Roberta Carafa fundandum vetigal susceptum narrauimus, tertius nunc primus Philosophicæ disciplinæ Magister est additus. Accessit, & singulare decus tanquam cælitus missum. Guilielmi Elphinstonij, qui in eo decessit, venerandæ reliquiæ. Is postridiè idus Aprilis anno 1563 natus in Scottiâ est, ex utroque parente nobili. Namque Mater ipsam Scottiæ Regnam altero cognationis gradu contingebat. Paternam vero gentem præ cæteris illustrarat Guillelmus Elphinstonius Aderbonensis Episcopus, idemque magnus Regni Cancellarius, sapientia, & sanctitate, studioque incorruptæ religionis inter paucos insignis: qui opibus quoque suis Academiam Ederbonensem, & Collegia aliquot scholasticorum instituit. Hac Natalium claritudine, verum, vt erant tempora, Parentibus nouorum dogmatum contagio infectis, ortus Guilielmus, in ipsdem educatus erroribus, Matre mature extincta, eo diligentius primarum literarum cultura excolitus est, quo maioribus, & Rex ipse adolescens affinem puerum stimulabat promissis, & propter indolem ingenij singularem firmius destinabatur Calvinianæ infantiæ munimentum. Sed alia erant bonæ voluntatis Dei Consilia, quæ modo mirabili per ipsas Hæreticorum iniurias ad suum exitum pertinere. Non persequar longas ambages adolescentiæ miris casibus exercitæ quas Hieronymus Platus, Iuuenis illius sibi notissimi vsque ad admirationem astinator, disertio Commentario descripsit. Sufficiet dicere, quod argumenti mei est, admissum, cum in Societatem Neapoli cum ibi ægrotaret, & coram Ludouico Massellio provinciali vota simplicia Societatis emisisse, adeo redundantem cœlestibus delicijs, vt confirmaret nullum in toto orbe terrarum sua sententia reperiri hominem se beatiorum, nec deinceps voluit à domesticis nisi frater appellari: & acito Rectore Antonio Liso res ei suas omnes, & reliquariam thecam, & Rosarium in manus dedit, rogans, vt etiam subucula sibi Societatis daretur, vt exuta, quam tum gestabat, seculi hominem planè totum exueret. Iam æstus febrim suaues, morbique supremi cruciatus delictæ videbantur, dolenti quod sibi, vt loquebatur, nihil aduersi contigisset Dei causa perferre. Tanti enim donum hoc multa pro Christo patiendi faciebat, vt interrogatus an pro duobus, quos præcipue sibi caros profitebatur, oraturus esset, vt in Cœlum, quam primum transferrentur, non id, sed potius, vt in hac vita tribulationes multas Dei causa paterentur, oraturum se se responderit. Ex eo Crucis amore cum ingentem aquæ vim iuberetur à Medico in summis febris ardoribus haurire, modeste rogauit, vt id postridiè fieret: quod quamquam ipse non explicauit, tamen fecisse intellectum est, vt eo die, sexta enim erat feria, ad regustandos Christi dolores, doloribus suis, ne illa quidem leuatiuncula admista, purioribus frueretur. Alio die vehementi cordis dolore correptus in latus dolens incubuit, exoptatum calicem quasi complexans, & eius acerbiter, vt sperabat, eo posito adaucturus. Sed vt ignauius saepe in dolores ipsa fuga præcipitat, ita magnanimus Christi Athleta leui somno furtim illapso, ubi cruciatum quærebat, ibi reperit sedationem. Et quoniam nunquam vincitur liberalitate Deus, adeo sitienti dolorum seruulo visus est solatia quedam per se quidem vilia, sed immense eius caritatis documenta, præter ordinem diuinitus prouidisse. Nocte quadam Guillelmus cum defecisse malognatum, quo medici iussu arentes subinde fauces humectabat, significasset, Excubitor, quamquam nullum præterea tota domo restare probe norat, tamen vt sanctus officio videretur, cubiculo velut alterum quæsiturus egreditur: atque ecce tibi in fenestra malognatum grande, ac pulchrum conspicitur; quod postea vnde allatum, à quo eo loco positum, nulla potuit, quamuis diligenti Præsidum inquisitione deprehendi. Itaque constans inter omnes fuit opinio, vt olim erga Sanctum Thomam ægrotantem in Haleculis, & Honoratum de quo S. Gregorius narrat, in alio pisce; ita erga hunc acceptum sibi adolescentem plusquam maternam, nec vlla ætate exhaustam, Domini indulgentiam miraculo declaratam. Iam eminebat magnus ille animus

22

Guillelmi
Elphinstonij
ortus.

23

Admittitur
in Societatem
ægrotas
Neapoli.

24

Mira patientia
morbum
tolerat.

25

Materna
Dei erga
eum indulgentia.

26
Vita dolo-
res purgato-
rio præoptat

mus è corpore, quòque exitus propius appetebat, hoc gestiebat magis. No-
que cum eo de morte dissimulanter agebatur, sed tanquam cum aliquo, qui
magni Regis in aulam discessum adornans multorum studijs ambiatur, ce-
tatimque curandis apud Regem mandatis oneretur: quæ Guilielmus manda-
data volens excipiebat. Caterum optabat quicquid ab noxis luendum por-
tum haberet, in hac vita potius, quam in purgatorio igni dependere. Narravit enim
ipsemet Petro Antonio Spinello, cui de peccatis confitebatur, Angelum sibi
custodem suum apparuisse, & id ipsum interrogasse, vtro mallet loco puniri,
in hac, an in altera vita? seque respondisse, malle triginta diebus in hac vi-
ta, quam horæ dimidium in Purgatorio cruciari. Vbi cum subijceret Spinel-
lus, vt Purgatorij tormenta longissime superent mortalis vitæ dolores, tametsi
bene suscipi, quo citius ad beatum Dei conspectum perueniatur: Guilielmus
adiecit se pœnas huius vitæ præoptare, non declinandi causa doloris, sed
quod ijs præter expiationem noxarum, etiam apud Deum merita cumuler-
tur. Biduo ante obitum tria ex Prouinciali Massellio suppliciter postulauit,
Primum vt Salmeron sibi moribundo bene precaretur, & sacrificium pro se fa-
ceret, Beatoque Ignatio commendaret. Deinde vt postquam obijisset, nomi-
ne suo Massellius de singulari erga se caritate Collegio grates ageret, de quo
repens à se exemplis minus rectis veniam precaretur. Postremum, vt cum
supremum instaret momentum, vellet suum in conclaue domesticos omnes
acciri: summo enim solatio eam sibi coronam illo articulo fore. Quæ cum
Prouincialis omnia promississet, biduo exacto institit rursus Guilielmus, vt de
crofancto Viatico muniretur, quod item mirabili opportunitate concessum
est. Nam quanquam vulgo credebatur aliquot dies superaturus, paulo post
emigravit. Allato diuinissimo Sacramento, & posteaquam coram eo Vni-
uersalis renouasset, cum incredibili pietatis gustu suscepto, etiam supremam
unctionem poposcit; quæ item clarioribus iam apparentibus instantis finis ar-
gumentis, adhibita est: & domestici conuocati. Quos vt confertim intran-
tes vidit, in hæc ipsa verba erupit, O quam gloriola est mors tot agniti-
bus Angelorum conspiciata. O quanta consolatione perfundor, vbi reciperet
animam meam Angeli mei Custodis manibus deportandam in Cœlum? Tum
vero nunquam cessare: totus in sacra Colloquia, & oscula imaginum B. Vir-
ginis, & Christi Domini in Cruce fixi colliquefcere, vt appareret, quod in
rebus naturæ nutu euntibus vsuuenit, quarum est prope quietis locum con-
citatissimus motus; ita animam illam, vt proxime ad beatam Sedem accē-
ferat, ita velocissime rapi. Candelam porrigi sibi sacram poscit ardentem,
& circumstantes orat, vt suas incendant: tum noua cum B. Virgine, Chri-
sto Domino, Beatoque Ignatio colloquia. Ac subito cum magno, & inu-
erito ad astantes gaudio, Non videtis, inquit, non videtis Angelos? Tum
quædam cum Angelo suo Custode submurmurans, denuntiasse eum sibi in-
terrogatus, retulit, fore, vt per Purgatorij pœnas transfiret, sed breui et
ijs ereptus ad Paradisi gloriam ab Angelo eodem deferretur: Vbi B. Ignatius
occursum esset, vt eum coram S. Trinitate susteret. Quibus dictis tanta
lætitia, & ardore spiritus repletus est, vt iam se ipse non caperet, sed car-
& caro eius exultarent in Deum viuum: totoque corpore quamuis infirmi-
simo super lectulum exiliret, atque oculos retro post cervical reflexos cir-
cumagens, & dulcedine quadam mirifica gestiens, indicaret aliquid se il-
lic aspiciere, quo valde delectaretur. Quod quid esset deficiente iam voce
satis explicare non potuit. Solum Angeli, Maria, & id genus nomina ei
intermortuis oculis percepta sunt. Inter quæ repente conticuit, recu-
bensque ita suauiter, vt consopitus videretur, supremum spiritum Iesu
exhalauit xvi. Kalendas Maij. Hoc tempore Sacerdoti è Societate viro gra-
ui, qui quo attentius oraret, præsens cum cæteris moribundo non adætu
repente quædam oborta est lux, & quasi vox audita, iam mortuus est. In-
que statim precibus ad animam eius ex Purgatorij pœnis liberandam tran-
sit.

27
In summis
consolationi-
bus moritur

28
Breue pur-
gatorium pa-
titur.

Soc.45.

ris, eo studio rogare Dominum cœpit, eoque commiserationis sensu, ac si ante oculos ignes illos haberet. Vbi autem quarta circiter hora pars abiit, illico tristitia omnis euanuit, & mirabilis hilaritas animum subiit, luxque certissima, quæ plane, ac sine vlla hæsitacione persuaderet, iam Guilielmum, ex ijs pœnis euasisse, & receptum in Cœlum. Postridie ad gratiarum actiõnem Socij omnes Collegij Eucharistiam sumpsere: quod tale genus mortis, ac virtutis spectare sibi licuisset. Eo die celebratæ exequiæ concursu etiam, complurium nobilium ad quos de adolescentis virtute rumor emanauerat. Actum à Consentinis, Præside Calabria Hieronymo Vazano inprimis instante, de aduocando Collegio, sed res non nisi quinto post anno maturuit. Permouerat Ciuitatem ardore suo Carolus Mastrillus. Qui Beneuentum item profectus, duos inter se Dynastas vt pacificaret, paucis concionibus ita desiderio Societatis omnes incendit, vt statim consilio publico vnum nobilem, Pompeium Morram, cum mandatis, ac literis, quibus & suas quam studiosissime scriptas Maximilianus Palumbara Archiepiscopus addidit, Romam ad Claudium legarint, templo, areaque ad Collegij ædificationem attributis, & vectigalia certa polliciti. Per hanc postulationem missi quatuor, ardentis Ciuium animos multo magis inflammauere. His præerat Emerius de Bonis, qui & conciones in frequentissimo conuentu habebat, & maximo audiebatur assensu, fructuque, præsertim quod apte explicationem Conscientiæ questionum interferebat. Cœpit & hebdomadarius Sacramentorum vsus induci, aliaque gesta de more. Sed Beneuentani Collegij absolutio dum multos in annos, quoad Ciuitas super attributo templo coortas expediat lites, differtur, in Prouincia Veneta Mantuanum iam pridem, vt in loco retuli, ab Cardinali Hercule Gonzaga designatum, incredibili Eleonoræ Austriacæ studio, ac pietate maturuit. Filia erat Eleonora Ferdinandi Imperatoris, Maximiliani Soror, Guilielmo Duci Mantuæ nupta, ob singularem in tanta nobilitate, modestiam, religionem, liberalitatem, & omnes Christianarum feminarum, laudes, vel sanctissimarum digna Reginarum choro. Hauserat vna cum sororibus, religionis indole plane germanis, à prima ætate erga nostrum Ordinem studium, & perpetuis auxerit incrementis: Collegijque Mantuæ instituti cupidine, præsertim vt recentes puerorum animas Sanctus Dei timor vna cum rudimentis literarum imbueret, non faciebat modo per se ipsa assidue preces ad Deum, sed late etiam per homines pios, sacrosque cœtus faciendas curabat. Obstabat tamen Vxoris optimæ votis Guilielmi Ducis animus ab Societate ex maleuolorum sermonibus oppido alienus. Nec eam, ob rem desperabat Eleonora, sed intentius cunctas obibat an mo vias, per quas aperire sibi ad optata aditum posset. Statuit igitur, quoniam nullæ tum erant Mantuæ publicæ scholæ, nonnullas excitare de peculio suo. Cuius rei cum potestatem sibi fieri ab Duce petisset, neque is videretur libenter concedere, illa multiplicandis ad Deum precibus tanto enixius institit. Non desepit piam perseuerantiam clementissimus Dominus, qui & ad perseuerandum, inuitat, quòd suorum precibus delectatur: & postulata differt, quo cumulatiora donet. Ergo inter ipsas preces, quas longius solito, & ardentius protrahabat, Eleonoram repente Dux euocat, & vltro interrogat, num, quas moliebatur, scholas condiderit? Quæ cum aduersus nutum eius nihil se mouere ausam, respondisset, explicata fronte, singulari benignitate, Age, inquit, ne cœptum omitte: placet non modo eas, vt arbitrato instituas tuo, sed vt etiam Societatis Patribus tradas regendas. Inter hæc Prosper Malauolta liberatus regendæ Mediolanensis Domus cura, ad Mantuanum suggestum accitit: vbi præter collatas in populum vtilitates, pia, prudentique consuetudine Ducem ita sibi deuinxit, vt absterfis ex eius animo calumnijs, & Societati eum, & pietati intime conciliarit. Tum vero Eleonora gaudia sua vix capere: mundi sui muliebris, quem luculentum habebat, ad conficiendum annuum censum parte addicta, vrgere Claudium literis suis, & Car-

Hist.Soc.Iesu Par.v.Tom.1.

Y

dina-

29
Consentini,
& Beneuenti
Collegia
petita.

30
Statio in
spem Colle-
gij Beneuen-
ti postea, fru-
ctu magno.

31
Eleonora
Austriacæ
Dux Man-
tuæ impensè
Societatem
amat.

32
Guilielmus
Dux Man-
tuæ Societati
reconcilia-
tur.

33
Eleonora
Collegium
Mantuanum
Societati fun-
dat.

34
Milliones
per Cretam,
Charnos, &
Istriam salu-
tares.

35
Ragusæ, Ca-
tharæ, & que
oram Illyri-
cæ, res Catho-
lica curata.

36
Aliquot
Dioceses
Turcis subie-
ctæ vtiliter
visitata.

dinalis Veronensis Augustini Valerij, cuius interponendam autoritatem cen-
suit, ipsum quoque incitare Ducem: demum omnibus curis in eam curam
incumbere. Neque interim manibus suis parcere; sed inter alia, suppellectili
domesticæ comparandæ, perficiendæque cum feminis suis insistere: quod ca-
ritate, benignitateque adeo prouida fecit, vt non modo, quod Religioso-
rum corporibus, sed quicquid coenaculo, culinæque & eorum ministris vsui
foret, Socij vbi missi sunt, parata affatim regijs illius manibus inuenirent.
Ædes Sancti Saluatoris Collegio attributa initio est. Verum cum ad scho-
las concinnandas proxima Hebraeorum Synagoga inter alia tecta redigenda
esset in potestatem; reclamantibus Iudæis, ne Synagoga, quam è primis
Italiae aiebant esse, spoliarentur, eo valuit nationis perfidæ pugnacitas, vt
ipsorum impensa Christianæ pietati sedes opportunior quæreretur, Nam Gui-
lielmus terna aureorum millia, quibus pro obtinenda Synagoga eos damna-
uit, ad ædes coemendas contulit, in quibus hodieque Collegium magno cum
Ciuitatis bono habetur. In ijs ineunte Nouembri, Prospero Malanotta pri-
mo Rectore, tradi duabus in scholis, quibus mox addita tertia est, latine
coeptæ literæ solenni cum exordiorum celebritate, ac pompa. E Prouincia
Veneta Paulus Mancinus, cum altero de Societate, Venetarum copiarum Du-
ci Latino Vrsino in Cretam tendenti comes additus, tum apud milites, tum
apud Insulanos rem Christianam commode gessit. Apostolico per varias Char-
norum Dioceses Visitatori Parentinati Episcopo Rodolphus Florius egregiam
nauauit operam. Tertius item Sacerdos in Istriam ad urbem Polam Episco-
pi accersitu missus, multa ad pietatem fouendam pia instituta, vel intermis-
sa reuocauit, vel ipse primus inuexit. Continuati consueto cum fructu, &
Ragusæ labores, & Cathari. Nam hoc quoque anno Catharum Philippus
de Philippis, dum Ludouicus Mansonius Ragusæ elaborat, excoluit. Iu-
phaël Bonellus Archiepiscopus, non solum ipsa in Vrbe Ragusæ, vbi Ambro-
sius Castanea Clero conscientia questionibus iussu eius explicuit, sed & foris
in Diocesi lustranda secum Patres deducens, vitium laborum materiam pre-
buit. Cæterum per totam fere Illyridis oram maritimam, & Epirum, Ma-
cedoniaeque, & Mysiarum partem, & inde pene vsque Constantinopolim, Vi-
sitorum Apostolicorum autoritate, Pontificis iussu, ac sumptu latinarum
Ecclesiarum reliquias recognouere Thomas Radius de Societate, & Alexan-
der Comuleus tum Iaderensis Canonicus, & Cardinalis Sanctæ Seuerinae do-
mesticus, multis post annis & ipse noster. Principio anni Roma profectus
ampla potestate in animarum vtilitatem instructi: dein impetrata ab Impera-
tore quoque Turcarum publica fide, exorsi ab Vrbe Lisso (Alexium hodie
est) ac Diocesi, Dyrrachiensem Archiepiscopatum, & Antibariensem cum
adiunctis Episcopatibus, partim coniuncti, partim, ne quam suspicaci Tur-
carum genti causam calumniarum offerrent, seiuncti obiere. Multi restabant
Christiani circa Antibarium, eaque loca, quæ recens in Turcarum domina-
tum venerant, rari in olim subiectis. Adeo cum libertate religio sancta sen-
sim amittitur. Neque deplorantur, neque ab ijs, quorum est muneris satis
æstimantur hæc damna. Vtinam sicut ad propagandam in Indijs, terrarum-
que vltimis oris religionem sanctissimo multi studio rapiuntur, ad restituenda
quoque in his, atque finitimis gentibus, vbi tamdiu floruit, multi item
Apostolici viri per gloriosa pericula tendant. Thomas, & Alexander vbi
tractum omnem cis montes quos Ducaginos vocant, lustrarunt, singularum-
que cognouere Ecclesiarum necessitates, conuocatis, quos commodum fuit,
Episcopis tribus Sappatenfi, Alexiensi, Sconrensi, & Archiepiscopi Anti-
bariensis Vicario, & lex Cœnobiolorum, quæ supererant è Franciscanis Obser-
uantibus, Custode, quicquid ad remedium, siue ad profectum visum est op-
portunum consularunt, atque sanxerunt. Hinc dum Montes transgrediamur,
haud paucos inuenere sparsos per iuga in ritu latino perseverantes, sed ru-
des planè, intractabilesque, Oratorijs, & Sacerdotibus destitutos; nec vale-
de

de ob parochorum, & locorum asperitatem potuit ijs in longum consuli. In descensu Montium in eo latere, quod septentrionem spectat, Ecclesia complures inuenta curionibus suis instructa, quibus inspectis, ordinatisque Petropolim (vulgo Prezren) perrexere, urbem pulcherrimo loco sitam, vbi & templum stabat Catholicorum, & supra eius culmen ad auras spectabatur veneranda Crux, quod merito attulit cum admiratione letitiam. Non enim religiosa hæc signa solent Turcæ ferre, vt in sua ditione habeantur: quare & eam Crucem Christiani referebant saepe eos deijcere frustra conatos. Superiore Mysiã peragrata, vbi multa Christianorum millia, plerique, ob nobiles in ea regione auri argentique fodinas, aurifices, præsertim Nouomonte, habitabant, Inferiorem Mysiam, seu Bulgariam petunt, diuque Sophia versati, & in vrbe, agroque rebus studiose compositis, Constantinopolim, & inde Romam insequenti anno se recepere. Ante omnia solitudinem Pontificis de animabus eorum explicantes, Iobelaum promulgabant: quod populi hoc suscipiebant auidius, quo talia dona ad eos rarius perferuntur. Matrimonia item præter Ecclesiæ leges contracta redintegrabant, & conscientiarum nodos difficillimos expediebant, conciliabant paces, & alia quæ in hoc genere consueta sunt. Adhæc vbiq; dedere operam, vt quæ extabant Ecclesiarum bona, conseruarentur, sua Episcopi munera diligenter administrarent. Tridentinum, Concilium, & nouum Kalendarium ad vsum reuocaretur: Sacerdotes præficentur suis Ecclesijs: & ignari Sacerdotalis officij erudirentur: quam in rem Missalia, Breviaria, Summas quæstionum conscientiæ, alioque id genus libros ipsi donabant. Denique magnum populis, magnum Pastoribus, & solarium, & adiumentum allatum est. Constantinopoli in Perano suburbio cepta superiore anno cum Catholicis liberis captiuisque Iulius Mancinellus strenue promouit. Nam Temparizam mala valetudo plurimum occupauit. Præcipuum extabat pretium operæ cum captiuis, quorum multa sunt Constantinopoli custodia trecentorum, quadringentorum, coque longè amplius capitum. Ad has Mancinellus vesperi adibat (interdiu enim Herorum occupantur in opere) & statim sub ingressum cohortationem pro tempore habens, cum ostenderet quam necessaria esset Sacramentorum susceptio: quamque salutaris, quam vero periculosum in lethali noxa vel breui momento hæere, & alia penitentia excitandæ accommoda, sensum eò delabebatur, vt diceret: scire se multos eorum partim ob simplicitatem, partim ob Sacerdotum penuriam, partim ob calamitates, quæ quodammodo miserorum mentes obstupesciunt, longo tempore diuinis caruisse subsidijs. Ideo se adesse omnes pro virili consolaturum, sed maximè eos, qui grauius laborarent: miserari se eorum vicem, & conari cum diuina gratia velle, vt leuius huius vitæ ferrent ærumnas, & optima spe æternam felicitatem præciperent. Proinde alacriter tanquam ad Patrem filij, summa cum fiducia accederent, mergerent se in Christi Iesu viscera, sacro eius sanguine animarum suarum sanarent vulnera, & ij accederent primi, qui diutissimè confessi non essent. Hoc genere orationis multos, qui plus decem, non paucos qui plus viginti, atque adeo triginta annis nunquam animæ sordes abluerant, ad sacrum Poenitentia læuacrum pellexit. Tota dein nocte in audiendis consentibus posita, sub auroram in arula, quæ ferè in singulis custodijs stat, sacrum faciebat: & diuinissimo quoque Sacramento paratos impertiebat. Nec solum orthodoxos operâ confirmabat, expiabatque captiuos, sed etiam ab Græco nonnulli schismate abducebantur. Sanè ingentis erat, & caritatis, & laboris officium, cum per uigilnox in tenebricosis Ergastulis traduceretur inter foedissimas sordes, & odorem intolerandum: verum, & periculi erat nihilo minoris. Nam cum mancipia semper imminerent fugæ, & subinde nonnulla fugerent, arripiebant Turcæ ansam in religiosos qui ad illos adissent, tanquam conscios seuiendi. quamobrem saluberrimum id studium temperandum Mancinello fuit: nec tamen potuit deuitare calumniam. Quidam Christi desertor iam inter Turcas Vexillifer, desiderio paterni soli potius quam studio pietatis, fugam corripuit: qui deprehensus

Hist. Soc. Iesu Par. v. Tom. 1.

Y 2

& Trie-

Iulius Mancinellus Constantinopoli Catholicos excolit, præsertim captiuos.

38

Græcos aliquot à schismate abducit.

39
Calumniæ
Apostata in
Mancinellu.

Veneri con-
sulis epe di-
kulla.

40
Miracula
per aquam
benedictam.

Et sacras re-
liquias.

41
Vicarius Pa-
triarchæ
Chaldæi Ec-
clesiæ recon-
ciliatus.

42
Patriarcha
Melchita-
rum reditum
ad Ecclesi-
am spondet.

& Trierarcho, traditus, nexuque gratiam aucupaturus, ac libertatem, magni momenti arcana proditurum se proficitur, idque quid esset iussus effari Societatis homines Constantinopolim venisse nequam mentitur, vt speculatorum operam Pape nauent. Non latuit Ioannem Franciscum Moresinum Consulem Venetum iniqua delatio, qui pro sua pietate, ac periculi magnitudine, Mancinellum rei totius planè ignarum admonet, vt aliquot dies cum Socijs, abstinet publico: si vero quid noui accidat ad se statim per fugiant. Ad propria religiosorum tela in omnem parati euentum famuli Dei confugiunt, preces, sacrificia, ieiunia, flagella, & alias vexationes corporis, in quibus dum perseuerant, ad summum Baxam Constantinopolitanæ vrbis Præfectum desertoris desertur iudicium, & lata de vincendis nostris sententia. Sed Deus qui miro cuncta iudicio temperat, Baxæ animum præmuniuerat. Namque Moresinus in primo iurini nostrorum aduentu diligenter ea, quæ Societas tractaret munera, hominem edocuerat, ex qua iam tum concepta opinione delatoribus in præsentia respondit, notum sibi esse genus hominum: scire viros esse bonos, quique abiqua vlla mercede iuandis Christianis laborent. Ita pessimi nebulonis mendacium, nihil Innocentibus obfuit, ac ne ipsi quidem ad recuperandam libertatem quæ quam valuit. Quædam etiam per Mancinellum Deus præter ordinem gessit: quædam ritu Ecclesiæ consecrata. Cum per æstatem grauis Constantinopolim lues popularetur, ea aqua epota scemina inde laboranti valetudinem reddidit; femine alteri parturienti, iamque ad extrema deductæ, adeo vt Medicus (Hebraeus erat) ad conseruandam vitam parentis concisum ferramentis foetum extrahendum, frustillatim pronuntiaret, eadem item epota foelicem masculæ prolis partum expediuit. Eadem aspersa Græci hominis domo, demones duos, qui humanæ figura apparentes vxorem eius, ac liberos male accipiebant, abegit, vt nunquam postea apparuerint. Ad Sacras reliquias quas Patres Romæ detulerant mancipium Dæmoniacum perductum adhibita solenni prece liberatum est: postmodum eius Herus Turca duos grandes cereos dono misit, beneficii munimentum. In iisdem ad orientem plagis Leonardus Sanctangelus, & Ioannes Baptista Elianus cum Franciscò Saxo, missu Pontificis, vti supra narratum est, ablicta illa, varieque disiecta membra, vt colligerent, suoque capiti redderent, nullis, ærumnis periculisque parcebant. Leonardus cum vana cecidisset ad Antiochenum Iacobitarum Patriarcham legatio, pauloque melius cum Patriarcha Armenorum res gesta esset, dum conuenturus Græcos Antistites Damascenum, & Hierosolymitanum Aleppi iter adornat, venit eo Vicarius Patriarchæ Chaldæi. Huic parentes Christiani fere impium dogma Nestorij tenent. Patriarcha in extrema agebat Perside: nec ipse tum propter longinquitatem, incertumque iter, tum maxime quod Turcarum, ac Persarum infestis copijs media spatia tenebantur, conueniri potuit. Vicarius non expertus doctrinæ sensus est, vitæ autem admodum laudandæ, qui multos dies cum Leonardo colloquutus, ab eo de religione edoctus, tandem errores eiecit, vnaque cum altero Sacerdote suo publica cæremonia Aleppi in ædibus Veneri Consulis solennem Catholicæ fidei professionem fecit. Insuper Romam se vt Summo Pontifici vniuersali Pastori obedientiam coram iuraret, venturum pollicitus est. Damascum inde Sidoniensis Episcopus, & Sanctangelus profecti ad Patriarcham Melchitarum (hi quamquam lingua Arabes, natione sunt Græci) & ipsi sum admodum tractabilem docilemque reperere: valdeque commotus est Sanctiorij Cardinalis Sanctæ Scuerinæ hortatoria Epistola. Sed quia in Pægo conuenerant vndique Turcis, Arabibusque circumsepto latronibus, spatium colloquio longo non fuit. Recepit Patriarcha, vbi Pontificij Visitatores Hierosolymis redirent, Tripoli se affuturum, vt inchoata perficeret. Sed aboleuibus momentis earum res gentium pendent, tot repentinis subiacentur pestatibus, vt reiecta in futurum consilia perraro exitum habeant. Breui post excitata in Melchitas procellâ à Turcis, Rhodum primo, inde Constantinopolim fugiendum Patriarchæ fuit: eoque factum est, vt nouo colloquio locus

cus non fuerit. Hierosolymitanum Antistitem non alieni, sed sui ab cognita veritatis complexu deterruere. Vbi enim Pontificij Nuntij ad Sanctam urbem progressi, religiosissima illa mysteriorum Christi vestigia venerati sunt, ab Græco Patriarcha peramanter admissi, multum habere sermonem triuo de processione Sancti Spiritus, de Purgatorio, de Beatitudine animarum, de Azymo, Sedisque Apostolicæ auctoritate, quibus maxime capitibus Schismatici Græci à Catholicis dissident: audijtque rationes Catholicorum eo cum assensu Patriarcha, vt re ipsa facile rediturus ad Ecclesiæ Sanctæ communionem videretur, nisi id Schismaticorum quidam subodorati, turbas ciere, minitricque ab honore se eum deiecturos cœpissent, si præterea cum Pontificijs hominibus ageret. Is turbo cœpta discussit. Non enim omnibus tantum animi, ac roboris inest, vt cognitam veritatem, vel cum capitis discrimine velint amplecti. Quo maiorem ij, quibus inter Orthodoxos nasci, ætatemque degere datum est, singulari erga ipsos clementiæ gratiam debent. Hunc Leonardi Abelæ Episcopi Sidoniæ, & Leonardi Sanctangeli de Societate IESV peregrinationes exitum habuere, non quidem votis æqualem, sed tamen haud sine multiplici religionis emolumento. Nam renouata est memoria Catholicæ Doctrinæ; adeoque ea explicata, erroresque reuincti, vt ferme vbiq; Patriarchæ, ceterique Antistites, cum quibus disputatum est, nihil aliud profiterentur ob stare sibi, quominus plane Catholici fierent, quam turbam metum siue à popularibus suis, siue ab Turcis in omnem occasionem intentis. Sparsa igitur fidelia semina sunt, quæ haud dubie suas dedere fruges in tempore. Cognita super hæc Catholicorum est caritas, dum plane apparuit, tantum periculorum terra marique, tam longa peregrinatione susceptam nullo plane priuati boni respectu, sed voluntate dumtaxat errantes animas ad salutis æternæ semitam reuocandi. Ipse certe summus Pastor Gregorius suo defunctus officio est, dum nulli parcat impendio, nulli solitudini, vt commissum sibi Domini gregem pascat, ægraque, & periclitantes, & aberrantes omni ope curet oues, cogatque in vnum, ac seruet. Profecto admirationi erat vigilantissimi Patris, vbi memorabatur, in omnes gentes benignitas, tam multis vndique dimissis ad omnes iuuandos populos fidei ministris, totque per Italiam, Germaniam, atque in terrarum vltimis finibus, ipsaque Iaponia excitationis contubernijs, in quibus adolecentes diuersarum nationum, ad suarum quique gentium subsidium gratuita disciplina, & literis, & moribus bonis informarentur. Quæ omnia multum valere ad benè afficiendos erga Romanam omnium Ecclesiarum parentem, ac Magistram Ecclesiam transmarinorum animos, vt deinde tanto procliuus in salutare eius obsequium redderent se se, quanto benigniorem eam, & cupidiorem gentium vniuersarum salutis agnoscerent. Memphit in Ægypto Ioannes Baptista Elianus, & Franciscus Saxus eo Patriarcham Cophthorum anni superioris exitu deduxerant, vt coacta suorum synodo, animum induceret de vero Christi cultu cognoscere. Quippe in primo conuentu Elianus cum exposuisset, quanta cum pietate illuc ab Romano Pontifice destinati essent, vt eos consolarentur, deque religione conferrent, atque eos (quod vehementer dolerent) deprehendisse ab recta fide per Sanctum Marcum accepta longo iam tempore defecisse, recepta Eutyctetis blasphemiam, qui duas in Christo Domino naturas negauit, vehementer hortatus est vt inquirere ea de re accuratè vellent. Tum docta fusaque disputatione è diuinis literis, Conciliorum decretis, Sanctorum Patrum testimonijs, eorum maxime, quos ipsimet venerabantur, ostendit necessario agnosendas duas in Christo naturas: nec stare aliter venerabile Incarnationis mysterium posse; neque id vlla ratione Nestorianæ fauete impietati, quam Catholica Ecclesia excratur, sed planè esse contrarium. Ad ea plerique Cophthorum mirari tanquam noua, & antea nunquam audita. Nam Patriarcha à primis annis in vastissima Beati Macarij Eremo enutritus, planè erat agrestis, ac rudis, vt ne legere quidem satis commodè nōset. Eiusdem erant sortis Episcopi: quin etiam volu-

43

Patriarcha Hierosolymitanus ab agnita veritate profertur, metu retardatur.

44

Fructus huius peregrinationis.

45

Patrum negotiario cum Patriarcha Cophthorum

volumina apud eos nulla erant in manu, nisi quoddam, Confessiones Patrum, nomine, erroribus refertum, & fabulis. Itaque cum responsi nihil occurreret, spatium postulant, quo sua scrutentur monumenta, ac meditentur quid concedi possit. Aliquot diebus inquirendo traductis, ineunte Ianuario in Patriarchæ domum iterum conuenitur. Hic ubi Patriarcha, Episcopi quinque, Vicarij duo, aliquot Abbates Cœnobiorum Beati Macarij, & circiter triginta totius nationis facile principes confedere, ad ea quæ in primo conuentu propoluerant, responsuri, aiunt suos vetustos codices sibi diligenter inspectos, collatos annales, collata inter se omnia: denique confirmasse in eo sententiam, vt à Patrum, ac maiorum suorum religione, ac moribus, quamvis prodigenda vita foret, nullo pacto discedant. Qua adeo præcisa denuntiatione non nihil territi, tamen fixa in Deum fiducia instant Patres; si quod vestri libri, ac vestræ loquuntur Historia ratum, sanctumque est, cumque Sanctissimis Nicænæ Synodi, Constantinopolitanæ, & primæ Ephesinæ decretis consentit, retinete sane, & tanquam diuinum depositum, quam diligentissimè custodite. Nam hoc facit Sancta Catholica Ecclesia. hoc à vobis exoptat. Verum cum in superiore conuentu planissime demonstratum sit augustissimum, Incarnationis Sacramentum plane solui, euertique, nisi diuina in Christo periter, & humana concedatur natura, nec aliter posse vilo modo affirmari vere, Deum esse hominem factum, nisi in vna Verbi persona humana summa natura cum diuina subsistat, quæ prudentia est, quod in aliquo vestro volumine aliter scriptum legatis, velle cum manifesta veritate pugnare? Nam consuetudo sine veritate vetustas erroris est, Cypr. epist. 74. Quod si maiorum vestigia vultis insistere, eos sequimini, qui vobis ad salutem non ad exitium præiuere: qui ante Dioscorum, atque Eutychetem natos, Apostolorum, & Euangelistarum Beatiue Marci nominatim viam tenuere. Non igitur quod vestrarum quædam literarum tradant, sed quæquam verè, congruenterque auctoritati diuinæ, & religioni Christianæ tradant, intuentum est. Nam & potuere scriptores illi decipi, & potuere in eorum scripta deinde errores intrudi: in summa, auctoritas hominum cedit diuinæ necesse est, vbi præsertim tam euidenti ratione auctoritas diuina fulcitur. His auditis iterum conuentus reijcitur in Kalendas Februarias. Eo die post longam horarum quinque disputationem, demum expressum est, vt in posterum confiterentur Christum Dominum vere Deum, & vere hominem esse: & qui vnam tantum in eo naturam poneret, anathema esset, quoniam necesse sit, cum verus Deus sit, & verus homo, & naturam habere diuinam, quam æternam accepit à Patre, & humanam, quam in tempore assumpsit à Matre. Vt autem duas dicent naturas percelli non potuere. Visum est tum quidem Eliano, & Saxo multum expressum. Nam re quidem ipsa veram Confessionem videbant edere, vbi verum Deum, verumque hominem agnoscebant Christum, & retabant ynicam in Deo poni naturam: tamen rectius considerantibus visa manea ea confessio est, nisi duas discrete distinctas naturas, cum suis quamque proprijs, & inconfusis facultatibus, actionibusque profiterentur. Ceterum aliquid haud dubie promotum erat, & gradus ad vteriora iactus, quod vel inde potuit animaduerti. Nam Patriarchæ Vicarius Gabriël, is, qui anno quoque altero, & sexagesimo apud superiores Patriarcham sanæ Doctrinæ obstitit, imminens, vt opinio fuit, Patriarchatui, timentique si res procederet, ne ad quempiam alium à Romano Pontifice deferretur, paucis post diebus sollicitare Patriarcham cepit deterrereque à nouis consilijs: demum versare in omnes partes imperitum senem, quo ab demum permouit, vt nulla cura sanctæ modo in conuentu sententiæ, cum Patres leniter ad prosequenda cœpta vergerent, ille primum vacillaret, tum procrastinaret, ad extremum in solitudine Beati Macarij cum suo illo Gabriële clanculum euolareti. Vix Patriarcha profugerat, cum in ipsam Cophthorum nationem sæua ab Turcis procella excutitur. Duo Primarij ætissima includantur custodia, vnius auctoritate, opibul-

ad hanc
de hanc
de hanc
de hanc
de hanc

ad hanc
de hanc
de hanc

46
Copti conui
cti.

45
Duas tamen
in Christo
naturas inco
gant.

44
-so motta
muro dgo

47
Patriarcha
retrahitur
ab itinere
salutis.

Eccliam au
fugit.

que præpollens, fortunis expoliatus omnibus in capitis discrimen adducitur: cæteri vel abdunt se, vel ex vrbe proripiunt. Qua re cognita Patriarcha interiora solitudinis petit, vt ne Cophthis quidem per tres menses constare poterit, vbi gentium latitaret. Vbi procella confedit, & ille apparuit: continuo Patres datis literis per Sanctissimum Christi IESV sanguinem orant, obsecrantque, consulat sibi, consulat credito sibi gregi: ipsos quidem testari Deum, nihil ab se prætermisum, quominus hæreses, & Schismata tollerentur, tantum præsentiam eius desiderari, vt quæ in publica Synodo magno tandem labore, ac studio constituta erant, perpetuis sanctionibus firmarentur. Respondit ille Alexandrinæ Dioceseos lustratione se distineri, propediem rediturum Memphim: ni graue ducerent aduentum eius opperiri, omnia optatum exitum sortitura. Vti nuntiarat, iter subinde Memphim versus intendit: sed vt erat extrema senectæ, quodam in pago Nonis Septembribus vita defecit, rationem administrati muneris haud dubie seuerius redditurum, quo plus, & facultatis, & stimulorum, ac temporis ad consulendum sibi, ac suis habuerat. Sublato Patriarcha rursus inter Cophthos noua rerum facies: neque suffici Antistes per eius Ecclesiæ leges nisi vertente anno fas erat: quæ fuit causa cur Patres, quemadmodum admoniti Roma fuerant, si res non procederet, repetendam sibi Italiam ducerent. Accepere à Cophthorum primatibus literas quibus communi consilio gratias primum agebant Pontifici Maximo: quod homines eo vsque misisset, qui veritatem ipsis Catholicam aperirent. Deinde vehementer dolebant, quod suæ Ecclesiæ cum Romana Sede, quæ caput, & Magistræ est omnium, concordia exitum habere nequiuisset. His acceptis literis Patres, præmisso Alexandriam Mario Amato, qui navigationi vtilia prouideret, ipso die Beato Matthæo Apostolo & Euangelistæ sacro, mox nauim secundo Nilo, vt deueherentur conscensuri; dum diuina procurant, ac protinus sacrificaturus ad Eliani genua de more conscientiam eluit Saxus, subito Turcarum manus, præeunte quodam personato, fulgentibus gladijs irruunt: irruunt in Dei famulos magno cum fremitu, ac tumultu: raptant, vexantque & male verberibus acceptos Sacerdotem vtrumque, & Laicum Franciscum Bonum, ac simul Franciscanos duos, qui ad ipsos forte diuerterant, comprehendunt: tum clauso, obsignatoque in quo habitabant conclaui, & serinio, in quo Pontificis, Generalisque Præpositi, & alias id genus grauiores habebant literas, ablato, manibus post terga vincis impositos Asinis ad Præsidentem Turcarum asportant. Plane quid ageretur seruos Dei latebat, nec poterant suspicari vnde subita vexatio, eo præsertim rerum articulo, extitisset: & quamquam nonnihil commouebatur naturæ infirmitas, tamen conscientia nixi, & ope diuina, iucunde secum agitabant: quando Cophthorum causa non successerat, fortasse Deo cordi non esse, vt ex tam longa procuratione adeo pusillum fructum referrent. Quod si etiam Martyrij palma dignarentur, tum vero peregrinationem, moram, curas, ærumnas suas optime positas, tum se supra vota felices. Has inter cogitationes, & interdum sermones, (nam via longula erat trium fere passuum millium) ad Præsidentem perducuntur. Interrogati, qui essent, quid rerum eo loci haberent, quandiu in Ægypto fuissent; respondent se Italos esse, loca sancta Palæstinæ inuisisse: ad quæ cum nemini Christianorum iniussu Romani Antistitis fas sit accedere, ab eodem sibi mandatum, vt ex itinere Ægyptios Christianos nomine ipsius salutarent: deque religionis rebus humaniter, atque fraterne cum ijs agerent. Videbatur haud sine assensu Præsidentis audire, cum ex interceptis literis epistola promitur ea, quam dixi ab Natione Cophthorum ad Pontificem exaratam. In ea vbi legit: cupere Cophthos idem sentire, idemque esse cum Sanctissima Romana Ecclesia, constitit, vultuque mutato, nubila fronte indignabundus ad astantes, Nonne ita est, inquit, vt indicatum est? Nempe aduenisse eos significabat, vt Cophthos, totumque inde Ægypti regnum à Turcarum dominatione eriperent. Tum Mahometanorum superstitionum Antistes, cui Mophthes nomen, graui supercilio exurendos

Delitescitque per tres menses.

48
In itinere Memphim versus moritur.

49
P. Elianus cum P. Saxo à Turcis comprehenduntur.

50
A Mophthe pronunciat tur incendio digni.

Arctæ custodiae mancipantur.

Suspiciones de accusationis causa vel Autore.

51 Patres redimuntur.

52 Pontifice iubetur ibi subsistere. Id quibus de causis.

Saxus tamen in Italiam redit.

dos pronuntiat. Deportantur inde in Arcem, cui nomen Arcana: inque teterrimum carcerem penitus intra quinque claustra repositum, abduuntur. Accusationis iniquissima autor nunquam est plane compertus: illud fere confitebatur ab ipsis Christianis ortam latinis. Disceptabant acerrime Paulus Marianus, & Christophorus Ventus de Nationis Gallicæ Consulatu, quem is repetebat, quod ab se Mariano non nisi vicariam eius procuracionem, idque precario, creditam diceret: ille contra, ipsum omnino, uti quod optimo iure, demandatum sibi consulatum contendebat. Igitur cum lis in graues, ut fere fit, inimicitias exarsisset; quod Elianus, ac Socij multis Mariano obstricti erant omnino, cuius & vti erant hospitio, in eam partem suspicio multorum incubuit, id barbarum Mariani aduersarios molitos, seu veritos, ne reuersi in Italiam Patres causæ illius apud Pontificem fauerent, seu ut ipsum Marianum peccarent, tanquam conscium prodicionis; quippe qui proditoribus, uti inimicabantur, receptum apud se tandiu præbuisset. Fraudis administer Iudæus fuit à Lusitania profugus, fidei Christianæ defertor, David Mozzus nomine. Is, si quid præmij proponeretur, verum autorem editurum se protestabatur. Sed quis Iudæo, defertorique talia auso fidem haberet? Periculum erat ne quem maxime miserum vellet, eius infamiam venderet. Certe non defuere, qui in ipsum Marianum originem mali reijcerent: à quo tantæ indignissimi suspicionem facinoris cum cætera vita satis arcebat, tum maxime, quod sperare inde ipse nil poterat, sed potius, quod euenit, periculum, vexationemque timere. Interim Amatus Alexandria dum Patres expectat, auditis eorum vinculis, æger animi, morbo corripitur, vnde occumbit. Patres in teterrimo carcere, tametsi, nuda humo cubandum, grauissimus odor exhauriendus, rerum omnium inopia, & aliæ tolerandæ erant ærummarum, tamen solatium habebant ex communi conuictu. Itaque confessione Genem præparati, in sanctis colloquijs orationibusque perseuerabant, expectantes si forte digni haberentur, qui in sanctæ obedientiæ religionisque catholicæ causa vitam profunderent. Illa grauius angebat eos sollicitudo, ne Præses Turca, quod semel, iterumque iactauerat, in omnem Cophthorum nationem crudelitatem, & auaritiam verteret. Inde Patres, quemadmodum visum est Christianissimæ Regis Venerorumque consulibus, qui causam studiosissime susceperunt, de redemptione, passi sunt transigi: ij partim numerata pecunia, partim gemmis, tantam nummum aureorum quater millium pro quinque Religiosorum totiusque nationis Cophthæ libertate dederunt, quam pecuniam pro sua benignitate Gregorius Pontifex rependit. Hanc nimirum aucupabatur prædam Barbarorum auaritia. qui quamuis satis intelligant nullum esse verum crimen, neque vili tyrannidi suæ periculum, tamen per insolentissimum dominatum, vbi quælibet nudare facultatibus, aut mactare venit in mentem, id genus suspicionum commouent, seu delatas excipiunt, quo fit nihil ut in eorum Imperio miseris Christianis tuti securique sit. Quarto & vigesimo die omnes nostri Franciscanique liberati custodia: & mox quanquam non sine mercede, scrinium quoque receptum cum literis. In quo præter illam Cophthorum Epistolam, quæ reddita non est, ita omnia recepere composita, ut appareret, ne loco quidem mota: quod clarius constitit haud absque indicio in Cophthorum epistolam statim manus innotuit. Eodem tempore ab Cardinali Sanctæ Seuerinæ Pontificis nomine literas receperunt, quibus vetabantur discedere, ne penitus incideretur negotium: semper enim ipso congressu nonnihil profici: præsertim quod spes esset fore, ut nonnulli crearetur Patriarcha à Doctioribus quispiam, aut forte ex ijs qui ad Catholicam communionem reuocati iam erant. Ad hæc quidam Abassinus, Ioannes Marita nomine, Roma in Æthiopiam mittebatur, multa apud suos conaturum pollicens. Hæc quò caderent, & ad regendum iuuandumque conatum, & forte vitra in Æthiopiam destinandus Elianus videbatur opportunè Memphi mansurus. Quæ re his literis acceptis, ipse quidem mansit: communi tamen consilio tum ad minuendas suspiciones Turcis, tum ad reddendam Romæ rationem curandamque.

que, ut qua redempti erant, pecunia mercatoribus redderetur, Franciscus Sauxus in Italiam nauigauit. Hæc ad orientem sub ditione Turcica dum tentantur in finibus Italiae septentrionem versus, cum veteres continuatæ expeditiones inter Salazzos, & finitimas valles, tum nouæ Rhatos inter susceptæ. Præsul Sanctissimus Carolus Borromæus, uti priuata virtute, & caritate erga Deum, ita studio animarum in dies mirabilior, cum iam Mediolanensis Ecclesiæ res ad antiquæ pietatis speciem satis reuocasset, adiecit animum ad iuuandas finitimas Rhætorum gentes, ab hæreticis partim corruptas, partim valde periclitantes; idque, eo impensius, quod claustra illa Italiae multum intererat Catholicarum partium esse: tum ne eo hominibus nequam castæ religionis pertæsis paratum effugium, tum ne corruptoribus Hæreticis inde in Italiam patens aditus esset. Igitur potestate. Vistatoris Apostolicæ Gregorio Pontifice impetrata, superioris anni autumno, egregios adiutores ducens, interque ceteros nobilem verbi diuini præconem Franciscum Panicalolam è Sancti Francisci obseruantium ordine, postea Astensem Episcopum, & è Societate Achillem Galliardum, in Vallem Mesoacinam contendit. Huc præter alia remedij egea Sanctum Præsullem latè manantia veneficorum maleficia accersebant. Exceptus vbique, & summa cum voluntate, & honoribus maximis; gaudentibus populis, quæ de Antistitis optimi singulari pietate fama cognouerant, ea suis oculis vsurpare: & in fulgore purpuræ maiestateque amplissimi honoris, modestia, benignitas, laborum ærumnarumque perperio clarius, & iucundius splendescabant. Inde factum est, ut Panicalola, & Galliaro, alijsque egregiè iuuantibus, cum ipsemet labore, continentique opera, & omnium virtutum luce præiret Antistes, messis vberima læta sit. Difficultatum maxima Curionum penuria erat. Præerant Parochi nomine, Apostata quidam, noxij magis exemplo, quam vtiles ministerio. Hicce summotis, ne omnino sacrorum. ministris Fideles carerent: ac paratum fementi nouale deperiret, institit à Claudio Generali Borromæus grauissimis literis, ut adiutores sibi de Societate submitteret. Multos postulanti, per occupationum copiam, & operarum inopiam, Sacerdotes duntaxat quatuor dati: continuoque Mediolano missi duo, Carolus Carlantinus, & Iacobus Morescus: quorum ille in prima Valle Roboreti, hic in extrema Mefuaci, vnde toti Valli nomen, locatus est. Accessere sub anni exortum Ioannes Constantius Gamma, & Ioannes Baptista Ceccottus, optimi exempli, laboriosæque ambo industriae Roma missi: totique expeditioni Gamma præfectus. Cuncta principio, longoque inde tempore dum Cardinalis Curiones conquirat idoneos, obita munia Parochorum: nec lentius inter hæc Societatis proprijs insistebatur. Pueris non elementa solum Christianæ Doctrinæ, sed etiam quo minore cum strepitu, pietatis instillarent semina, latinas tradebant literas. Discurrebant Roboreto, ac Mefuaco, tanquam ex duabus arcibus, in Valli Pagos, docebant rudes, confirmabant nutantes, vitia extirpabant, expiabant conscientias, omnes ad salutis viam conabantur adducere, populis vbique latissimis. Nec tamen, quamuis summa cura prouideretur, ne qua Grisonibus locorum Præfectis barbarum materia præberetur, potuere astutissimo Satanæ aditus omnes occludi. Ineunte Paschali ieiunio Mesoaceni Magistratus Curiam (quæ vrbs est Grisonum princeps) accersuntur ad certa crimina responsuri. Qui cum adfuissent magnopere ante omnia contenderunt, ut ab Societate Grisa, in quam nominatum Mesoacena Vallis contributa est, sua causa cognosceretur. Quippe Grisonum gens tribus Pagis, seu Societatibus continetur: quarum Cadea, & quæ ab octo Præfecturis nominatur, ab Calvinianis, Zuuinglianisque maximam partem corruptæ sunt. Tertia Grisa, vnde nomen deriuatum in totam gentem videtur, multos habet Catholicos. Mesoaceni hac sibi iudice impetrata, trium insimulantur criminum. Primum quod externum Principem receperint (Borromæum Gardinalem designabant.) Deinde quod Iesuitas genus hominum neque Lutheranum, neque Catholicum, sed plane perfidum, & cui tota Grisonum ditione interdictum sit, non solum domum, sed in

53
Vistatio
Apostolica
Rhætorum
per S. Carolum
Borromæum

54
Quatuor Patres, ut Curionum ibi loco essent à Generali impetrati.

55
Labores eorum fructuosi.

Grisonibus Hæreticis ingrati.

56
Catholici se purgant à criminibus obiectis.

Hist. Soc. Iesu Parv. Tom. I.

Z arcem

arcem admiserint (nam Roboreti diuersorium in arce habebant.) Postremo quod Kalendarium nouum introduxerint. Ad quæ Mefoaceni Magistratus, Cardinalem Borromæum honorifice ab se quidem exceptum: cæterum ea se eximare tanti viri merita, adeoque præstantem virtutem, vt ipsimet Domini, si ad eos diuertisset, amplioribus quam ab ipsis potuerint existere, suscepturi honoribus fuerint: Neque illum quicquam attigisse, nisi inspexisse Ecclesiæ, Diuinum Verbum prædicasse, diuinis populum impertisse mysterijs. Porro non venisse eum armis, vt familiaribus eius, ne cultri quidem escari secundo pani essent. Denique Sancto illi Antistiti tantam esse in populo venerationem, vt vel nomen eius priuatim, publice auditum multum habeat ad pietatem momenti. Quod Iesuitas excepisse dicuntur, haud plane compertum habere, homines, qui ad se venerint, Iesuitarum ex numero nec ne sint. Illud indubitate nosse: Sacerdotes esse eos, tum religionis oratione secum eiusdem cultores, præconesque; tum idoneos in literis, ac pietate iuuentutis Magistros: Nec denique in eorum actionibus quicquam se obseruare potuisse, nisi quod religiosum, ac recti exempli foret. Quod postremo Kalendarium nouum receperint, existimare à se, cum Catholici sint, quod ceteri omnes religionis eiusdem excepissent, repudiari non debuisse. Vbi hæc audita, ob ceptum Cardinalem pecuniaria multa damnantur: Kalendarium repetere vetus iubentur: Iesuitas Curiam iubentur sistere: interim nec habere ludum eis, nec sacris operari, nec consuetorum munerum quippiam administrare fas esse. Reuersi Roboretum Magistratus publicum consilium conuocant, quo etiam Gammam accersunt. Is auditis, quæ contra Societatem de monstrosa secta dicebantur, cum paucis ostendisset, quam illa non modo religionem teneret orthodoxam, sed & doceret vbiq; terrarum, & sanguine propagaret. Ne quid, inquit, res vestra publica nostro nomine detrimenti capiat, parumper tota Valle secedemus: Domumque reuersus discentium gregem ab ludo dimittit. Hi mœsti, lacrymantisque fusi per oppidum tantum exciure motum, vt parum abfuerit, quin tumultu ad retinendos Patres publico signo concurreretur, lique certi homines allegantur, qui vetent se loco mouere. Postridie magno coacto consilio, iussi, qui retinendos Patres censerent, manum de more subolere, continuo frequentes non solum vnâ, sed ambas manus magna alacritate tollunt: nec solum manere, sed etiam in ceptis perstare operibus iubent. Interim cum & Borromæum per literas, & Achillem Galliardum Ioannes Constantius consuluisset, de eorum sententia, vt citabantur, se Curiam cum Ioanne Baptista Ceccotto sistit magno animo, & ardore Crucis experientia, nusquam dissimulata Societate. Episcopus aberat. Ab Vicario hospitaliter accepti: qui vbi Borromæi, ac Generalis Præpositi literas vidit, nulla obiecta mora ad stationes suas, atque exercitationes dimisit. Peropportunos autem reditus cecidit ad suprema multorum subsidia. Nam adulto iam vere hanc præter temporis, locorumque ingenium montibus interiectorum, ac solito diutius, repentina inter immodicos æstus interspirarunt auræ gelidissimæ, quæ multos mortales dolore laterum confecere. Solandis itaque decumbentibus, armandis morientibus, humandis demortuis, pia sedulitate labor impensus. Quæ vbi calamitas desijt, & ad Parochorum munia Presbyteros Cardinalis misit, Patres Roboretum omnes coacti, cum suis congruentiore legibus, tum populis nihilo minus salubrem vitam instituerunt. Digressi enim per pagos Christianam circumtulere. Doctrinam: inque id opus quo plus vacabat ab Canonum officijs, eo intentius insistentes, breui effecere, vt celestium vberum segetum late valles abundarent; passimque legis diuinæ carminibus plana camporum, ardua saltuum, iuga Montium personarent. Adeo excitata suos erga Magistros accolarum benevolentia, vt anno insequenti cum reuocati sunt, cum publico rei benè gesta testimonio, publicoque dolore etiam Hæreticorum dimiserint. Hæc, de qua diximus, Vallis, supra Lacum Larium, ac Verbanum interiecta (huic tamen propior) iacet ad fines Italiæ in septentrionem vergentes.

57

Iniqua sententia Hæreticorum in Catholicos.

58

Contra eam PP. Societatis Roboreti retenti.

59

Quatuor Patrum statio collocata Roboreti.

60

In Salassijs, & alijs eius Tractus locis res benè gesta.

res. Ad partem Occiduam qua Gallia Italiam excipit Salassij sunt vallesque in quibus multis iam annis egregie defūdatur. Ipsa in Vrbe Salassiorum Sodalitas Misericordiæ instituta, & noua addita docentium rudimenta Christiana, Iulij Modesti in primis opera. Is, & Cæsar Doria multum Draconerij cum profecissent, per magnum ieiunium digressi, ille Clusam, hic in Oppidum Sancti Petri; vtrobique insignem restitutionem morum fecere. In Pago, cui à Sancto Dalmatio nomen, Federicus Cauacius restaurata Sodalitate Sanctissimi Sacramenti, quodque maximum fuit, resarta inter Parochum, & populum gratia, omnes Sacramentis expiatis, mirificeque ad emendatiorem ordiendam vitam animatos reliquit, ac pueros ita eruditos, institutosque, vt suis quisque domesticis in Christiana Disciplina loco essent Magistri. In Vallem Lucernam, quæ quindecim passuum millia longitudine patet, iterum missus Ioannes Baptista Rosetus, præter consuetam industriam ad excitandam vulgo pietatem, illud opportune excogitauit. Multa sunt in ea Valle Oppida, sed maiora decem: quorum vnicum dumtaxat Mombrunum ea tempestate Catholicum, erat. Angronia, quæ alteri Valli, seu Lucernensis Vallis brachio quatuor passuum millia porrecto nomen dedit, Robium, Villurum, Rura plane Hæretica. At Lucerna, Turris, Bibiana, Campilio, Fenile, permixtos habebant Catholicis Hugonottos. Præter hæc Pagi ferme viginti, cui maiorum Oppidorum proximi erant, eius religionem sectabantur. Gens vniuersa ad viginti capitum millia, quorum vix quinta pars in antiquis durabant ritibus: in ijs tamen Dynastæ censabantur, totiusque Vallis moderator Carolus Manfredus restituenda in integrum pietatis percupidus. Hoc igitur in rerum statu Rosetus, quo latius suam explicaret operam, & Catholicorum inter se animos arctius copularet, & publica pietatis specie decepta ab impijs simpliciorum corda compungeret, atque pelliceret, publicas supplicationes hunc in modum multas instituit. Eodem die certum in locum, quam poterant maximo, & religiosissimo apparatu Sodalitates variorum oppidorum, pagorumque additis puorum in Angelorum speciem agminibus, comitante cætera multitudine contendebant, sacra inter carmina, & preces. Vbi agmina cuncta conuenerant, sacrum faciebat Rosetus, impertiebat Diuinam Eucharistiam, tum adhortationem pro tempore adhibebat, & interdum præ multitudine sub dio: tum demum, plenos rectis monitis, & animi gaudijs, interque se gratulantes domum suam dimittebat. Hoc ritu ad B. Virginem cui à Colliculo nomen, ad Montem Sancti Bernardi, ad ædem Sanctæ Margaritæ, quini seniue pagi deducti semel atque iterum. Verum cum ad ædem Sanctæ Margaritæ pergeretur penitus inter Hæreticos sitam, cum plus decem pagi simul pergerent, commouit Hugonottos tanta multitudo. Itaque quamuis nulla eorum cernerentur arma, nisi Rosaria, Crucesque, nullæ audirentur voces, nisi cælites inuocantium, tamen veriti, ne per speciem pietatis vis contra ipsos pararetur, ingentem numerum coëgere Sclopetariorum, qui non procul ab æde, petendo signo, dissimulandæ suspitionis causa, certantes, in procinctu steterunt. Cæterum ita res administravit Rosetus in causa religionis magnanimus, constansque, & interritus, Hæreticorum Magistros laceffens, palamque redarguens; in cætera autem vita submissus, mitis, omnibus etiam Hæreticis, sicubi vsus incidere, benigne faciens, vt etiam si principio non semel pericula adierit, tamen postea non modo securus vbique, verum etiam tutus esset, ac venerabilis. Idem in Vallem Padanam iussus excurrere; vbi ex octo Pagis tres habebant Hæretici, Catholicis, quos Diuini verbi sitientissimos reperit, plus consolationis, & animi, quam pro mora attulit. Gemina his dum apud alios populos Tractus eiusdem Socij alij conantur, Sanctus Cardinalis Borromæus, qui vberem bene de Christiano populo merendi, & Sacerdotibus reliquis, religiosisque hominibus, & Societati materiam suggerebat, creptus mortalibus est: Apud Varallum Montem, Sanctorum Palæstinae locorum pia quadam imagine, atque imitatione celebrem, dum ex Beati Ignatij instituto spiritum exercens,

Hist. Soc. Iesu Par. v. Tom. I.

Z 2

vri

61
Supplicatio-
num vtilis
religio.62
Mors S. Ca-
roli Borro-
mæi

vti identidem consueuerat, nouos ad omnem sanctitatem impetus capit, totis generalis confessione apud Franciscum Adornum, quem in hisce secessibus habere tantus Doctor Magistrum non dedignabatur, ab vltima generali expiatis, tertiana febris corripitur, ex qua demum cum Mediolanum redisset, Nonis Nouembribus sanctissime, vti vixerat, expirauit, magnum sui desiderium, magnum ex merito nomen, perfectumque ac nullo obscurandum et exemplum prisca Antistitum sanctitatis relinquens. Extant decore aliorum litera Praefulis optimi immortales complexa res. Eidem Ecclesia Catholica honores rite caelestes maturat: eo mihi pro grati animi officio paucioribus opus fuit. Pro eo tanquam pro duarum Societatis familiarum parente Tyrcinij Aronensis, & Brerani in Vrbe Mediolano Collegij, ab cuncta Societate preces, ac sacrificia persoluta. Taurinensis Collegij Templo ita ad culmen perducto, vt pars vsui sacris foret, decimo Kalendas Ianuarias eo sacra Thebæorum, Solutoris, Aduentoris, & Octauij Martyrum translata reliquæ, Sandæ quæ Iulianæ, & Goslini Abbatis. Thebæorum vnam Archiepiscopus, qui & sacrum fecit, Cardinalesque hinc & hinc, Guido Ferrerius Vercellensis, & Vincentius Laureus Montis Regalis, instar gestantium tenuere. Duce Carolo Emmanuele Umbellam cum Legato Veneto, Marchioneque Estensi, & Bernardo Sabauda Raconisij Domino iustinentibus.

63
Translatio
Sacrarum re-
liquiarum in
Taurinense
Societatis
templum.

Superioris exitu anni Campanus in Polonia Prouincialis ad res Societatis Transyluanicas, vti oprabat Stephanus Rex, & populorum causa exigebat, ordinandas intentus, indictis tota Prouincia pro rei successu mille quadringentis sacrificijs, bis mille Rosarijs, Varfaua cum egregio operum manipulo iter capit. Numero quatuordecim ibant, suis, cuique ad conseruandum ordinem, vt domi fit, muneribus distributis, ac nominatim Exercitationibus Spiritualibus in commune proponendis praefecto Ferdinando Capecio. Is erat Neapolitanus genere nobili, quem Philosophiae curriculum docendo vixdum permensum Claudius Generalis Claudiopolitano Collegio praefuturum miserat, commendatione ea prosequutus: non hominem, quem verè dicere posset non solum secundum cor suum, sed etiam omnium, qui illum nossent. Non dubitare quin idem de eius virtute, prudentia, doctrina, & dexteritate in agendo futurum esset in septentrione iudicium. Vna missus est haud dissimili, vt merebatur, cum laude morum atque doctrinae Hieronymus Fanfonius. Igitur dum pergit plena animi lecta cohors, & tanquam acie instructa, Somlij Natalitia Domini celebrarunt, magno cum & Dynasta, & populi fructu. Praerat Stephanus Bathoreus Andrea, qui hoc ipso anno creatus est Cardinalis, frater, qui post Hareticam uxorem ductam nutare visus, plane confirmatus in Catholica fide est. De eius voluntate nouum Kalendarium promulgatum est. Instat idem ab discedente Prouinciali, vt Sacerdotem sibi de Societate relinqueret, quod ipsi tumultu accurrens Somliensis populus flagitabat. Sed ante inspicendum sibi Societatis, ac regionum statum Campanus ratus, spe relicta pro res, pridie Kalendas Ianuarij Claudiopolim intrat. Non domesticis modo, sed Catholicorum vbique reliquijs, tanquam ex densa nocte caecisque tenebris, tam opportuno subsidio lux oborta. Continuo pro suo more Campanus in communi Socios alloquens, duo praecipue commendauit: vt Beati Ignatij Exercitia ad conseruandum, alendumque virtutum studium permagni facerent. Deinde eo conatus suos dirigerent, vt propriam viuendi Societatis rationem bene haberent perspectam, seque ad eam totos componerent. Ea cohortatione exercitiorum voluntate omnes incensi, eorumque sibi copiam fieri datis libellis postulantes: in primisque Rector Iacobus Vangrouitius, & designatus ei successor Capecius. Nec pepercit labori suo Campanus, tum vt ipsos iuaret domesticorum vt hos in vsu tam salutaris teli ad proximorum vtilitatem erudiret: eoque accuratius Capecium, & aptissimos quosque percoluit. Qua in cura prope mens se exacto Albam Iuliam ad Principem, & Regni Praesides abiit. Indolem se-

64
Quatuordecim
eunt in Transyluaniam.

65
Claudiopolis
Exercitijs
Spiritualibus
mentem
excolunt.

66
Principis Sigismundi
fides egregia

gismundus Princeps præferbat, quam fingi votis posset, egregiam, ac religionis veræ studium supra ætatem. Lelesius ad eius institutionem videbatur factus diuinitus: adeo & amabatur, & colebatur à puero: adeo retinebat in Aula, solidas, verasque religiosæ Disciplinæ virtutes, & cum singulari modestia, constantiam, quæ personæ par esset. Audebat ille (quod necesse erat inter omnia hæretica) murum se opponere pro domo Dei: efficiebatque vt nec pueri imbecillitas, nec paucitas Catholicorum contemptui esset. Magna apud omnes eius autoritas. Itaque in Sicilia cum dudum carerent Pastore Catholici, coacti sua sponte velut in Synodum, communi consilio se Lelesij potestati tradiderant: Nec secus inde (quanquam potestatem Pater abnuerat) quam, si recepisset, nutum eius obseruabant, magno vtique suo bono. Insinuantes enim se errorum ministros monito eius exterminabant. Vehementer igitur cum aliorum Sociorum, tum præcipue viri huius fideli opera lætatus est Prouincialis. Cum Regni Præsidibus (hi erant tres, omnes Hæretici) multum fuit certamen. Contendebat Campanus, vt Petrus Neotythus, Societatis Catholiceque religionis defector, ne exemplo, & conatu Christi pusillis noceret, Transyluania omni interdiceretur. Repugnare illi, contendere bonum esse virum (nam quæ noxa videretur Hæreticis ab Religiosa Disciplina, aut recta fide, quæ vtraque detestantur, defectio?) clamare haud fraudem commissam Regni legibus vindicandam. Dum contra perseuerat Campanus, & (quicquid de causa religionis sit) ius in hominem suæ potestati subiectum persequi se profiteretur: nec iure se posse auxilio publico aduersus contumacem, rebellemque destitui. Ecce mirum dictu, singulis Præsidibus singuli liberi pene infantes moriuntur. Quique grauius impugnabat, alterum quoque subinde funus liberorum vidit: qua re conterritus Alba aufugit, forte ne tum quidem Diuinam manum agnosceret, cæterum quod per hominis impotentiam maxime stabat, nec sperandum, si Albæ mansisset, erat, eo summo ab Senatu, & alijs præsidibus impetratum est. Campanus re Albæ ad voluntatem gesta, Claudiopolim reuersus, hic quoque Senatium habuit haud sine aperta Numinis prouidentia (omnes enim erant Hæretici) propitium, ac benignum. comprobantur Apostatæ exilium. Ad Pontificium, Regiumque Seminarium cum Posseuinus anno superiore Regis autoritate connitens, ægre conductitium diuersorium expressisset, vt multæ optimo loco ædes emerentur, concessere. Additum est, & Cæmeterio instituendo spatium, quod Rex ipse, veritus ne impetrabile in vrbe non esset, extra moenia condi mandarat. Ita Seminarium recte constitutum, & pauperum quoque adolescentium excitarum contubernium. Harum tractatio causarum, sæpe obtulit peropportunam materiam, tum de Societatis institutis, tum de Catholica fide differendi: idque & Albæ, & Claudiopoli Campanus luculenter exequutus, & benigne auditis à Senatu est, & honorifice semper dimissus, vt sacrificiorum, precumque Societatis, ac præsertim in sua Prouincia ad hanc rem edictorum, aperte fructum perciperet. Sapius, & Squarcialupum, & Blandratam Hæreticorum Antesignanos nobiles adortus, Squarcialupum ita commouit; vt verbo literisque polliceretur, se plane fore Catholicum, continuoque ab vsuris destitit exercendis, quas à Beza didicerat. A Blandrata quoque Ariano teterrimo veras aliquando voces expressit, vt fateretur Christum esse verum Deum, ac sempiternum, quem Campanus etiam longa Epistola adhortatus est, vt omnino, ac propalam impietatem eijceret. Interim nouis in dies Ciuitatum, ac Prouinciarum fatigabatur precibus quempiam de Societate postulantium, quarum legati rheda etiam ad deducendos Patres adducta, vndique conveniebant. Primi fuere Somlienses, quibus vt ex itinere spes facta erat, Sacerdos concessus. Deinde Vassarelienses, quorum legatus preces multis lacrymis misit. Successere Varadinenses, quibus hæc ad verbum oratio fuit. Pater, rogant vniuersi Ciues Varadinenses, velis ipsorum misereri. Sumus enim tot Oues circumdatæ lupis, destituta Pastore. Concesserat nobis Dominus

vnum

Lelesij Mar
gilij eius
laudes.

67

Protectores
hominis
Apostatæ di
uinitus ple
ctuntur.

68

Senatus Hæ
reticus reli
gionifauet.

69

Seminarium
Claudiopoli
erectum.

70

Squarcialu
pus, & Blan
drata Hære
sarchæ con
uicti.

71

Multæ ciui
tates opera
rios è Socie
tate petunt.

vnum Pastorem; is erat P. Georgius, sed nostra peccata fecerunt, vt Dominus vlcisceretur in capite, quod membra peccarunt. Alibi Pater, messis quidem multa, Operarij pauci: nos vero messem habemus multam, operarios vero non paucos, sed ne vnum quidem habemus. Georgius, de quo loquebatur, erat is, quem superiore anno Possuinus ad eos cum Martino Valorra miserat, qui dum strenue Sacerdotis obit partes graui interceptus morbo ex omnium stupore neruorum, iacebat inutilis. Postea accessere Tordenfes, tum Fenesenses, deinde Siculi: ex alio quoque eius Tractus loco venerunt quidam primarij Domini, Lazari dicti, cum triginta nobilium comitatu, qui quaterue conuento Prouinciali haud precibus abstinere; quoad Sacerdotem impetrarunt. Traditus eis est Valentinus Ladus, sic adigente penuria, spem nullo perfunctus: sed tamen, vt Campanus loquitur, Sanctus plane vir, per quem Deus fecit miracula Albæ, & expulit dæmonia. Deinde Valachi duos misere nobiles, per quos nuntiabant: vnicum sibi Sacerdotem fuisse in finibus Moldauia, & cum deprehensum impostorem, nec initiatum: itaque vnus saltem de Societate in amplissimum illum, ac Turcis finitimum Tractum, vt mitteretur, orabant. Denique Temesuario, ex ipsa ditione Turcarum, octo dierum itinere adfuit Ragufæus nobilis, apud quem superiore anno P. Barnolomæus Sfondratus pie decesserat, singulari Dei beneficio vsu mentis, operumque multis ante mensibus amiserat, sub extremum tempus recuperato. Is deueniabat: posse Societatem liberrime illuc ire, & Christianos earum regionum colescere: Neque Baxam Turcarum præsidem impedimento, sed potius patrocinio fore; quippe qui & Sfondratum in suam tutelam receperat. Hæc studiis populorum, totque animarum audita cognitaque calamitates commouebant viscera Prouincialis: & quia aliter non poterat, consolans singulos bonæ spe, ingemiscebat corde, & clamabat ad Deum, vt mitteret operarios in messem suam: diuque post Campani quoque discessum ardor hic Transiluanos habuit. Certique Pagi fuere, qui à Claudiopolitano Senatu missis Legatis Hæreticis, interrogati vtrum prisca, an noua religionis vellent Magistratos, Catholicos se vnos velle dixerunt: & Hæreticos eiecerunt. Eoque magis excitati exemplo Pagi Siculorum ad sexcentos, rursus ab Societate Catholicos flagitare infiterunt magistratos, quibus quam potuit opem Caperecensis lit. Verum Campanus rebus Claudiopoli, & Albæ constitutis, quoniam Varadini cœpta iam sedes à Georgio erat, & plurimum in ea quasi aere religionis agebatur, præmissis Stephano Aratore, cum Laurentio Laico, ipse ad res inspiciendas subsequutus est. Vbi peruenit, accurrere viri nobiles, & honestissimi ciuium quindecim, qui omnium nomine exceperunt, & gratiamque humanitate. Is primus habetur à Principe. Varadinenses inflexa pro impetrando Collegio, de quo cum Stephano Rege, & cum Generali Proposito perstudiose egere per literas. Videbatur omnibus modis peropportuna sedes populis late iuandis. Audiebatur Arator ab concione frequentissima, ob templi angustias, in Cœmeterio. Ab quindecim, ac viginti milliaribus consuebant Christiani ex Turcarum imperio causa Sacramentorum. Cives bonam partem Catholici, vel à sanitate minime abhorrentes, pagi vero corruptæ pietatis quamplurimi erant. Iam Societati sacram ædem, ac relictus consulto Rege tradiderant: quanquam accepta hæc rite nondum erant, cum Stationibus vectigalia certa possidere ius non sit. Campanus rebus hic ex voto compositis, repetito in Poloniam itinere, ad quinque millia millicorum passuum à Præfecto cum sexaginta nobilium comitatu deductus, Ecclesiam biduo venit, Sedem Nicolai Bathorei Comitis. In Cæsaris iam possessione arx erat, media in palude sita. Solus Comes sacra retinebat Catholicæ, eiusque vicarius, quos Pater Sacramentis refecit, & pijs muneratus libellis, accepto itineris Duce Chisuardam venit: inde sexto die Dinonum in Rubea, vbi Pater Benedictus Erbestus cum Collegij Iaroslauenfis Fundam-

72

Pagi etiam
Hæretici Ca-
tholicos Ma-
gistros obla-
tis alijs præ-
optant.

73

Varadinen-
ses Collegiū
expetunt.

74

Reditus Câ-
pani Prouin-
cialis in Po-
loniam.

ce Vaporouia totus erat in Dei cultu curando, Ruthenisque conuertendis. Post die Iaroslauiam attigit tempestiue, oppressum agris Collegium consolatus. Hic actis Paschæ solennibus bidui itinere Leopolum excurrit. Instabat Ioannes Demetrius Solscouius Leopolitanus Archiepiscopus, vt sibi quoque Societatis præsidia præberentur. Nam & ab Societate aiebat se formatum ad eam, quam instituerat, vitam Sacerdotalem, ac proinde ea carere non posse: & quod caput est innumeras dicebat animas cura sua commissas, & quidem inter varias gentes, ac sectas. Habitabant enim Leopoli Rutheni Schismatici, Armenique cum suo vtraque gens Episcopo, Iudæi, Turcæ, Scythæ. Itaque Catholicam plebem versantem inter gentes, & discentem opera earum, regere atque ad emendationem vitæ reuocare operosum dicebat, eratque præsertim Sacerdotum, qui causa animarum aliquid scirent, vellentque, penuria maxima. Prouinciali vehementer ea sedes probabatur ad late operam non solum in Leopolitanos, ac Ruthenos, sed in Scythas, Valachos, Moldauosque porrigendam, auxiliumque ferendum toti Pocuтиæ, atque Podoliæ. Non ausus tamen certi quippiam Antistiti polliceri, rem vehementer Generali Præposito commendauit. Tum aliquot interuifens Collegia, ad Prouincialem conuentum, legendi Procuratoris causâ recepit se se Calissium. Quippe Stanislaus Karnkouius Archiepiscopus Gnesnensis, de cuius in Societatem studio multa superiore annali dicta sunt, & nunquam satis dici posset, vbi cognouit conuentum habendum, institit vt ne alibi, quam apud se haberetur: idque consequutus, & in beneficio summo numerans, gaudio triumphabat. Solebat bonus senex dicere ad populum, idque tanto cum ardore, & maiestate faciebat, vt multum permoueret Hæreticos, quos postea etiam ad mensam vocatos, nitentur officijs, apposita lectione, omni genere humanitatis deuincire, atque conuertere. Bis eo tempore, quo conuentus est habitus in frequentia maxima dixit, cum ijs Societatis laudibus, vt multum conandum sit nobis ne vanas faciamus. Quod Collegium Poshniansense daretur perficere, Calissiensense excitare, pro dono Dei prædicabat singulari reseruato sibi, nec Gnesnensibus ante se Præsulibus concessio. Erumpebat interdum præ ardore animi, quasi gestiens in has voces, Edificabo Domine, edificabo tibi domum. Ee, multi seculares (certos nominabat) etiam patrimonia sua ad edificandas domos seruis Domini conferunt: Ego vero Archiepiscopus, Primas Regni id non faciam? Absoluta Congregatione inchoatum Collegium est, moderatore Gaspare Sauicio. Alfonso Pisanus in bono Cleri, ac religiosorum auditorio tractare quaestiones officij coepit: tradendæ Latinitati Magistri duo præpositi, quibus tertius subinde accessit. Præfecto etiam Collegij Antistes, de Canonico- rum, & Parochorum, itemque Senatus sententia, Scholas parochiales duas subiecit, vt in ijs prima elementa pueri sub patrocinio Societatis, sine periculo prauæ educationis, edocti ad Collegij scholas grammaticæ causa transirent, inde postea, vt supra dictum est, altiorum disciplinarum causa Poshniam transmittendi. Hoc iam plenius lætabatur Antistes, Deoque gratulabatur, qui se tanto (sic enim loquebatur) beneficio affecisset, vt videret bona Domini in terra sua. Inter hæc Hieronymus Rozdrzouius Vladislauiensis, seu Cuiquensis Episcopus, multa & ipse in Pomerania moliens, amice expostulabat: sibi assidue clamitanti ne Campani quidem aliquando congressum dari. Literas simul accuratas dederat Romam ad Claudium, quod in præsens de Collegio desperaret, saltem Stationem aliquam rogans. Nec abnuic Claudius, vt Gedani, quasi ad semen Collegij, in spem fructus vberissimam pro Emporij Ciuitatisque nobilitate, ac frequentia, figeretur. Multa præter hæc de sua iuuanda Diocesi cum Campano Episcopus contulit, dicens, quoniam ea mora Prouinciali ad inspicienda Collegia properanti molesta erat, debere id tempus ab eo pro inspectione maximi Collegij numerari. De eius consilio ad instituumum primo quoque tempore Seminarium ex Concilij Tridentini decreto, animum adiecit. Interim dum Gedani adeundi aperiretur occasio, duo Sacerdotes

75
Leopoli Societas expe-
tatur.

76
Conuentus
Prouincialis
Societatis
apud Archie-
piscopum
Gnesnensem
habitus.
Archiepisco-
pi zelus ani-
marum, &
amor in Soci-
etatem.

77
Initia Colle-
gij Calissien-
sis.

78
Gedani sta-
tio concessa.

79
Niesuisij
Collegium
flagratum.
Metu offi-
sionis conce-
sum.

80
Christopho-
rus Radiuil-
lus Niesuisi-
sis Collegij
fundator mu-
nicus.

81
Cur multa
simul Colle-
gia inchoare
non expo-
diat.

dotes Ioannes Conotianus, & Sembunius in oppidum non multo ante ex Hæreticis receptum, Neuburgum nomine, seu Nouam, Bransberga missi, Catholicorum ad sexcentos reperere: quibus expiatis, confirmatisque, & duobus, ac triginta Hæreticis Ecclesiæ redditis, haud minorem Episcopo lætitiæ, quam plebi utilitatem peperere. Sed Prouinciali nulla dabatur requies. Christophorus Radiuillus, sæpe antea memoratus, ex Palæstina peregrinatione reuertens, de statuendo Niesuisij Collegio certabat adeo cupide, vt repulsam sine grati stomacho ferre non posset. Dicebatur in Italia è maleolorum hausisse sermonebus: Iesuitas magnarum Urbium ambire nobilitatem, ignobiliora oppida fastidire. Quam opinionem, vt detraheret Claudius, eo descendit, vt Magistri, Sacerdotesque Niesuisiam mitterentur: non tamen Princeps impensam in ædes, aut alia diuturna faceret, antequam experimento appareret, quid e re communi esset. Nam omne genus hominum nobis carum esse, scientibus eodem Christi sanguine emptas urbanorum, & agresium animas, apparere officijs, quæ in urbibus erga vilissimos quosque obeuntur, ex peregrinationibus per Pagos, & Castella susceptis. Tamen Ordinem nostrum, non item vtrorumque Religiosorum, vbique idoneas posse habere sedes. Operarios nos esse, vt desit materia operis, desides fore, ac vacuos. Itaque paruis Oppidis, vbi agresium fere solum turba degit, totam hebdomadam in suis occupata laboribus, multo melius per temporarias excursions consuli, quam sua opote eos sede fraudari enim expectatione sua Collegiorum talium auctoris, perire sumptus, perire multorum industriam, quæ parem alibi nata copiam fructus ingentes afferret. Nihil horum apud Christophorum videri. Sine vlla experimenti conditione, etiam atque etiam instat, vt æternum Collegium fiat. Itaque cum iusto planius spectari loco, Claudius demum cognouisset, non pœnitendam eam fore coloniam, voti compotem bonæ Principem fecit. Cum quo in assignandis redditibus, scribendisque Collegij conditionibus, non aliud certamen fuit, quam vt nimiam eius indigentiam religiosa modestia temperaret. Vnica statim schola aperta est, & noui Collegij administratio Alberto Mroscouio, qui eam stationem inchoauerat, demandata. Placato Principe Radiuillo, difficilior cum Regem micatio restabat, quod recepto Niesuisiensi Collegio, æquum existimabatur, & quæ ipse Brestnæ, Grodnæque moliebatur, non recusari. Iam Brestnæ præcæciam cum opimo vectigali in eam rem assignarat volente Pontifice. Grodnæ vero, & similes Ecclesiarum euersarum redditus, & alios paratos habebat: non ad populi solum vsum, sed etiam ad suum, ac suorum aulicorum adiumentum aiebat se Societatem requirere. Multum enim Stephanus ea delectabatur: vbi arces, ibi villas, ibi piscinas ad vsum, oblectationemque extruebat: ibi vsum venationi patebat regio. Itaque eam sibi viuo, eandem mortuo desinit sedem, in templo, quod Collegio extrueret, tumulo excitato. Hæc omnia confilia vbi plane, fuscque Campano exposuit, ille de Societatis instituto diceo aggressus, & quam ob causam multa refugeret noua Collegia, ostendit maxime eas causas valere in Polonia. Se enim experiri quantum inesset incommodi vrbibus in ea Prouincia recens adiunctis, vbiq; inchoatis, nusquam perfectis. Olim inquit, sacrorum locorum Instructores præpotentem Deum imitabantur, qui primum domicilium orbis terrarum creauit, & omnem eius perfecit ornatum, postea hominem in illud introduxit. At nos hac tempestate in incertum vocamur, non domo parata, non re: ita multa conamur, pauca perficimus. En Iaroslauæ, & ædificare, & pro ædificijs mendicare cogimur. Lublini Varseuitius ante mendici nomen acquirit, quam cultoris animarum, dum intentus ædificationem hos, atque hos Dynastas, & Regiam Vestram Maiestatem fatigat, cui gratias ago de collato in eam rem luculento, subsidio (quonia in quinquennium beneficiorum millia attribuerat.) Pulocense, Rigense, Calissense, Niesuisiense cetera opera sunt, non perfecta. Item Derpati, Craconiaque, & in Transylvania Albæ, Varadini. Hinc fit, vt frustrentur expectatione sua populi, dum necess-

neceſſe eſt rebus domeſticis prouidendis inſumere labores, quos oportebat in-
 culturam animorum impendi. Quod ſi iuſtas Operariorum liceret continuo
 habere familias, minus eſſet incommodi. Sed explere ſtatim Collegia nullo
 modo, vt nunc quidem res ſunt, licet: primum quod non ſunt prompta ſub-
 ſidia: deinde, quod eſt grauiffimum, quod nec idoneæ nobis, neque plane
 vllæ ſuppetunt copix Sociorum. Nihil ita, Rex optime, (& ante oculos, ſunt
 nimio plura exempla) nihil ita peſſundat, autoritatem Religioſorum, obterit
 diſciplinam, mores ſenſim corrumpit, vt minutos in cœtus diſſipatæ fami-
 liæ. Quod ſi omnibus eſt noxiũ Ordinibus, noſtro certe, cui non intra-
 ſepta latendum, ſed prodeundum in ſolem, aciemque eſt, peſtiferum plane
 eſt. Quis melius, quam Tua Maieſtas intelligit, valido exercitui eneruando
 nihil eſſe præſentius, quam ſi in exiguas diſcerptus cohortes in varias able-
 getur Prouincias. Atenim hic locus periclitatur, & ille alter, itemque ter-
 tius. atque hic bene gerendi rem, alibique offertur occaſio. Num igitur pruden-
 s belli Imperator ipſe partium, Summam in periculum dabit? Præterea,
 nobis haud quidem priuata cauſa, ſed ad effectum eorum quæ tractamus, ne-
 ceſſaria eſt hominum beneuolentia, atque exiſtimatio. At rerum imperiti
 dum vident tam multa quanta opus ſunt ad nouorum fundamenta Collegio-
 rum addici, non ſolum Hæretici verum etiam Catholici, non in ea vocari
 nos, ſed irrupere interpretantur. Quidam odere, quod ſperata ſibi interuer-
 ſi bona putant: denique vulgo fere omnes, non animarum magis nos, quam
 pecuniarum auidos iactant. Tum vero quid reliquum ſit, niſi vt quorum-
 vita (iure, ſeu iniuria perinde hic eſt) deſpicitur, eorum & Doctrina repudietur?
 Itaque amplexantes toto animo, oſculantesque hanc Tuæ Maieſtatis erga
 nos caritatem, & hoc ſingulare iuuandi populos ſtudium venerantes, pre-
 camur, & obteſtamur, vt Ordinis huius tibi, ſi non aliud, additiſſimi patro-
 cinium, quod inſtituiſti tueri pergas: pro certoque habeas, tunc recte nos con-
 ſulturos rationibus publicis, cum leges ſeruauerimus noſtras: tum tuis, bo-
 norumque Votis optime reſponſuros, cum ipſi fuerimus optimi. Hæc & alia,
 in eandem ſententiam cum audiſſet Stephanus, vario (vt apparebat ex vul-
 tu) animi habitu, primum aliquantum hæſit, dein cum graui gemitu, Non
 debeo ego, inquit, eſſe iudex, & cenſor veſtri Inſtituti, quod ſanctè ordina-
 tum eſt: dixeram tamen, quod mihi videretur, & addidit pene plorans,
 Nunc quando vobis non licet, & illi, qui deberent, vel nolunt, vel neſciunt,
 computeſcemus in fordibus noſtris. De Breſta non amplius inſtiterim, qui lo-
 cus tamen erat, operæ veſtræ egentiffimus. Grodnæ vero non mihi denegabi-
 tur, quo minus Collegium fiat, vbi ſaltem viginti alantur, & humaniores tra-
 dantur literæ. Nam vt excuſſionibus iuuentur loca iſta (Campanus eas dilau-
 dauerat) ſpes valde exigua eſt: eſt enim inuentum Spiritus Sancti, vt tute-
 ipſe dixiſti, quod de Seminarijs Tridentinum Concilium ad inſtituendam
 iuuentutem decreuit. Quippe Senes, qui in excuſſionibus audiunt aliquid,
 vel obdurantur magis, vel fides, ſi conuertantur, non agit tantas radices,
 vt ſine irrigatione perpetua durare poſſit. Adeo conſuetudo in aduerſum,
 inſedit. Qui ab teneris annis pietate vera ſolidaque imbuuntur, hi nobis
 nouam formant rem publicam, planeque Catholicam: eo ſcholas requiri-
 mus, eo Collegia vbi facultas datur, erigimus. Tum ruruſ ad Grodnenſe
 reuertus multam de eo fecit orationem: quod cum perſeueraret, datis quo-
 que ad Pontificem literis, petere, Claudius denegare non potuit: ſed vnde
 factum ſit, vt exitum non haberet, ſuo ſloco ſcribetur. Sane erat ea tempe-
 ſtate anceps valde deliberatio. Multa quæ numerata ſunt ex tam multis or-
 diendis Collegijs haud dubie conſequebantur incommoda: nam re vera nec
 ad regendum, nec ad docendum, nec ad alia munia ſuppetebant idonei: ne-
 que ex alijs Prouincijs, quamuis multa mitterentur, poterant auxilia mit-
 ti, quæ forent ſatis. Ex altera vero parte videbatur Deus ardentia illa
 Principum, ac Præſulum ſtudia ſingulari benignitate excitare, quæ ſi præ-
 teri-

82

Grodnenſe
 Collegium
 admiſſum in-
 ſtante Ste-
 phano Rege

tererentur, tanquam si annorum feracitas sineretur inanis effluere, verendum erat, ne postea frustra requirerentur. Ad hæc sacrarum possessionum, multæ ex Hæreticis recipiebantur, quæ nisi diuino cultui statim addicerentur, in potestatem veniebant profanorum hominum, vt nec ea postea facile liberari possent, nec aliæ, quæ ad sacra transferrentur, ad manum essent: tamen Claudius constanter tenebat decreta Societatis, quæ Collegia nec possim, nec nisi idoneus cum rerum, tum Sociorum apparatus præsto sit, recipi vetant. Et verebatur interdum ne flagitantium illa ad indignationem, que efferuescens auiditas à malo spiritu iniiceretur, tentante Satana Societatem, vel nimis fauoribus obruere, vel si ea via minus procederet, retardare eius cursum offensione, & abalienatione Principum. Campanus benignè tandem ab Rege dimissus, ad reuiscendas Liouonia Sedes tetendit. Optimo loco res offendit, Diuina clementia extraordinarijs quoque documentis pietatis fauente. Nam præter restitutam ægris lustrali aqua, rebusque sacra valetudinem, ac Damonum terricula depulsa, & alia id genus fere confecta, in Balthico mari admodum ante piscosâ, posteaquam vicinam oram Hæresis occuparat, querebantur accolæ pisces pene euauisse. Orant Rigensæ Collegij Rectorem Leonardum Rubenum, ei vt benedicat, quod cum factum esset, redijt aquis fecunditas, sua genti annona; adeo vt rursus, & mari, & flumini Dunæ benedici voluerint. In reuocatis ad orthodoxos vir è prima nobilitate Federicus Ducerus fuit, in quem protinus eam ob rem impiorum odia exarserunt. Itaque vnus item nobilium, posteaquam perpotarat, ad Ebrios Sodales ebrius, Quid agimus, inquit? Quin ad Ducerum imus, & noxum Papistam confodimus? Iter bacchantes arripiunt: sed prauum consilium incaput recidit autoris: forte inter eundem à Sutore plumbea traiectus gladio illico expirauit. Quæ res vigilare Numen ad suorum tutelam fidem faciens, innocentium animos vehementer erexit. Sæpe Rigâ ab alijs, antea alijs Sacerdotibus in finitimos Pagos, & arces salubriter excursum: sed peregrinationis, quam cum Cardinali Raduillo per totam Liouoniam ad fines usque Daniæ, Suetiæ, Moscouiæ Leonardus Rubenus obiit, præcipue fructus extitit. Sub annum extremum grauitè Collegium vexari cœptum: quod iustus insequenti libro dicitur. Latissima Derpati circaque, Estonium fuit cultura. Hi sunt indigenæ simplex gens, ac ferme agrestis, mire ad pietatem, & Catholicos ritus propensi. Præter hos Germani, Polonique regionem habent, cum quibus lentius erat negotium. Est sua Estonibus lingua, qua P. Thomas Busæus iam rectè concionabatur. Eisdem Catechismum docebat Ioannes Ambrosius Velcherus, qui egressus in forum, quæ turba erat frequentissima in eam se mediam dabat, tum extemplo elata voce, datoque signo circumstantibus, vt sequerentur, Orationem Dominicam, Salutationem Angelicam, Apostolorum Symbolum præibat, dein totum agmen ex interuenientibus continenter auctum, continuans carmina, deducebat in templum. Hic adhortatio habebatur accommodata, & Velcherus iterum egressus in publicum ad Pontem, ad Portas, & frequentissima quæque loca eodem modo terna, quateraque, ante, ac post meridiem feriatis diebus agebat, erulabatque agmina. Porro circa per agrum amplius tricies excursum latissimè ijs ad quos diuenteretur: qui & Derpatum profecti, vt secum quempiam reducerent Patrum certatim orabant. Mire delectabantur consecrationibus frugum, domorum, familiæ, panis, salis: & hinc se Romanos, ac regios sacerdotum, quos summe colebant, ab Hæreticis, quos detestabantur, intermiscere dicantabant. Gaudebant quoque suum quisque habere, ex veteri genis more, patronum è Sanctis (ipsi Apostolos vocant) itaque præter Catechismum, & solennia munera, hic labor erat in rebus benedicendis, distribuendis Apostolis, & baptizandis infantibus: vtique cum alijs Sacerdotibus decissent Catholicis. Hoc anno nongenti septuaginta lustrati, septingentesimo vero adhibita, quas hæretica impietas fastidierat Ecclesiæ Cæremonia. Rite quoque com-

83

In Liouonia
res bene gesta.

Fecunditas
aquis Sacerdotis
benedictione reddita.

84

Dei præfens
tutela in hominem
conuersum ad
fidem.

85

Varia, & fructuosa
populorum cultura.

86

Estonium gens
bona, & ad pietatem
propensa.

Fructus ex
ea magnus.

complura iuncta, vel refarta matrimonia: & Confessione, cuius vel nomen ignorabatur, expiati quamplurimi. Ad hæc coeptæ tum Derpati tum Rigæ literariæ scholæ. Quanquam enim utrobique pauci agebant Socij, tamen quod lecti erant omnes, ac strenui, siue labore, siue fructu multorum vicem implebant. Suas tamen, & ipsi laxare conabantur angustias bonorum iuuenum, secularium auxilijs ad hanc rem conductis. Eam ob causam multum reponere Campanus in Scholasticorum pauperum contubernijs instituendis: quorum cum vnum, vti supra narraui, Claudiopoli excitasset, alterum Polociæ inchoauit. Eadem iam multa per Germaniam contubernia florebant: & nouum Ingolstadtij Guilielmus Dux condidit, Bonauenturæ Paradinae Rectoris Collegij rogatu. Ibidem in nouo Gymnasio Guilielmi impensâ magnifice extructo scholæ haberi coeptæ: addita, quæ ad hanc diem desiderabatur, schola Rhetorices. Kalendis Maij Augustæ, Tertio Kalendas Octobris Lanspergæ noua templa rite consecrata. Cæterum in Germaniæ Prouincijs post Kalendarij restitutionem, noua ex eo introducendo difficultas, noua in Societatem inuidia orta est, Hæreticis id Iesuiticum inuentum appellantis, tesseramque Papisticæ, ac Iesuiticæ scæta. In Boëmia, in Styria, in Argentinensi Diocesi, alibique prope tumultuatum: Sed Augustæ maxime eam ob rem vexata Societas. Nam cum Octobri superioris anni, decreto ab Cæsare impetrato, Senatus id Kalendarium promulgasset, Prædicantium instinctu tumultuari populus coepit. Tum gliscente seditione, & Ciues pro se quisque comparare arma, & Senatus, quem ad subita motuum in procinctu haberet, militem scribere. Feruere varius rumor in Iesuitas, feruere indignissimæ in Senatum, minæ, nisi homines rerum nouarum, ac turbarum duces eijceret, Collegium dirueret, decretum de Kalendario reuocaret. Intemperantissimè Lutherani Dux Gregis, Rabula Georgius Myllerus agere, dictitareque inter suos, propediem in templo Iesuitarum se verba facturum. Tamen Senatus vigilantia, singulari cura, consilioque, impendentibus malis occursum. Iamque deserbuerat populi furor, cum hoc anno, ineunte Ieiunio maximo, Lanij, qui supra ducentos, omnesque præter septem, hæretici dicuntur fuisse, incendium de integro excitarunt, scilicet Prædicantium inductu obstinati, quoniam ex nouis fastis ieiunium citius multo, quam ex veteribus, inchoabatur, initio Quadragesimæ Catholicæ plenum habere macellum, in Paschate vero vacuas, occlusasque tabernas, vt Paschaliū opsoniorum inopia tumultuante plebe, Senatus cogere ab emendata temporum ratione discedere. Alij Ciuium Lutheranissimi maxime pertinaces Spiram ad supremum Imperij Consilium causam deferunt. Operæpretium est notare Hominum peruersitatem, in æternitate dogmatum mutabilitatem amantium; in mutabilitate temporum æternitatem volentium: prona in deterius, ac deuia semper ingenia! Cæterum stultam contumaciam egregie Senatus elusit, & vltus est, non sine Laniorum detrimento, aliunde comparatis affatim Paschalibus escis. Ex quibus dum attingere Hæretici non audent, quippe quas Iesuiticæ carnes appellabant, nec ab suis copia præsto est, minus vinctam quam cuperent Quadragesimam suam peregere. Interim & Spiræ pro Senatu, & instaurato Kalendario iudicatur. Itaque quinto die publica præconis voce seruari id iubet. At Prædicantes vbi rem vident procedere, supremos conatus adhibent: eodem die, & insequenti adeo in Senatum vocantes ad arma populum, rabide concionati, vt Senatus hominum impudentiam stomachatus, præcipuam seditionis faciem Myllerum, infferit vrbe quamprimum exire. Tum vero quiritari, vociferarique Hæretici: concursus fieri armatorum. Dumque impositus in Rhedam Myllerus asportatur, in egressu portæ lora equorum strictis ensibus præciduntur. Minister de curru raptus in proximas ædes trahitur, vnde postridie fertur in muliebri amiculo vrbe cessisse. Tumultus inde augetur, clauduntur portæ, milites cum Ducibus præsto sunt, compita armatis implentur, & vt in eiusmodi casibus

Hist. Soc. Iesu Par. v. Tom. 1.

A A 2

mos

87

Contubernia Scholasticorum pauperum vtiliter instituta.

88

Collegium Ingolstadtij auctum.

89

Ex Kalendarij emendatione in Societatem inuidia.

Et seditioni tumultus.

90

Senatus Spiræis damnat Kalendarij correcti oppugnatores.

91
Collegium
Augustanum
à scilicet
periclitans,
vano illorū
metu serua-
tur.

92
Theodori
Peltani
mors.

93
Brunæ vn-
decim è no-
stris pestilen-
tia sublati.

94
Leonardi
Corceij Sa-
ctus obitus.

95
Petri Peraxi
li pie vitæ si-
milis mors.

96
Seminarium
Fuldæ à Pon-
tificie funda-
tum.

mos est, ad prohibendas coitiones cratibus ferreis demissis, partes vrbis alie ab alijs secluduntur. Ita Collegium Societatis, quod in vrbe, vt vocant, re-
teri situm est, omni Senatus, Patronorumque auxilio interclusum erat. Fi-
stiosus in eius area conglomerati, quid potissimum cladis inferant furibundi co-
sultant. Fit concursatio, & fremitus, minæ, conuicia, varia mortis gene-
ra intentantur, irrumpere domum decreuerant, cum erroris propugnatores
merito error occæcauit. Hæretici duo, vetula & textor, procedunt in mo-
dium, grauiturque confirmant; ab Duce Bauaro quingentos in præsidium
eò milites introductos: & vetula addebat, se ipsis suis oculis eos vidisse.
Hæc inanis opinio totam peruagata Augustam famulos Dei seruauit, qui in-
terim foribus oclusis, nullo alio quam diuino fulti præsidio, necem, si ita
Numini cordi esset, in momenta singula expectabant. Postridie ad vespere-
ram cum remotæ essent crates, Duumviri, & Fuggeri, alijque Collegij
Patroni misere consolatores ad Patres, spectatumque num quid detrimenti
passi essent. Et sane insigne fuit tutelæ cælestis documentum, cum toto an-
no Hæretici iactassent in circulis, ad vnum se Iesuitas trucidaturos, eo die
in tanto tumultu ardore, tanque impunita licentia, nihil grauius ausos
Per ostiduum insequens, eadem discrimina, eadem animi suspensio tenuit:
sed nunquam vltra probra, scommata, famosos libellos, quæ fuerit inno-
mera, processum. Confedit sensim tempestas: sua Patres semper in me-
lius studia promouere. Iactator Myllerus non modo Templum Iesuitarum
inuadere, sed nullum è suis potuit obtinere. Inter tumultum Augustæ Theo-
dorus Peltanus, vir libris, vel scriptis, vel è Græco conuersis notus, de qua
Christiana re optime meritus, è vita concessit quinto Nonas Iunij. Patres
ei fuit Pelta Diœceseos Leodiensis Oppidum, vnde cognomen inhaerit, Co-
loniæ in Societatem anno 1549. receptus, annoque insequenti Romam mis-
sus, inde Romano, tum Neapolitano, postea Ingolstadiensi inchoandis Col-
legijs interfuit. Latina, Græca, Hebraicaque linguæ interpres, postea al-
tiora docuit, sed ea animi ad obedientiam præparatione, vt pari volun-
te in pueris erudiendus confecturus atatem esset. Ac Brunensè domicilium
pestilentia genus ignotum prudentibus, quod & urbem depastum est, sus-
stauit. Vndecim rapti. In his Leonardus Corcelius domus Minister mira
vir obedientia, legum custos accuratissimus, in Deum, ac proximos arde-
tissimæ caritatis. Triduo ante diem supremum ad Rectorem Richardum
Zantenum accedens, instare sibi mortem significat, Zantenoque rem co-
mitem in iocum vertente, serio se ab duobus iam mensibus vicina migratio-
nis habuisse argumenta adiecit. Itaque confessione præparatus eo die, polo-
roque sacrum facit, tertio, qui erat Dominicus, iam languidior cum fratribus
in templo communicauit; feria secunda vnica ante mortem hora decubuit,
iterumque eo spatio communicus Sacramentis, extrema quoque vinctio
adhibita, intentissimis in Cælum oculis perseuerans, assidueque orans, hæc
hæc verba, iam per gratiam Dei absolui cursum meum, purissimum spiritum
Deo reddidit. Dicebatur duos monuisse Fratres, Matthæum Scultetum, &
Ernestum Krekouoik, specie vitæque Cœlestibus similes, breui sequuturos: ne-
que aliter euenit. Enituit eo tempore Rectoris erga sibi commissos Fratres
caritas, sedulitas, constantia singularis, quæ valentibus incitamento, decum-
bentibus multiplex auxilium attulit: nec vnam ipsimet peperit apud Deum
coronam. Spiræ Petrus Peraxilus, in ætatis, rerumque agendarum prima
maturitate, sed Cœlo iam plane maturus, paulo ante Collegij creatus Re-
ctor, sublati est. Ab adolescentia iugo Christi ceruice summissa, generis
nobilitatem omni virtutum genere exornat: præcipua quadam animi pro-
pensione in tenera ætate iuuanda, paruulisque ad Christum ducendis inuen-
tus. Inchoatum est Fuldæ Seminarium Pontificium, Gregorij consuetudine in-
Germanos benignitate. Petrus Lopperius Romam ob causam Gasparis Abba-
tis Fuldensis profectus, subiicit Pontifici: multum Germaniæ Religionem &
nobi-

nobilitate pendere : magnum fore momentum si ipsa in Germania Nobilium institueretur contubernium , quò parentes hoc libentius , quo propius suos liberos amandarent . Cum respondisset Gregorius id esse , quod iam dudum ipse animo agitasset , quamprimum effectum voluit . Existimabant plerique munificentiam Romani Pontificis fore vulgo Hæreticis suspectam , ac minus gratam , sed aliter cecidit . Certatim accurre ceptum , est : & de aditu impetrando interposita Principum autoritate contendi . Itaque breui plus quadraginta nobiles recepti mire dociles , mire , quanquam ex Parentibus orti nouæ sectæ , antiquæ cupidi religionis . Periclitatus est nouus cætus semel , atque iterum pestiferis malis , sed singulare Dei patrocinium , & pietas adolescentium , adhibitis sedulo precibus , voluntarijs pœnis , sacris mysterijs , & id genus placamentis , haud sine admiratione ciuium , ex quibus multi periere , periculum omne discessit . Actum drama Moguntia ab Scholastica iuuentute in arcis area frequentissimo in teatro , Archiepiscopis Moguntino , ac Treuirensi , Augusto Saxoniae Duce , itemque Duce Casimiro spectantibus , mira gratia : vt Augustus Collegio haud exiguam pecuniæ summam dono dederit , & Moguntinus antistes actores , numero centum ac decem erant , inuitaret . Hæc per illecebras , vt nihil intentatum relinquit caritas , Catholicæ Academiae splendor , & autoritas quærebatur , & parata est . In Belgio pariter cum Catholica re Societas caput attollens , in ius quoque recepta est , bona , quæ solo continentur , possidendi , vtendique priuilegijs autoritate Apostolica sibi concessis . Anno 1556 . vt ibi memoratum est , enixe Ribadeneira Beati Ignatij missa hac in causa contendit : lex enim Prouincialis viginti annis ante lata obstabat , neque tum potuit aditus , nisi admodum angustus , interseptisque grauib conditionibus aperiri . Quod fecit vt consequenti tempore Collegia Societatis , vel certo fundo caruerint , vel maxima in eo assignando certamina fundatores subierint . Caterum , quod tum summa contentio non nisi perparce potuit quodammodo extorquere , id non multo negotio , tanquam interiecti temporis æstu maturuisset , satis liberaliter in præsentia tantum non sponte obuenerit . Nullus erat hac tempestate paulo frequentior populus , quin ad se Societatem accerseret . Montenses , Insulenses , Valencenenses , Atrebatenses , Cortracenses Gandauenses , Luxemburgenses , Lirani , Bredani , Aldenardenses , alijque , necdum etiam ad Philippum Regem regressi , flagitabant . Alexandro autem Farnesio Parmensi Principi , & priuati eius consilij viris , ea stabat sententia , vt quæque recipiebatur ex Hæreticis Ciuitas , continuo fere in eam immitti Societatem debere , valere id tum ad pietatem priuatam Ciuium , tum ad pacem tranquillitatemque publicam intelligebant , quod subiecta Deo Ciuitas , & suo volens Principi subdita est . Et causam , necdum finitarum calamitatum respicientibus , ex facili apparebat : nullam , nisi religionis dissidium , vel esse , vel obtendi . Quippe turbulenti homines , iustique impatientes imperij , ad tumultus ciendos , copiasque & opes sibi confandas , religionis nomine abutuntur ; de qua tamen hætenus curant , quatenus eorum libidini commodum est . Igitur cum vnica ratio sit humanae parandæ felicitatis , eadem nimirum quæ , & aterna , vnica , ac vera religio , homines Societatis , qui in eam se curam toros deuouere , latè expectabantur . Quem ad afflatum vela aptans Balduinus Prouincialis , anno superiore libellum supplicem dedit , per quem breui exequutus , quæ Societas plus triginta annorum cursu documenta sui in Belgij Prouincijs edidisset , postulabat ei potestatem fieri possessiones , domosque ad Collegiorum institutionem transferberentur : itemque vtendi priuilegijs , quæ Sedes Apostolica ad salutem animarum vberius curandam , eidem concesserat , quemadmodum in alijs terris cum aliorum Christianorum Principum , tum ipsius Catholici Regis licebat . Hoc dato libello adfuit Olinerijs , eoque pariter adnitente , ferme omnia ad voluntatem Maio mensè transacta sunt . Faut inter ceteros

Etiam Hæreticis gratum.

97
In Belgio meliori conditione Societas esse incipit.

98
Multa ibi Collegia offeruntur .

99
Ius possidendi bona immobilia , & vtendi priuilegijs Pontificijs impetratum.

Præ-

Præses Consilij priuati Guilielmus Pammelius. Negotij plurimum cum Academicis Louaniensibus fuit, quibus tradidere consilij priuilegia Societatis spectanda: contra quæ cum acre scriptum confecissent, idque Pammelius Ouerio tradidisset, modestia responsionis, & consiliarios mire delectauit, de Doctores in præsens sedauit; utique cum Principem, & priuatum eius consilium, ab Societate stare non esset obscurum. Decretum autem priuati consilij de Societate, & Concilium magnum, quod Namurci, & Brabantinum, & quod Finantiarum, hoc est fisci rationum & Ararij appellant, expenderunt sedulo, & commendarunt, ut ea tanto admitteretur honestius, quanto caute diligentius, & à pluribus cognita probaretur. Statim, ut Brugæ Regi se reddere, Remigij Driutij Antistitis flagitatu, quinque de Societate eo reuocati, in quibus Arnoldus Hauentius, & Robertus Clayssonius, mox alij aduocati, scholæque reddita. Ipris quoque Collegium inchoatum. Præsuli optimus Martinus Riethouius id dudum optarat, egeratque vehementer de certis in eam rem Cœnobiorum vacuorum addicendis redditibus. Sedis priore anno dum Diocesim suam lustrat, contagiososque sanctissimè visit, ac consolatur, contagione sublatus, quod inchoarat in terris perfecit è Cœlo. Simul ac Ipra rediere ad Regem, duo Sacerdotes eò profecti, sedulis officijs Ciuitati summi adhuc calamitatibus, præsertim fame pressæ, speciem ostendere, & vehementer cupidinem incitauere Collegij, quod subinde constat. In Caltris perseuerabat Michaël Hernandus, magno cum ærumnarum pretio. Conditus inter mulieres Sodalitatem in Beatæ Virginis clientela, quæ inter bellum diu coalescere ad diurnitatem haud potuit. Totus erat Hernandus in uolendis dissidijs, prohibendis flagitijs, coërcenda militum licentia, uerborum intemperantia. Præsto erat in conflictu, ut moribundos expiaret: leuabat nonnumquam miserias: sacro coram copijs quotidie faciendo, frequenti discipulis, alijsque officijs bonum Christi militem se inter Mundi milites exhibebat. Missus ei ab vrbe adiutor, Sacerdos integerrimæ animæ, Matthias Fouatius, eodem sedulo labores vrgebat: sed morbo paulo post uergente, Terramundæ curam ad præmia triumphantium euolauit.

Lutetiæ Parisiorum pestifera lues cum apparere inciperet, Iacobum Latini Prouinciarum Gallicarum Procuratorem, in suburbana Collegij Villa fore corripuit. Quæ res in Collegio cognita nobile certamen inter multos exorta, dubiam ægro ministrandi prouinciam ambientes. Præcipue duo rei domesticæ adiutores contendere, quorum Claudius Cuißotus, innocentia singularis, ac diligentia, voti compos effectus. Iacobus paucis diebus, quibus concubuit, ut de S. Martino legitur, inuictum ab oratione spiritum nunquam relaxauit. Itaque orans, manibus ante pectus coniunctis decessit, ea feruore simul, & caritate, ut missum ab Odone Prouinciali Confessarium, retulerit sua causa in periculum dari: Nam se paulo ante confessum, & de crisis operatum, nihil per Dei benignitatem, unde grauius vrgeretur, habere: leuiora Patrum, ac Fratrum precibus expiatum iri. Claudius uero cum alacritate, curaque summa Iacobo ministrasset, ipsemet post Patris exemplum eodem malo ictus, alteri etiam Fratri materiam præbuit sua vota complendi. Qui quidem haud minore studio rependit Claudio, quæ ille exhibuerat Iacobo ministeria, sed exitu dispari, Dei misericordia pari. Namque huic dilata ad incrementum, Claudio ad celerem fructum repræsentata Cœli est merces. Sanius Niuerni pestilens flamma debacchata est. Quæ ut primum exarsit, cum Biturigas Collegij corpus amoueretur, pauci, qui affectæ Ciuitati subsidio essent, manentibus, institit Petrus à Rue, ut liceret sibi in periculi parte subsistere; & potestate facta, abeuntium se precibus Sociorum commendans, breui, inquit, de mea ad vos morte perferretur. Nec mora longa. Postridie anthrace diro feritur: quinto post die saluari munitus viatico vitam relinquit: Gaspari Buchetto, qui ipsi aderat, gaudere se multum testatus, quod demum à diuina clementia id, quod sum-

100
Collegium
Brugis resti-
entum.

Ipris cap-
tum.

101
Michaëlis
Hernandi
benefacta
in Missione
Castrensi.

102
Iacobi La-
tini mors
pia.

103
Claudius
Cuißotus Pe-
ste affectis
ministrans
moritur.

Soe. 45.

mis precibus contenderat, vt in Societatis disciplina extremum spiritum iunderet, impetrasset. Quæ vox timidiorem, vt in tanto periculo, Petrum Fayr Laicum ita confirmauit, vt quintodecimo post die, & ipse idem vicus tanquam diuinum donum exceperit, biduoque traducto in precibus, animoque purgando, iucundè migrarit. At Renatus Burgius, qui post hos cecidit, vt erat egregie pius Sacerdos, vbi se contactum perensit, Gaspare, vt se ad grates agendas adiuuaret, accito, Te Deum laudamus, lætitia gestiens recitauit. Quem cum spiritus interclusa anima defecisset, vbi Gasparis cura, recreatus est, ad eum conuersus, Dominus, inquit, tibi Pater ignoscat: quid me tam suauiter in Cœlum properantem reuocasti? Cumque Gaspar, quod differtur, nequaquam auferri subiecisset, & adhuc indigere opera eius Societatem, & hæc dicens lacrymaretur, Renatus quid, inquit, te feliciores luges? Alios sequamur oportet, qui Collegium cæleste incolunt: meæ resolutionis iam tempus instat. Ita plenus gaudio ad beatam Societatem, abiit feria sexta, in eum diem, quo potissimum ad mortis Christi memoriam à Deo mori optauerat, vita prope miraculo propagata. Omnibus his Gaspar Buchettus Sacerdos, omnibus humanarum & diuinarum rerum præsidij, noctes diesque præsto fuit inuicta constantia, & valetudine. Nec vero inter funera, & pestis ardorem intermissa curandarum studia animarum. Haud dictu magnum, sed nouum, ac periucundum quod addam est. Per sacra Principum, Apostolorum natalitia cum Dux, & Cardinalis, Guisij Mussiponti adessent, tum literarum specimen adolefcentes, tum Christianæ Catecheseos pueri edidit. Illi præter alia ingenij opera, carminum partim Græce, partim latine ad sex, & quadraginta millia proposuere. Hi venere in certamen Christianæ eruditionis cum rusticis è Diocesi Merensi. Nam cum P. Carolus Roscerius per eam Diocesim diu, ac feliciter desudasset, ex vndecim Pagis supplicantium habitu Matres, Patresque, Mussipontum pueros suos, ac puellas egere. Hic ipso spectante Duce Oppidani cum Paganis separatim inter se pueri, puellæque in statutis ad eam rem pulpitis disputarunt. Sua victores ferebant præmiola. Varios in vultu Parentum vidisses habitus, vt prospere, aut secus celsisset paruulis cuiusque certamen. Sed maxime videbatur gestire Dux lætitia, præsertim quod circa Metas, in regione admodum ad eam diem contaminata zizanijs, adeo latam videret sanctarum frugum segetem adulescere. Itaque nullum faciebat sibi ipsi gratulandi finem, quod in suas terras adeo nauos colonos inuexisset. Multæ per omnes Gallia Prouincias obita euangelizando ora. Collegia multa postulabantur. Sed Aginenses summis opibus contendebant. Et Ciuitas publice, & Ianus Fregosus Antistes, & Margarita Nauarræ Regina, quæ Aginni degebat, prompta, ac parata omnia affirmantes, alijs super alias literis Generalem Claudium, fatigabant. Missus est velut in Stationem cum altero Sacerdote Seuerinus Guyfianus: quo Sacramentorum administro Regina, & præcipui quique vti cœpere. Heretici inter hæc tanto excruciarî acerbis, & immitius efferari, quo latius fundi, expetique videbant, qui ipsorum conatibus obsisterent. Edidit volumen anonymon Rupellæ, in quo præter consueta maledicta, & impudentia mendacia de origine, & moribus Societatis, repetita fere ex Kemnitio, & Boquino Germaniæ Lutheranis, Catholica de Indulgentijs, de Purgatorio, de Veneratione imaginum, & similia impugnabant dogmata; & tamen libro titulum fecerant, contra præcipua capita Doctrinæ Iesuitarum: quo scilicet facilius lectori imponerent, quasi capita illa non orthodoxæ Ecclesiæ, sed præcipua Iesuitarum essent. Sed dum volebant dogmatum eleuare autoritatem, Societatis plusquam vellent, fidem laudabant, cui quod Catholicorum commune est, tanquam proprium adscribebant. Ad hæc in conuentu ad Montem Albanum mensè Septembri statuerunt machinas ad mouendas omnes, vt è Gallia Rex Iesuitas expelleret, ac Regni deinde finibus diligenter arceret. Ad id autem extorquendum à Rege, non Calu-

104
Felices mor-
tes quorum
dam ex pest.

105
Doctrinæ
Christianæ,
& humanæ
specimina
Mussiponti.

106
Aginni Col-
legium po-
stulatur.

107
Liber famo-
sus in Socie-
tatem editus
Rupellæ.

108
Caluinistæ
electionem
Societatis è
Gallia pro-
curandam
decernunt.

nianorum modo, sed Catholicorum etiam quorundam opibus enitendum, causam, uti putabant, expulsionis ineluctabilem excogitarant. Aiebant Regi in animo esse clauum Regni Gallicani Nauarræ Regi committere: esse autem euidens non modo administrationem, sed ne vitam quidem Nauarræ fore diuturnam, si Iesuitarum natio versaretur in Gallia: Quod confirmabant Guilielmi Nassouij Principis Auriaci recenti casu. Hunc Burgundus quidam nomine Balthasar, per occasionem literarum de Alenconij Ducis morte ferendarum admissus in Aulam, captato tempore sclopi icu occidit: idemque statim comprehensus post acerbissima tormenta, necem dirissimam constantia supra humanam pertulit. Hæretici, ut quibus, neque quid faciant, neque quid dicant, quicquam curæ est, neque opportuniore in quos uerterent homines illos, quam Iesuitas putant, dissipare conati sunt rumorem, Iesuitarum consilio interemptum esse Guilielmum: & interfectorem (cum sacræ ceræ agno forte repererant) ab iisdem præmunitum amulenti, & ad immanem illam peruicaciam ueneficij obduratum: cum tamen res uera, quod ipsemet per sancte testabatur, nullo de Societate uilo molus consilij eius conscio, Gaspar facinus perpetrasset. Igitur hoc rumorem Regis implendum dicebant, assiduisque irritandum obsecrationibus, ut Galliam omnem Iesuitis liberare animum induceret. Coniurabat egregie cum Hæreticis Dæmones. Nam per id tempus Augi Emergentiore acriter minitari cœpere se non quieturos, quoad ex Gallia Iesuitas exterminarent. Quod ut multis post annis, & quidem (Deo cuncta melius vertente) quanto suo cum damno consecuti sint, opportune medetur.

109
Calumnijs
ad eam rem
Hæretici
grassantur.

Conspirante
cum ijs Ca-
coalitione.

110
Busaquienſe
Collegium
in Sardinia
dimissum.

Alguerienſe
fundatum.

111
Francisci
Berni mors
pretiosa.

Et funus ec-
lebre.

In Sardinia Insula res à Fabio Visitatore compositæ, belle cum viage procederent, Busaquienſe Collegium sublatum est ex proximi Generalis conuentus sententia, eo maximè, ut exiguorum Collegiorum tricis Societas expediretur. Res vulgo benigne accepta, præsertim quod nouum, plerumque Collegium Alguerij reddebatur. Nam Alguerensis Decanus Carrobira aliquot ante annis fratrem scripserat hæredem moriens, cum eo, ut si post relicta stirpe decederet, hæreditas ad Collegium Alguerij statuendum transferretur, tandiu illibata, reuolutisque in sortem amplificata fructibus, dum istæ familiæ in alimenta sufficeret. Ad hæc Helena Antiochi Bellid aliquid item pecuniæ dudum in eam rem legarat, facta Generali Præposito testate, si aliunde necessaria subsidia non supplerentur, eam pecuniam pro suo arbitratu intra Sardiniam addicendi. Attributa Busaquienſi Collegio fuerat. His ad Regem Catholicum à Cupidis Alguerensis Collegij petitis, scripsit Rex ad Claudium Generalem impense commendans ut hæreditatem Carrobiræ cernere, & Helenæ stipem, quando Busaquium delecebatur, transferre Alguerium uellet. Itaque cum Pontifex quoque administrationem hæreditatis Carrobiræ Societati, quamuis nondum iustam summam expleret, tradi mandasset, inita hoc anno possessio est: & Alguerium presbiteri Leonardus Oliues, qui primus præfuit, Melchior à Sancto Ioanne, Lucaque Canalis Sacerdotes cum fratre Thoma Mallone, vix dum respirantem à tantæ vastitate urbem opportunis rerum diuinarum auxilijs recrearunt. Quod proprias ædes nacli sunt, apud Antonium Surreddu tum Canonicum, & Episcopi Vicarium, postea Episcopum Ales, domicilium habuere. Obijt Calixtus cum summa animi tranquillitate Franciscus Bernus, rari vir exempli, adeo ut omni vita cupidus Crucis, ut supremo tempore inuisentes rogaret, ut male se iniurijs acciperent. Nempe nolebat ultimam sibi perire horam: moribundæ vitam carpentis dolores non satis existimabat ad famem suam, illo præteritum quod restabat, breui spatio saturandam. Eo mortuo apparuit quanto plures homines uera pietas, quam humana quædam comitas afficiat. Nam Bernus quamuis non multus esset in consuetudine cum Ciuibus, tum studio religiosi secessus, tum occupatione regendi Collegij; & instituendorum Domi Tyro-

Soc. 45.
 num; tamen affirmat Melchior Valpedrosa Proprouincialis Sardiniae, sua quidem sententia nullam fuisse Calari domum, quae non boni Patris excessum grauerit deplorari: quam caritatem etiam optime patefecit ingens ad iustitiam eius Ciuium concursus, ingens copia lacrymarum. Bilbilitanum in Aragonia Collegium coeptum communi Ciuium studio, nullo certo fundatore, nulla conditione posita. Praecipuus autor eius Rodericus Zapata fuit, non solum re collata de suo, quam potuit, sed etiam multorum annorum perseuerantia corrogatis è multis locupletum adiumentis. Nec mediocriter iuuit Ioannes Petrius Ciuis item Bilbilitanus è primis, eo praecipua dignus grati animi memoria, quod primus ex ea Ciuitate Societatis fautor, & hospes fuit. Praegressi veris extremo Antonius Ramirius, qui fuerat Rector Valentiae, & Ioannes Palomerius ambo Sacerdotes, dum & Carechensi, & concionibus, & caetera id genus sedulitate ciues excolunt, simul domicilio noui Collegij, sacelloque componendo institerunt. Quae ubi satis parata sunt, die Sanctorum Simonis & Iudae Apostolorum, Ioanne Zapata Roderici Auunculo sacrum festo apparatu faciente, nouae domus natalitia cum magna ciuitatis approbatione celebrata. Quaterni Sacerdotes, ac Laici Antonio Ramirio Praefecto, Coloni primi fuere. Ingens in Boetia praecipuas vrbes, quae nondum impertrant Societatem, eius habebat ardor, Astigin, Vbedam, Caciolarum, Lerenam, alias: in quibus omnibus hoc anno per ieiunij quadragesimalis conciones res pietatis praeclare gesta. Astigitanis singulari pietate instantibus, dum perpetuae sedi dotem conficiunt, statio concessa. Lerenae concionatus Ioannes Frias antiquae vir, saluberrimaeque facundiae, afflatu sub initia non, admodum secundo vsus. Nam residebat adhuc in multis opinio, damnatos olim pro Illuminatis in ea Vrbe presbyteros, homines de Societate fuisse. Itaque etiam puerorum petulantia toleranda principio fuit. Sed breui reliquias erroris omnes eximia concionatoris oratio, & virtus absterfit, tanto Societatis nobiliore excitata fama, quanto perfectae laudis imago ipse erat illustrior. Dedit Hispali Coelo dignum sancta illa Ciuitate par Rodericum Florium quotidianae operae administrum, & Georgium Aluarium Sacerdotem: in suo vtrumque ordine exactum, & artificio gratiae Christi subtiliter expositum. Rodericus quo nihil pauperius, nihil humiliter, nihil tota vita seuerius, assidui operis molestias perenni ieiuniorum, ciliciorum, & flagellorum vexatione condebatur. Voluisset alicubi inter Indiae ignota loca Dei causa, necessarii tuendae vitae destitutus subsidijs agere. Fingit enim sibi caritas arumnarum varias formas, & ad ea se simulacra exercet. Tanto est ordinaria materia superior. Alebat Florium duritia vitae mortalis immortalis cupiditatem, quoque se altius supra humana tulerat generoso fastidio, hoc Deo arctius, & iucundius inharebat. Quouis in opere, loco, ac tempore nihil habebat suauius, quam de Deo cogitare, cum Deo versari. Vbi sua manuum opera diligenter explerat, ad diuina Colloquia, tanquam Ceruus ad fontes aquarum sitiens, festinabat: quibus quo diutius frueretur, spatia somni contraxerat. Quin adeo saepe nulla per noctem erat afflicto eius corpuseculo quies, nisi quae vigili in preces perstillabat ex animo. Nec raro supera vi terrena ipsa corporis moles raptum in ecstasim animum sequebatur, & sublimis pendebat in aere, adeo stupente sensu, vt confixis acicula pedibus, nihil sentiret, nec posset loco moueri, aut membra aliter, quam sita erant, inflecti: vt aliquando à prima vespere Feriae Quintae Maioris hebdomadae, ad insequentis diei lucem, brachijs in Crucis modum protensis, rigidus, & immobilis pependerit. Inuentus etiam interdum suo in cubiculo foribus obstructis abiectus in genua orans, totum os splendore caelesti aspersus, toto pariter collucente cubiculo. Quibus Coeli suauitatibus vtens ille magis, quam fruens, quanto dulciora experiebatur caelestia, tanto amarorem, casuum humanorum auidius appetebat. Precatus fertur vehementer ab Deo, vt graui, diuturnoque aliquo morbo, tanquam fornace vellet scoriam omnem

112
 Bilbilitani
 Collegij ini-
 tia.

113
 Astigitanis
 statio in spe
 Collegij con-
 cessa.

114
 Ioannis Fria-
 sij conciones
 vtilis Lere-
 nae.

115
 Roderici
 Florij excel-
 lens virtus.

Et pia mors

116

Georgij Alu-
uarij obitus,
& virtutes.

nem sui cordis excoquere, seque limare, ac perpolire, quo dignius in
eius conspectum veniret. Audiit preces Pater Cælestis, semeltrique elabo-
ratum tabe, corpore sensim detracto sincerum spiritum ad se recepit. Sub
extrema Rodericij rogauit eum Georgius, impetraret sibi solennia Christi
natalitia, quæ instabant, vt liceret in Cælo peragere. Quod cum recepit
Frater, cumulate etiam præstitit. Quarto Idus Decembris decubuit Geo-
gius, pridieque Natalis Domini primis tenebris ad lucem beatam diuini
præparatus mysterijs lætus excessit. Vir fuit omni virtutum genere, sed æ-
te omnia studio salutis animarum memorandus. Ortus Vbeda, à puero
valde ad diuina propensus, & orationi deditus. Decurso Philosophiæ, Theo-
logiæque studio, ad hæc biennio in docenda grammatica versatus, Granatæ
maioris diuini obsequij studio, magnis Cœli suauitatibus, motibusque inter
orandum pellectus, in Societatem venit anno quinquagesimo octauo seculi,
de quo scribimus, septimo & vigesimo suæ ætatis. Vt cæteris in rebus, ita
in disciplina virtutis solent initia progressus ostendere. Continuo Georgij in-
ter Socios, obedientia, compressio cupiditatum, contemptio sui, & cætera
religiôsæ professionis insignia spectabilia cœpere esse. Sed iam tum ardor il-
le eminebat errantes homines ad salutis callem reuocandi. Ad opus hoc fi-
ctus, ad hoc totus incitabatur diuinitus. Nihil habebat iucundius, quam
improbi hominis reditum ad virtutem, aut boni in virtute progressum. Ni-
hil ita eundem angebat intimeque excruciabat, vt Dei offensa, & æterna
hominum Christi sanguine redemptorum pernicies. Nihil adeo arduum,
ac formidandum potest cogitatione fingi, quod Dei fretus ope summo cum
gaudio suscepturus non esset, si adiumentum animarum inde speraret. Il-
que vehementer à Præsilibus rogabat, se se vt mitterent ea in loca, quo-
cumque tandem forent, vbi vel quiduis pateretur, quo proximi salutem co-
sequerentur, quæ est in Christo IESU. Cœpit in publicis foris, & compit-
tis docere Christiana rudimenta, assiduus esse in Confessionaria sella, nun-
quam quietem capere. Si laboris materia adesset in templo, nunquam in-
de pedem efferre. Vbi vltro conuenientibus satisfecerat, exire in places,
in vias, in agros, ac sepes, inuitare, pellicere, compellere omnes ad Ma-
gni Regis cenam. Et vt sincera plane mente pro Deo laborabat, atque
cum Deo, difficile dictu est, quam mirabiles morum commutationes effec-
rit, quam graua sedarit odia, quam multas resarferit amicitias, quam mo-
torum effrænatas cupiditates infregerit: quot inopum aliorumque calamito-
forum succurreret angustijs, quot ægris animi salutem, corporisque reddebat
rît. Primos annos Granatæ, reliquos ferme Hispali exegit. Assumebat sibi
libertatem, ac fiduciam Magni Dei ministro dignam. Obuios, & ignos
compellabat, & interdum tanquam pro potestate iubebat sequi se, & pecc-
nus confiteri, incendens iuterim verbis, iuuans industria, vt nunquam me-
lius parati absoluerentur. Prout ferebat vsus locupletes conueniens, Tu
inquebat, illum vesti nudum: illi tu obærato, carcereque clauso succu-
re: tu agro illi subsidia cura, & medicamenta, & alia id genus. In ludæ-
tium circulos incidens, inferebat se medium, aleas, talosue postulabat, &
tradebantur. Iubebat ipsis in compitis si quem execrantem, deierantem
audisset, flectere in eodem vestigio genua, & solum exosculari: & habebat
fere omnes mirabiliter obsequentes. Et sane magna Christiani operarij vi-
tus est, nullum putare tempus non aptum sementi. Mane, inquit, Ecclesi-
stes semina semen tuum, & vespere ne cesset manus tua: quia nescis, quid
magis oriatur hoc aut illud, & si vtrumque simul, melius erit. Seminat
Euangelicus non modo in terram bonam, sed & in viam, & in spinas, &
in saxa semen proiecit. Et solebat dicere Georgius, descripta ab Apo-
lo venisse iam tempora, cum homines sanam Doctrinam non sustinerent:
quare instandum opportune, importune: non quidem quod proijciendæ sint
margaritæ ante porcos, sed quia cauendum est, ne cauta nimis, potiusque
ca-

117

Studium
eius, & indu-
stria efficax
salutis homi-
num procu-
randa.

118

Sancta ciui-
dem liber-
tas, & assi-
duitas in
opere.

carnis, quam spiritus ex offendendi metu prudentia præclaras occasiones cor-
rumpat. Qui enim obseruat ventum non seminat, & qui considerat nubes
nunquam metet. Non est illa modestia, sed mollitia: non considerata ma-
turitas, sed stulta lentitudo. Verum enim verbum est, Qui corripit hominem
gratiam postea inueniet apud eum magis, quam ille, qui per linguæ blandi-
menta decipit. Sed quanto plus libertatis, ac potestatis vsurpas, tanto neces-
se est clarius emineat in te persona, quam sustines Dei. Tum cedunt moni-
tis mentes humanæ cum extat in monitore diuinum quiddam, vt appareat
non homini obtemperari, sed Numini. Neque ad eam colligendam autori-
tatem necessaria habemus miracula, & prodigia, sed constans virtus, &
æquabilis in re omni loco ac tempore tenor sanctitatis abunde est: & ante
omnia si constet, te non quæ tua sunt querere, sed quæ Christi I E S V, quæque
animarum salutis. Hæc extabant in Georgio, his scelera expugnabat, hæc
succesum præclaris dabant inceptis. Fertur in Sacerdotis domum pellicem,
pessimo exemplo palam habentis, iugressus, cum ambos accumbentes mensæ
deprehendisset, primum obiurgasse, tum seuera, ac libera voce iussisse femi-
nam extemplo faceßere: turbatoque presbytero, ac cæteris, & principio etiam
vini parantibus, cum ille perseueraret interritus, ita omnes fractos, vt inci-
perent precari tantillam moram, confestim quam minimo strepitu amandatu-
ros polliciti: nec tamen abstutisse Georgium, quoad omnibus attonitis præ-
se feminam agens confusam, ac trementem eduxit; quantoque fieri maximo
silentio potuit, collocauit in tuto. Per agrum Hispalensem iter faciens in
Veterinarios quosdam incidit, à quibus equum iussus conscendere, cum si-
mul pergerent, audiuit post tumulum, cui appropinquabant, periculum ab
latronibus esse. Bono eos animo iussit esse, ac Deo fidere. Vbi ventum
ad tumulum, latrones apparent, ac Georgius comitibus iussis subsistere, ex
equo delapsus, pergensque ad homines prædæ avidos, quem primum obuium
habuit, vultu, ac voce terribili ita affatur, Fare age bone vir, est ne tibi
potestas à Deo viatores expoliandi? Quæ vox ita illum, ita cæteros, qui pro-
xime sequebantur consternauit, vt tanquam Agni micillimi Patrem circum-
stantes, coeperint suam inopiam excusare, ac deplorare calamitatem, quod
militiam olim professi, manuum insueti laboribus, cogerentur iam vitam
alienis iniurijs tolerare. Miseratus Pater homines, à Veterinarijs, quod
habebat commeatuum sumpsit, ijsque dedit. Demum post resecta corpora,
egregie monitos, ac sua dolentes facinora dimisit. Alio tempore hominem
insontem insinulatum nefandi criminis, additumque ob eam rem flammis,
cum cognouisset, exorata à Iudicibus quatuor ac viginti horarum dilatione,
ad conquirendum calumniatorem discurrit: reperto in agro, accidit supplex
ad pedes, humiliter per I E S V M Christum obtestans, ne innocenti vitam,
& famam per summam iniuriam ereptam vellet: qui cum negaret à se quic-
quam commissum, repente Georgius exurgens sua illa vi maiestateque oris,
ac vocis, intonat, Non paues improbe, non paues supplicium tibi instans
à Deo? I mecum, nec tibi quicquam à Magistratu timueris: sed tu periculo,
in quod coniecisti, exime innocentem. Sequitur homo confusus tanquam
occulta vi tractus, domum Professorum adducitur: publico excipiente scri-
ba coram testibus idoneis accusationem retractat: innocenti salus conserva-
tur: libertas, ac fama integra redditur. Sed calumniator, quanquam secre-
to eum Pater in tutum dimiserat, tamen Deo iustas expectente poenas, pau-
cis post diebus datus in carcerem, quam alteri molitus erat iniuste, pœ-
nam incendij sustinuit. Melius cum quodam periuro actum est, quem Pater
ad periurium suum publicis actis rite reuocandum adductum, pœnaque le-
gum liberatum, ipsummet contra se vehementer accendit. Itaque maximo
cum dolore sua vniuersa crimina ad Sacramentum Pœnitentiæ derulit, ac
multis cum lacrymis expiauit, adeo in tempore, vt tertio post die repenti-
na morte conciderit. In his quam potens verbo esset apud homines Geor-
gius

119

Infolita
eiusdem au-
sa miro euen-
tu.

120

Orationis
ad Deum
præsenti ex-
perimento
comperita
vis.

gius apparuit : in eo quod sequitur , quam simul apud Deum valeret . In hominem male gestis negotijs desperandum , ac fureatim cum incidisset , ex turbato vultu rem suspicatus , comiter accedens , insinuat leniter in sermonem , sensimque elicit quicquid animo miser coquebat : non tamen vllæ , seu blandæ , seu graues voces durum pectus emolliuerat . Tum Georgius ad comitem versus , hic opus est , inquit , præsentis maris Dei : flexisque vterque genibus pro obstinato homine dant se se in preces . Precum ea vis fuit ; vt quamdiu illi persistere orantes , gressum homo non mouerit , ac deinde totum se Patris in sinum coniecerit . Cuius consilio imprimis generali expiatione conscientiam , deinde etiam negotia recte vltimæ terque composuit . Minus negotij , haud minus Diuinæ clementiæ fuit in illo . Egressurus domo Pater ad suas de more venationes animarum , cum paululum moræ , quam postularat , comiti concessisset , mutata repente voluntate , sequi iubet . Haud multum progressis occurrit homo nunquam aures , quod scirent , conspectus . Appellat eum vltro Georgius , conuersoque domum itinere in templum deducit . Instat alloqui , quoad miser laqueum protulit , quem ad se se perdendum gestabat . Expiatus , & ipse confessus est , & ablato laqueo liber onere conscientia , plenus consolatione dimissus . Hæc & alia id genus non sine multis laboribus , & ærumnis , & interdum contumelijs , iniurijsque gerebantur . Nam connexa fere sunt , multa præclare facere , ac dura perpeti . Neque præda tam multa de Satanæ extrahi faucibus poterat absque graui certamine . Sed hæc magnis animis sunt incitamenta virtutis . Anno 1580. cum dira illa terrarum vexatrix grauo tantum mortalium strauit , confecitque , annisque deinceps consequitis diebus , cum Hispali pestis deseuisset , habuit sacrum se se fundendi campum Georgij operosa caritas . Obibat vicatim urbem : vt quisque maxime delictis iacebat , ita curabat studiosissime . Pestilentia tempore cum plurimi Necocomio non reciperentur , siue Ministrorum culpa , vnde nil sperarent negligentium , siue ægrorum multitudine abundante , horum sibi præcipue curam assumpsit : distribuit per curias : Medicos , pharmaca , alimenta contempsit : multaque vno tempore virtutis exercebat opera , emendicans vobis mendicos pasceret , dans in periculum se , vt perentibus subueniret : his animi : his corporis , illis vtramque salutem reddens . In his , & talibus ministerijs , vt qui soli Deo laborabat , plausum apud homines , gratiam , & emolumenta , quam mercenarij quærunt , tam ipse refugiebat . Dum Hispalensem per agrum aliquando euangelizat , nocte interceptus prope villam viri nobilissimi , sibi addictissimi , occultato suo nomine , per interuentum id modo rogauit , vt in palcario sibi receptum præberet . Plus auro- rum nummum triginta millia eo autore Hispali distributa in pauperes sunt . Ex quibus non modo nihil ad suas intercepti utilitates , sed ne ad suas quædam venire manus volebat res , verum per fidei perspectæ personas conlectuari , ac diuidi ; data insuper opera , vt autor ipse beneficij ignoraretur . Hoc inter bonos labores ad gloriosum eorum fructum , quo supra dictum est , diu peruenit . Ad persoluendum amantissimo Patri supremum officium ingens multitudo affluxit . Dum vero ad contingendum venerandum corpus Rosarij , & pedes exosculandos accurritur , homo qui forte interuenerat , paulo certam ob causam viro Dei offensor , diu stimulis interioribus incitatus , vt & ipsum exequeretur officium , denique potius circumstantium oculis , quam suæ pietati seruiens , accessit ; Patrique manus , ac pedes exoscularus , retulit postea miram se odoris suauitatem è sacro manantem corpore hausisse . & alia eo die admiranda ad viri testandam vitæ probitatem euenisse narratur . Dum vero corpus tumulo inferendum auferretur è medio , sublato repente circumstante turba ploratu , eiulatuque , tanquam suum quisque parentem auferri sibi videret ex oculis , concursus ad rapienda certatim , quæ pro reliquis afferrentur , est factus . Etiamnum effusus honorauit Ocania Fernandi Mar-

121
Georgius
peste ; afflictorum curam gerit.

122
Mors eius , & finis frequentans .

123
Ferdinandus Marchesij pius obitus.

Soc. 45

Marchesij suprema . Vbi migratio eius audita est (in quintum nonas Iulias incidit) vltro Curiones vrbis omnes funebre campana signum dedere . Tum ad visendum, exoscilandum, rapienda monumenta populus ardentissimis studijs conuolauit . Fuit is Sacerdos ex Hormilla Calaguritani Episcopatus oppido, lenitatis, & mansuetudinis in nullam partem mutabilis, quæ cæterarum, quasi chorum virtutum ducens, hominem supra modum amabilem toti Oceaniæ venerandumque faciebat; ita vt sæpe ipse postularit veniam alio commigrandi, vbi obscurus, ac vilis esset. Vt fidelis ille animus exijt è corpore, supra cubiculum clara conspecta lux pro argumento est habita eius lucis æternæ, ad quam ferebatur in Cœlum. E tumulo post aliquot annos ad alium condendum Sacerdotem patefacto, magna cum omnium admiratione suauissimus odor afflatus est. Septimo Kalendas Nouembris in Toletana Domo Franciscus Strada consentaneum laudatissimæ vitæ finem imposuit, inter prima Societatis Columna merito numerandus. Excelluit in eo donum Sacræ prædicationis. Adolescens per Italiam, iuuenis in Belgio, dein per omnem Hispaniam matura ætate, & facultate, cum singulari grauitate, vi motuque concionis vbique frequentissimæ auditus est. Interrogatus aliquando à Ribadeneira vnde eo dicente, tantus existeret vbiuis locorum in auditore motus? ingenue respondit, sibi inter dicendum radium quendam, & impulsum illabi calitus, quo totus præcordijs intimis commoueretur: inde fieri, vt audientes motu eodem afficeret, inde postea morum sequi commutationes. Sane ad recipiendam diuinam vim se ille impigre comparabat. multis annis ter in die flagella repetijt, semel pro animabus, quæ post hanc vitam purgantur: iterum pro conuersione in lethali noxâ iacentium, postremò pro Ecclesiâ vniuersa. Alia præterea cruciamenta corporis: ad hæc singulare orandi studium, secessum, rerum omnium humanarum contemptum adhibebat. Creditur illibatam ad extremum spiritum pudicitiam, custodisse. Mirum quam magnificè, & vt aiebat, diuinitus sæpe edoctus de Societate sentiebat. Ad eam perpaucos, ne se quidem, putabat idoneos. Quid sanctitatis in eius requiratur alumnis, ægrè verbis exprimi dicebat posse: tamen neque verba necessaria multa esse, cum ex ipso nomine constet si rectè intelligatur, quid sit, haud vtiq; nomine tenus, sed re vera esse dignum Socium Christi I E S V. Fuit ipse multæ patientiæ, facilis ad alienas commoueri calamitates, ad opem ferendam egenis acer, ac promptus: prudens in rerum publice administrandatum consilijs. Verum hæc, & salutarem illam facundiam postremis annis voluntaria quadam solitudine inter Sanctorum Patrum monumenta, sibi vni, Deoque viuens abscondit: maiore fortassis cum animi sui quiete, minore certe cum Ecclesiæ fructu. Dum hi ad beatas emeritorum sedes euocantur, superstites in militia Socij strenue virtutis bella bellabant, fatana contra, clam, palam omni ope pugnant. Præter Peredi procellam alibi narrandam, vt diximus, aliæ tumebant, quæ in consequentes erupere annos: in præsens, quod superiore motum, hoc anno transactum in Vrbe Victoria est, iuuat describere, vt appareat, quam contra hominum spes, cogitationesque sæpe incepta cadant. Gens quam Hispani vocant linguæ Vascongada, modicis tribus continetur Prouincijs inter se finitimis, Guipuzcoa, Biscaia, Alaba, Hi olim Cantabri ferme erant. Gens vniuersa, vt fere per saltus, montesque dispersa, & ingenio ferox, cultura supra modum indigebat. Et Societas, quæ maxime destitutos, vel in ipso nouo conquirat orbe terrarum, hoc propensius hisce populis sua dedicare cupiebat obsequia, quod & nobilitas merebatur gentis, & ipsa inde Ignatium Parentem suum acceperat. Videbatur enim patria illa suo iure partem repetere fructuum, quos terris omnibus peperisset. Hæc faciebant, vt dum vbique locorum in repudiandis, quæ offerebantur Collegijs laboratur, si aperiretur in Cantabriam aditus, eundem absque mora Patres censerent. Maxime opportuna sedes indicabatur Victoria: vt inde

124

Itemque Francisci Strada.

Vnde concionum eius efficacia.

125

Terna quodammodo flagellatio.

Cætera Strada virtutes.

126

Oppugnationes Societatis variae.

127

Societas officio grati animi erga S. Ignatium, eius populares iuuare studet.

de commodius excurre per circumiectas posset oras, & iuuentus virtute, literisque institui eo fructuosius, quo plus auditorum loci celebritas suppediret eius, & peregrinis acciret. Itaque cum Iacobus Morus de Alaba Canonicus Victoriæ in eam rem domum donasset, & alij quidam summis precibus & promissis Collegium postularent, fecit potestatem Claudius summis Antonio Marcenio Prouinciali Castellæ rem in nomine Domini aggrediendi, translatis eodem Ognatenfis Collegij principijs, vti per vltimum Generalem conuentum licebat: cum Ognate haud tanta in commune vtilitas, quam Victoriæ sperabatur, extaret. Marcenius, quò res maiori cum auctoritate gereretur ab Ioanne Ochoa Salazario Episcopo, ab Philippo Rege, ab Iosepho eius imperatrice Maria commendatitijs literis acceptis, Ioannem Osorium cum aliquot Socijs Victoriæ mittit. Hi paratas à Canonico ades ingressi, & adornato sacello, omnia legitimæ possessionis vsurpant iura: dant signum æque Campano, sacrum faciunt, dumque alterum maiore apparatu cum cantu sacrum peragitur, ad Magistratum cum Regis, & Antistitis accedunt literis, suam in Ciuitatis, totiusque nationis adiumentum operam dedicantes, responsum re magis, quam verbis datum est. Mittunt Sacerdotem, qui diuinitum Sacramentum in nouo Sacello iam collocatum in Præciam proximam transferat: tum altare dissolunt: sacellum ad communes vsus restitunt, & donatam insuper Societati domum occludunt, summo cum dolore Canonici Alabæ, & aliorum, qui Societatem haudquaquam talem in spem acciderant; sed à plerisque obuijs vlnis exceptum iri prædicauerant. Res contra ad regium deferretur Consilium, & incipit disceptari. Victoriani anno 1777 (vt quidam aiunt Societati aditum interclusuri) cum regium Consilium tenuissent bina sibi virorum, ac feminarum Cœnobita esse, Sacerdotes parte supra centum viginti, & Ciuitatem inopem, decretum abstulerant, quo qua noua Religiosorum familia iure Victoriæ introducenda censeretur, nisi Ciuitas decem ante dies admonita esset. Quod cum Patres non obseruassent, immo se clanculum obrussissent, Victoriani aiebant, se ijs excludendis summius defendisse. Pro Societate præter cætera apertè faciebant summorum Pontificum, quæ in domiciliorum eius institutione, neuiquam secularis potestatis assensum requirunt. Itaque pro hac parte responsurum Consilium regium haud dubia erat coniectura, præsertim quod Rex satis perspectas habebat locorum necessitates, & Maria Imperatrix enixè certabat. Verum ubi Generalis Præpositus rem cognouit, vehementer quidem doluit, adeo proter spem malè grata accidisse eo loco studia suorum ex mente profecti optima. Cæterum minime pro Collegijs multiplicandis suscipiendas literas intelligens, tum quia tanto amplior Societati locorum suppetebat, quam humanum copia, tum quod violenti ingressus proposito nobis fini iuandam animarum consentaneum minime sunt, protinus incepto desistendum existimauit. Itaque absque mora ad Ægidium Consaluum, & Antonium Marcenium eiusdem sententiæ literas dedit, vt etiam si forte iudicatum pro Societate iam foret, cum eæ perferrentur literæ, nullo tamen pacto, nisi Rex dissentiret, Victoriæ ingrederentur. Longè enim abesse à seruis Dei, vultu per vim velint irrumper. Societati proprium esse ad publicam vtilitatem fortiter quidem eniti: at ubi tanta perturbatio, atque offensus obstat, modestè recipere se, deque suo iure concedere. Neque pertimescendam inde agnominiæ notam: nam præter testimonium conscientiæ, satis manifestum esset, quam multa eodem tempore in loca accerseretur opimis cum vectigalibus cum triennij spatio ipsemet ad quinquaginta repudiasset. In eadem sententiam scripsit ad Regem: fufiusque cum eo agere Franciscum Porrem iussit. His datis literis ab ipsa Ciuitate Victoriæ literas mense proximo accipit, rogante, vt iuberet à causa desisti, quibus ille in hæc verba respondit, Quæto ab hinc die literas vestras quinto Kalendas Nouembris datas accepimus. Nouit Dominus, quæ istic cum Societatis nostræ hominibus gesta sunt, quam-

128

Collegium
Ognate in
Vrbem Vi-
ctoriam tran-
slatum à Vi-
ctoriensibus
reieciunt.

129

Claudius Ge-
neralis ab-
sisti negotio
iubet.

Soc. 45.

quanto me dolore affecerint. Id adeo vel ex eo licet intelligi, quod statim, ut rem cognoui, fieri mandavi. sine mora enim desiderijs vestris obsequendum censui, & id dandum, quod in praesentia postulatis literis vestris. Castellae, ac Toleti Prouinciales continuo, etiam si forte causam apud Regium consilium obtinuissent, abstinere iussi, uti iam credo eos fecisse: atque ita Deo bene iuuante semper ero paratus, quod vobis gratum fore intelligam, in alia re quauis agere, ut in hac egi: in qua sane pro certo habeo haud recte vobis expositum consilium nostrum, totiusque Societatis fuisse: cum nihil nisi inferuire vobis, satisfacere officio nostro vellemus. Etenim nostra haec Societas inde vsque ab eo tempore, quo Deus illam per sanctae memoriae Parentem nostrum Ignatium genuit, quemadmodum caeteris nationibus suam operam cum Dei ope fideliter praestat, ita eiusdem sui Parentis causa ad istam, eius patriam, nationemque Vascongadam, tum Ecclesiasticis ministerijs, tum institutione, atque educatione iuuentutis in virtute, ac literis iuuandam, praecipua semper cum pietate, ac propensione tetendit. Haec mens adeo est efficax, & sincera, ut cum istam urbem existimarem maxime idoneam, sedem ad earum rerum effectum, ac propositum finem, impulerit nos ad id cum ea agendum, quod cum alia nulla in Europa est actum. Id erat, ut non solum operarios idoneos, verum etiam quingentos aureos nummos annui vestigialis ad eorum alimenta istuc transmitteremus: alijs priuatim multo plus pollicentibus: adeo ut nihil Ciuitati Victoriae decederet, nihil ex ea expectaretur. Verum adeo res aliter cecidit, ut contraria, quemadmodum reor, suspicio fecerit, ut adeo male Societas istic exciperetur: nihil equidem tale merens, aut timens: quin potius sperans fore, ut benigne, cumque actione gratiarum exciperetur. Haec pollicebantur non ea solum, quae agebat, & amor, ac sincera mens, quibus agebat, cum re vera nihil, nisi quod dictum est, spectaretur: sed etiam quia ea agebat tempestate, quae cum accerferetur, & flagitaretur multas in oras admodum opimis oblati redditibus (ut poteritis ex quouis cognoscere) eas inuitationes, flagitationesque ob penuriam operariorum praetermittebat, ac tempore eodem istam deligebat urbem, in quam cum operarijs, & vestigialibus ad obsequia Dei, Regis, totiusque Ciuitatis se se conferret. Quae cum ita sint, spero in Domino vobis ipsis iam cognitum, quam pio, rectoque studio istic Societas, quam item iuste, legitimeque veniret: quemadmodum habeo persuasum, quod aduersus eam actum est, eo solum factum, quod causa non bene cognita esset. Verum utcumque fuerit, certum habetote, nos de voluntate, deque amore, quo studemus in Domino inclytae vestrae nationi deseruire, nihil immutatuos, neque cessatuos, tum ei communiter, tum propriè isti Ciuitati Diuinam Maiestatem bonam, ac propitiam comprecari. Haec literae dum perferuntur, iam suas Rex acceperat. Quibus perlectis, & à Porrefusus de tota re edoctus, respondit. sibi admodum probari Praepositi Generalis administrationem, & fructum, quem vbique locorum Societas afferret. De causa Victoriae cum Praeside Consilij agendum: quae cum singulari benevolentiae significatione Rex dicere visus est. Voluere Consilij etiam literas Generalis Praepositi ad Prouinciales scriptas inspicere: quas cum quinto Idus Februarij vna cum datis ad Regem publice recitari iussissent, omnes consensu vehementer probauere modestiam, prudentiam, & sanctas voces (sic enim loquebantur) quibus P. Generalis suis in epistolis utebatur: adiicientes satis apparere, caput esse, ac ducem adeo sanctae familiae. De summa rei haud secus statuendum, quam ille censuisset. Ita Marcenius cum & ipse per literas separatim Ciuitati Victoriae, Canonice, Cleroque satisfacisset cum pace Socios reuocauit, haud ingrato pleijsque modestiae exemplo. Quamquam per idem tempus Victoriae apparuit, ac tota dein celebratus Hispania, est, libellus famosus, autore incerto, quo Theatinorum (ita nos vulgo appellant) praecipua decem diuinis aduersa per scurrilem contumeliam ficta descri-

130
Eius ad Vi-
ctorienfes li-
teras.

131
Liber famo-
sus Victoriae
vulgatus ti-
tulo Decalo-
gi Theatino-
rum.

Pompeioli
Collegium
apertum.
Angræ resti-
tutum.

scribebantur. Eodem tempore sedatis iam profus turbis, quibus inditæ sunt Pompeiopolitani quoque Collegij initia, in eo literarius ludus, summo omnibus lætis, apertus est.

132
Sodalitium
iuuandis ani-
mabus defun-
ctorum condi-
ditum.

Angræ in Insula Tertia Lusitanæ Prouinciæ restitutum est Collegium. Ad duos, qui superiore anno redierant, Ludouicus Vasconcellus Rector cum Socijs tribus accessit: qui certatim ab omnibus summo honore, & gratulatione excepti. Res admodum præteriti belli afflictas calamitatibus repensè student, eosque nihilò secius, à quibus maiorem patientiæ naturam in obsidione nuper habuerant, vt sunt hominum demum pectora ad humanitatem facta, capere ij Religiosorum caritatem mirari, ac prædicare. Præfidiarum militum cohortes nominatim, cum publicâ vtilitate, ad Christianum officium, ad venerationem B. Virginis, ad quotidianum spectandum sacrificium, ad frequentem vsum salutarium mysteriorum feliciter instituta. Eboræ Sodalitium conditum, quod præcipuè in animis mortuorum iuuandis exercetur. Olyssipone condita domus habendis insituendisque Cathecumenis, è scâ Saracenorum. Id sæpè ante tentatum hac occasione perfectum est. Scisij, eius Africæ Regis, pro quo restituendo Sebastianus Rex Lusitanie perire, filius propè Olyssipponem degebat, è cuius comitatu nobiles aliquot, Christianorum Sacrorum cupidi, cum professos Patres adijissent, Petrus Fonseca Præpositus primum ijs ab Alberto Austriaco, Regni pro Philippo Moderatore, diuersorium, & impensas ad Baptismi celebritatem impetravit. Tum per eundem à Rege tenuit, vt perpetuum domicilium in eam rem conderetur. Eidem Fonseca leges domicilij scribendi negotium datum; & Societati, quoniam rei curam domesticæ recusauit, quæ ad pietatem pertinerent commisit. In Angolæ Regnum quatuor missi. decem in Indiam. Redditi aliquot Cælo in quibus Duardus Menesius. Cui cum sex annis ante etiamnum typi euenisset Patrimonium amplius denis millibus nummum annui census rogantibus vtrum vellet hæreditatem adire, respondit se non eo animo hæc renunciaffe, vt deinde Cœlestia terrenis permutaret. Cæterum gaudere se eas opes obuenisse sibi, & amplius gauisurum si ampliores forent, quos pro Christi causâ posthaberet.

133
Domus Cathecumeno-
rum Olyssip-
pone.

134
Eduardi Me-
nesij in Ty-
rocino con-
stantia.

135
Legati Iapo-
nij Cocino
versus Euro-
pam soluunt

136
Nauis eorū
Diuino fauo-
re casuum
maris ex-
perts.

137
Insula S. He-
lenæ sita, &
commoditas.

Legati Iaponiorum Regum hoc anno Cocino versus Lusitaniam soluerunt x. Kal. Martias, biennio evoluti, ex quo Iaponiæ exierant. Prorex Indiarum Franciscus Mascaregnas tria ipsis aureorum millia in viaticum Olyssipponem vsque numeravit; iussitque, vt quæ optima instructissimæque nauis habebatur, inter quinque destinatas in Europam; eisdem tribueretur. Eius autem à S. Iacobo nomen erat: in quam P. Iacobus Mescita, cui Valignanus in Indiâ, vt diximus, præter spem detentus, suas ducendorum Romam legatorum partes commiserat, vnâ cum ijs conscendit. Nunnius item Rodericus totius ipsorum comitatus præfectus. Navigatio ijs contigit in paucis scilicet quod ne placidiori tum mari, & tempestati forte commodiori posse impetrari, obstat quod aliæ quatuor, quæ eodem tempore cursum eundem inciperunt naues, varia, grauiaque Cœli, ac salis passæ incommoda sunt, quibus vnâ S. Iacobi nauis caruit, Deo illam peculiari fauore prosequente. Quæ magis, quam vento, aut arte Gubernatoris freta, cum scopulos ad Insulam Madagascarem S. Laurentij multorum naufragijs infames prosperè viciisset, sexto Idus Maij Promontorium bonæ spei mirâ facilitate flexit, nullam passæ carum procellarum, quæ scuire illic horribiles solent. Ad insulam inde, cui à S. Helenâ nomen est, in mediò iacentem Oceano, pari propè intervallo inter Promontorium bonæ spei, & æquatorem, cum appulisset, eò ad aliquot dierum opportunam quietem exscendere visum est. Modico hæc ambitu, quippe haud plus nouem milliariibus patens, adeò tamen arborum fructibus, adeò carnis, piscibusque, ac reliquis humano victui vtilibus, ac præsertim frigidorum aquæ dulcis in primis salubrium scatebris fontium abundabat.

vt possit intelligi stationem ibi, ac diuersorium vasta illa sulcantibus Mariæ indulgentiâ quadam Prouidentia Diuinâ præparatum. Fama est anno huius sæculi duodecimo, Lusitanum militem redeuntem ex Indiâ, solitaria vitæ in Dei exactiori obsequio apud eum secessum degendæ studio incensum, ibi confedisse, ac delatis è naui secum aliquot paribus altilium auium, quadrupedumque mansuetorum, qualibus plerumque ad cibum Europa nostra vti solet, succrescente mox in Solo ac Cælo felici mirificè sobole, vniuersam Insulam istarum animantium gregibus impleffe. Terræ quoque cum mandasset mitium frugum, atque arborum, illata item è postrati solo semina, prouentum eorum benignissimum tulisse. Quo Lusitani Reges cognito, vetuerunt ne vlla illic colonia statureretur; nec quisquam in eâ Insulâ præter vnum, alterumue Anachoretam degeret, quo cuncta illius copia reficiendis ex longo cursu classibus abundaret. Ibi loci, Iaponici Adolescentes iucundam amœnamque stationem habuerunt diebus vndecim, venatu piscatuque facili, prædâ passim, obuiâ, longæ navigationis tædio leuato. Inde Rectoribus cursum inceptum, repertibus, sollicitudo incessit, ne Piratis circa Insulam Tertiam insidiari sollicitis naui vna prædæ foret: nam alias quatuor, quas ibi se reperturos sperauerant, earumque comitatu, ac mutuo præsidio tutius ituros, biduo ante, quam illuc appellerent vela fecisse cognorant. Id quoque periculum Diuina potius benignitas, quam humanum consilium, & ipsum eodem adhibitum, discussit. Ea cautione clauum gubernator moderatus est, vt quam longissimè à suspectis prædonum receptaculis recederet, ad tertium vsque, ac quadragesimum versus septentriones gradum. Verùm præterquam hæc deerratio, propter inde securam intemperiem frigidi Cœli, valetudini vectorum nocuit, morbis ex eo vulgatis, quibus triginta tres è comitatu perierunt, parum etiam, quod timebatur cauit. Etenim in conspectum nihilominus venerunt piraticæ classis. Verùm; nescitur qua causâ, cohibiti Piratæ ab impetu faciendo temperarunt. Tandem eluctatis omnibus aduersis, quarto Idus Augusti, Legatis incolumibus, naui S. Iacobi portum Vlyssipponensem foeliciter tenuit. Ibi nuncio ab antegressis quatuor, quas dixi, nauibus de aduentu Iaponum perlato, parabatur ad eos excipiendos publicus honor. Caterùm literæ quoque Valignani ad nostros præcesserant, quæ modum eiusmodi exceptionibus honorificis adhiberi quam maximum, multis ac grauibus de causis; præcipuè ne inuidorum lior in Societatem nimio isto splendore inflammaretur, magnopere suadebant. Quod iudicium, quamquam Gregorius deinde Pontifex communicatis sibi à Claudio Generali similis argumenti literis, non probauit; deditque mandata, vt quàm honoratissimè, vbique publicis occurribus exciperentur: tamen nondum Vlyssipponem perlata huiusmodi Pontificis voluntate, nostrorum tum modestia præualuit; eo etiam plausible prætextu adiuta, quod cum trienni iam fermè navigatione fessis, nihil expetibilius quiete foret, iure timebatur ne amplissimæ, ac Regiæ Ciuitatis consalutatio frequens, grauis adolescentulis tanto cursu vexatis, strepitu ipso, concursu, ac reddendi cuique debiti honoris sollicitudine, accideret. Occursus igitur solum domesticus fuit nostrorum in lintribus obuiam euntium. In eos accepti Legati per Tagum flumen, in Urbem, ac Domum professorum silentio noctis sunt deducti. Multa, & beneuolentissima fuit vtrò citroque complexatio gratulatione. Postridie salutato Cardinali Alberto Archiduce Austria, Lusitaniam Philippi Regis vice gubernante, ab eoque percomiter, perque honorificè accepti Principes Iapones, paucos inde dies recreandis viribus, interimque opulentissimæ illius vrbs cognoscendæ magnificentia dederit. Illud autem, vbique curabatur, vt in spectandâ Europæarum rerum Maiestate primitiæ illæ Iaponicæ Sanctitatis, Sanctorum in primis operum amplitudinem, ornatum, ac religionem mirarentur; quo sic intelligerent, maximam Christianis Gentibus gloriam sitam esse in Religione verâ cultuque Sacrorum. Nonis Septembribus iter Vlyssipponem Romanum ingressi, Eboram proficiscuntur, quo

138
Periculum à
Piratis.

139
Legati Vlyssipponem ap-
pellunt.

140
Priuato dum
taxat occur-
su nostrorum
excipiuntur.

141
Eborac̄ ab
Archiepiscopo
humani-
simè tractan-
tur.

Item Villa-
uezzosæ à
Brigantinis
Ducibus.

142
Madrini be-
nevolentissi-
mè audiun-
tur à Rege
Philippo.

143
Ab Impera-
trice Maria
aliisque pro-
ceribus ho-
norantur.

144
Diligentissi-
mè commen-
dantur à Re-
ge.

145
Murciæ nau-
igationem
Romanam
expectant.

per vnum è primoribus ad eam rem missum à Theutonio Archiepiscopo humanissimè inuitabantur. Deducebat eos Iacobus Mesquita, & Sebastianus Morales Prouincialis. Nunnio Roterigio, cui etiam profsequendi eos manus impositum vidimus, nunciando eorum aduentui, & negotijs alijs vrgentibus, naue celeri recto itinere Romam præmissis. Archiepiscopi officia erga hospites singularia expressere; vt dies Eborac̄ septem morarentur. Tum ad Brigantinum Ducem beneuolentissimè item acciti, eiusque Matrem Catharinam, Villaezzosam Archiepiscopi rhedâ deuesti, non modo; vt nobilissimi Legati, sed etiam velut Filij amanter indulgenterque sunt habiti. Inde varia cō itinere cum alibi, tum præcipuè Toletanâ in Vrbe experti documenta singularis humanitatis, Madritum, Regem ibi Philippum aditari, sub extremum Octobrem ingrediuntur. Morbus ibi Martinum è Legatis vnum lecto affuit, qui dum curatur, longo tempore expectandum alijs fuit antequam ad Regem admitterentur, coram quo non nisi cuncti simul apparere cupiebant. Interim incidit festina sanè, ac speciosa visu celebritas. Cuncti Dynastæ, ac Ciuitates Regni Castellæ per se, aut splendidis legationibus missis, Madriti conuenerant, vt Philippo Principi, qui deinde Rex tertius eius hominis fuit, fidei, velut Paternæ ditionis legitimo hæredi, rite iurarent. Rem magnâ ceremoniâ peractam ad xix. Idus Nouembris Iapones ex obductâ velis fenestra ipsi inconspicui spectarunt. Postridie regijs effedis per confertas omnium ordinum frequentia vias in Regiam vestî, ad Philippum Regem Catholicum introducuntur. Rex more suo stans, vti agere cum Legatis Summorum Principum Dynastisque maioribus solebat, hærede filio, Elisabethâque, & Catharinâ filiabus circumstantibus, aduentus humaniter hilariterque admittit; nec passus eos sibi manum exosculari, benignissimè amplexatus est: quos & regij liberi præstiteret. Tum literis Iaponiorum Regum ad Philippum Iaponicâ, & Hispanicâ linguâ recitatis; & quæ coram legatis de eorumdè erga Romanum Pontificem, ac regiam eius Maiestatem obseruantia breuiter dixere, auditis: vultu placidissimo respondit: Se Iaponios Reges, ac Principes eiusdem Religionis orthodoxæ necessitudine sibi deuinctos, nouoque germanitatis nexu coniunctos ferre inscriptos in pectore; lætæque summo perè, quod tales mutæ ipsorum erga se benenolentiæ testes, atque interpretes ad se misissent: Sperare quoque in posterum huius consuetudinis iocundissimâ vsum magis ac magis in dies augendum. Sub hæc familiarius agentibus multa de Iaponicis rebus interrogare: Vestes (nam patrio in cultu comparuerant) diligenter spectare; pendentes ab latere enses in manus sumere, ac vaginis nudare; calceos ipsos; eorumque formam cum curâ inspicere. Ad vltimum oblata munera multâ gratiæ significatione accepit; elegantiam, & ornatum eorum verbis pluribus commendans. Inde inuitavit ad vespertinas preces in Regio Sacello audiendas. Rarò alias Rex ille sapientissimus ad tantam descendere hilaritatem est visus. Postridie Mariam Imperatricem salutarunt; tum alios, atque alios, vel Ecclesiasticâ, vel Politicâ dignitate insignes Aulæ Proceres. Iussit præterea Rex quidquid in opibus, operibusque regijs maximè spectabile esset, ijs ostendi; & in primis magnificentissimum S. Laurentij Cœnobium & Templum Scoriacensè. Tum per literas diligentissimè commendatos Comiti Oliuarezio suo ad Pontificem, Romæ Oratori, datoque negotio regiæ Classis ad nouam Carthaginem, & Alonam procuratoribus, ac Murciano Pratorî, vt eis opportunum ad transciendum in Italiam nauigium, comæatumque præberent, summè lætos dimisit. Madrito digressi Complutum adiere, vbi Ciuitatis, & Academia nobilissimæ eximij cohonestati officijs; dein per consimilia publicæ, primarique humanitatis experimenta Villaregio ac Belmonte transitis, Murcianam cum honestissimo Pratoris nobiliumque virorum occurfu intrarunt. Hic solemnia Domini Natalitia egere, & literas in Iaponiam dederunt: quo nos quoque ad res huius annalis Iaponienses conquirendas instituti ratio vocat.

cat: ubi tamen prius, si quæ memorabilia per Indias occurrerent, obiter suble-
 gerimus. Goæ in Collegio Societatis, Kalendæ Ianuariæ Sanctissimo IESV
 nomini sacrata, vt augustiori hoc anno ceremoniâ celebrarentur, Archiepi-
 scopi Goani præstans religio, & beneuolentissimus in nostrum ordinem ani-
 mus fecit. Is cum esset, è sacrâ Prædicatorum familia, magnis suis meritis
 recens in eam Cathedram euectus, quam primam ad populos pastorali suæ
 curæ subiectos, habiturus erat è sacro pulpito orationem nostram in templo
 tali die pronuntiare voluit, in eaque tam multa de instituto Societa-
 tis, deque successu ministeriorum eius in hominum salute procurandâ, cum
 laude, ac commendatione magnificâ dixit, vt & verecundiam audien-
 tibus nostris, & curam non mediocrem incusserit, omni contentione
 conandi, ne tanti Præsulis iudicio, atque expectationi parum deinceps re-
 spondere viderentur. Sacris peractis, cum idem ad benignitatis cumulum,
 quod etiam in Coenaculo communi apud nos sumere non esset dedignatus,
 à Iuuenibus nostris sedecim linguis Orientalium illarum gentium super men-
 sam consalutatus est, eâ voluptate animi sui, quam exquisitis gratiæ, atque
 approbationis suæ significationibus declarandam Antistes optimus putauit.
 Baptismi deinde celebres solemnè apparatu habiti sunt, semel nongentorum,
 in quibus Brachmanes nobiles complures, iterum triginta supra trecentos.
 Archiepiscopus, & Prorex vtramque pompam suâ præsentia cohonestare,
 ac Christiano ritu renascentes è sacro lauacro suscipere in fidem, atque adopta-
 re grauari non sunt. Priuatim præterea plures in vitam meliorem sacro fon-
 te regenerati, quidam ita opportunè, vt cum mox à salutarè mysterio, ne-
 quaquam apparentibus antea causis, essent mortui, derenti ad id momen-
 tum in vitâ beneuolo Decreto Diuinæ Prædestinationis putarentur. Cathecu-
 menis colligendis continendisque simul, quoad cuncta satis Christiana Reli-
 gionis dogmata percepissent, ædes pij cuiusdam viri benignitate concessa sunt,
 cum ad cœtera commodâ, tum viciniâ nostri Collegij, Patrum frequentibus
 ad eos docendos accessibus opportunè. Interim Collegium haud adhuc
 idoneis instructum censibus, non facile centum viginti capitum (tot enim in-
 te nostræ Societatis homines numerabantur) alimentis sufficiebat. Prorex for-
 te discessurus in Lusitaniam, valedicendi officio cum illud inuiseret, & nescio,
 quid de eius inopiâ sensisset, non modicam ei pecuniam partim liberalitatè
 propriâ, partim ex antea neglectis solutionibus assignatarum à Rege pensio-
 num, benignissimè curauit. Iam pridem nostri cogitauerant de Domo Goæ
 Professorum excitandâ, in qua explicati è Scholarum, & iuuentutis tumultu
 maturiores Societatis operarij, ministerijs confessionum, ac concionum ad
 Ciues vacare quietius addictiusque possent. Ad eam rem ne Templum aliud
 ab eo, quod iam peramplum, perque bene instructum, Collegio contiguum
 Societas habebat, quæreretur, multa dissuadebant: illud in primis, quod
 multi, iidemque ex florentissimis, Goani Ciues, ex quo illud templum erat con-
 ditum, ædes sibi peramplas in proximo construxerant, istam ipsam eius viciniam
 secuti, quos iam deserui, aliò translata præcipuâ sacrarum ad Populum
 functionum sede, durum ingraturumque videbatur. Res igitur sic temperata,
 tota est, vt paratis ædibus à Collegialium quidem habitatione disunctis, cæ-
 terum, quæ Templum idem, amplitudine suâ vtriusque Domus vsibus abundè
 suffecturum, aliâ ex parte contingerent, aditumque ad id facilem haberent, in
 eas è Collegio Patres Socijque ad quadraginta segregarentur, ibique sub curâ
 Præpositi alterius, fortuitis elemosynis piorum, sine vllò certo censu, viue-
 rent, & impensè administrationi Sacramentorum, & Verbi Dei ad plebem
 expositioni operam darent. Ad diem xxi. Kalendas Octobres nouæ Domus En-
 cania celebrata sunt. Concurrunt frequentissima panegyris in Templum, cun-
 ctis ordinibus Magistratum in veste festiuâ præsentibus. Archiepiscopus
 de vniuerso Instituto Societatis, deque gradum in eâ differentijs, diuersâ
 que conditione Domuum à Collegijs, eruditè orateque ad Concionem egit,
 Hist. Soc. Iesu Par. v. Tom. 1.

146

Prima Con-
 cio Archie-
 piscopi Goæ
 in templo
 Societatis.

147

Honores ei
 à nostris ha-
 biti.

148

Baptismi so-
 lemnes Goæ
 capitum mil-
 le ducento-
 rum.

149

Alij multi
 priuatim bap-
 tizati.

150

Ædes exci-
 piendis Ca-
 thecumenis,
 addicta.

151

Res Colle-
 gij familiaris
 liberalitate
 Proregis
 adiuta.

152

Domus Pro-
 fessa Goæ à
 Collegio se-
 parata com-
 muni cum eo
 templo vtēs.

153

Archiepisco-
 pi, & Ciuita-
 tis in eam rē
 fauor.

magnâ plerorumque admiratione incomperata sibi hætenus audientium. Cæterum concordi admurmuratione cunctorum . attentior inde constantiorque in Templo Sacrorum officiorum assiduitas , communi vrbis applausu , obseruata est . Placuit maximè , quod profestis etiam diebus , pomeridianisque horis , certum Sacerdotum numerum in Pœnitentiæ Tribunalibus continue sedentes , deprehenderunt ; oratione , aut lectione piâ totum illud tempus explentes , quod à pœnitentium accessu vacuum haberent . Qua opportunitate illecti non pauci , quibus aut orium , aut animus accersendi absentem confessarium non suppeteret , Conscientiæ onera in longum alias trahenda , fructu suo maxime ponebant . Constitutio S. P. Ignatij de tertio Probationis anno , nostris , qui

154
Tertij anni
probatio sta-
tum in vsum
redacta .

155
In Salfettis
mille quin-
genti bapti-
zati .

156
LudouiciGo-
ueani mors .

157
Bazaini, Co-
cini, Coula-
ni, Malacz
res bene ge-
sta .

158
Fauor noui
Imperatoris
in Ecclesiam
Iaponicam .

159
Eius victo-
ria de filio
Nobunangæ

studia in Societate peregrissent , assignando , hætenus propter multitudinem occupationum , & operariorum paucitatem in his locis , non satis certè se-
de , ac tempore obiri solita , hoc primum anno iuxta statam , & communem
cæteræ Societati formulam redacta in vsum est . Salfetanus ager irrigatus an-
no superiore quinque Patrum sanguine , Quingentorum supra mille ad Chri-
stum ex superstitione prophanâ transeuntium , opimam supra priorum expe-
rientiam temporum segetem tulit . In ijs Brachmanes fuit nobilitate , ac sa-
pientiæ famâ , in canâ ac venerabili senectute commendatus , nefario Dæmo-
num cultui tam perditè antea addictus , vt quocumque pergeret multa se-
cum idolorum simulacra circumferret . Alius præterea veneficus , & magus ,
quem sæpe cum apparente coram sensibili specie sermones miscuisse Diabo-
lo constabat , Hic diu reluctatus , in vltimo morbo denique , Deo illuminante ,
veritatem ab vno è Patribus propositam agnouit , & animo magno professus
est , iusso afferri ad se , coram amicis magno numero circumstantibus , peccati
sui quodam Idolo , quod in omnium oculis conspuit : ac biduo post
cum optimâ spe salutis æternæ cessit è vitâ . Bazaini , & in quatuor febri-
ctis ei Collegio sedibus bene res gesta , Ethnicis ferè quingentis Ecclesiæ
adiunctis . Cocini P. Ludouicus Goueanus probatæ virtutis operarius obiit
non sine suspitione veneni ab Idololatris in odium prædicatæ ab ipso fides
propinati . Et præter alias coniecturas , fauebat ei opinioni immanis in no-
stros infidelium rabies , atroci vnius laniatione monstrata . Cum enim ad
Regem , Christianis alioqui parum æquum , causam horum acturus , in eorum
cum Ethnicis controuersia , quidam è nostris mitteretur , oppressus infidels
itinere , pro mortuo relictus est , capite in tres quatuorue partes sedè dissecto ,
contracto dextro brachio , trunco ipso corporis à pectore ad dorsum mucronibus
transuerberato ; ex quibus tamen vulneribus , sedulo curatus , Diuinâ misericordiam
conualuit . Coulani , & in Orâ Trauancoris : in Orâ quoque Comorinensi , & Mal-
censi Collegio , magnis laboribus & periculis , præter patientiæ fructum , non pa-
nitenda quoque responderunt animarum luera , Multis locis erectæ Cruces ,
Templa Christiana excitata , Mahometana euersa , minæ , & iniquæ vexatio-
nes infidelium Principum , constantia Patrum , & opportunè intentato metu
alienandi Lusitanici Commercij , repressæ .

Ecclesia Iaponica pace aurea florebat , fauente impensè Faxibâ , cuius opes ad
summam in dies potentiam proficiebant . Arx erat in primis ferè totius Iaponiæ mi-
nuta , in quam se tertius Nobunangæ filius , cum Patruo Micabæ Rege receperant .
aderant vnâ copiæ non contemnendæ veterum Nobunangæ amicorum , ac clientu-
rum ; quibus se adiungebant , quos noui hominis in nimiam fortunam excre-
scitis inuidia pungebat . Eò Faxiba celeritate summâ , cum septuaginta millibus ar-
matorum mouit ; & obseruato situ arcis , in edito vmbone agri Montibus septi , præ-
terquam ex parte vnâ , quâ fauces quædam , iugis inter se vicinis , planum ad-
itum dabant , istud ipsum ostium , lato altoque solide obstrui aggere cura-
uit , iridentibus primum inanem molitionem , qui arcem tenebant . Quod
Opere perfectò , deriuatus in clausum vndique campum supernè fluens in-
nis , subiectum latè agrum inundauit . Iamque aliquot dierum continuo afflu-
xû tantum aqua excreverat , vt naues ad id paratas cum miliibus , & Ma-
chinis

chinis, propugnaculis arcis adiuuaret. Hoc nouo genere belli percussus Micabadonus se suosque dedit Faxibæ, qui omnes terras, quas possederant multatos, assignatis pensionibus ad victum, apparere deinceps aliduos in Comitatu suo iussit. Ozaca interim noua Ciuitas, continuo innumerabilium labore operarum, in incredibilem magnificentiam exornabatur. Eam Imperij sui Metropolitanam, & regij comitatus domicilium Faxiba destinabat. Quam ideò, vt non minus securam haberet possessione finitimarum regionum, vnde aditus ad eam, quoquo modo posset esse, quàm ædificijs visendam, & omni genere ornamentorum admirabilem effecerat, egit cum Iusto, & Simone Christianis Dynastis sibi caris, vt ille Tacacuquiensem, hic Tanganam arces præclaras, cum subiectis ipsis ditioribus perampis, cum alijs non minus opulentis, sed ab Ozaca remotioribus commutarent. Hoc quoque ad bonum Religionis Deo fortunante profecit. Isti Principes, omnes iam ferè subditos suos ad Christi Religionem adduxerant, quibus eâ in parte nullam à se molestiam futuram, sanctè promittebat Imperator; & ab eo, vt tum erat à Bonzijs, & Iaponicis superstitionibus alienissimo, nihil tale timeri prudenter poterat. In eas autem vterque translati regiones sunt, in quibus pauci, & à potentioribus oppressi, Christiani numerabantur. ac Simon quidem in opimam Regni Mino Ciuitatem translatus, magno ibi solatio, & patrocinio egentibus vtroque Christianis fuit. Iustus antequam Tacacuquiensem Præfecturam permutasset, edixerat cunctis suæ potestati subiectis (ij non pauciores triginta millibus erant) nolle se ferre inter eos quemquam, qui Deum Cœli Creatorem, & Christum eius Filium non veneraretur; quare si qui patrijs adhuc superstitionibus inhærere vellent, ij vasis collectis aliò migrarent. Vnde plerorumque ad Christi Religionem accessio secuta fuerat. Fama igitur noui Domini ad Bonzios perlata, qui multi, ac præpotentes in terris degebant cum Tacacuquiensi Tetrarchiâ permutatis, ingens eos consternatio incessit, paria, non sine ratione, metuentes. In eâ trepidatione consilio raptim habito, discernunt conferre se Ozacam, allatis secum Fotoquium suorum Idolis plurimis, & inter illa ijs maximè, quæ in primis venerabilia putabant. Cum his ad Reginam Faxibæ coniungem aditum nacti, (nam Regem ipsum rectâ conuenire non sunt ausi) miserabiliter supplicem exorsi orationem, haud sine lacrymis obsecrarunt, vt sibi, suisque Dijs aduersus nouum Dynastam cautum, à Rege vellent. Recepti causam Regina, sed cum eâ de re Faxibam interpellasset, tale ab ipso responsum tulit, quo Bonzj facile intelligerent maturasse ipsos sibi perniciem sedulitate istâ, & nouum Principem incerta Imperatoris voluntate fortasse cunctaturum, eâ perspectâ ad quiduis in se audendum auctorasse. Facebant hinc, respondit, cum suis simulacris, quæ si, vt aiunt, non habeant vbi collocent, in mare per me licet, vel ignem iaciant. Ego bonâ fide, cum Iusto transégi, & plenum ius ei esse volo in eâ Prouinciâ, quam in suæ mihi traditæ compensationem à me accepit. Ex his apparet, quam vtiliter ad Dei gloriam conferret Iustus vim omnem autoritatis in subditos suæ. Cæterum eiusdem aduersus æquales comitas, & familiaris consuetudo sermonis, nihilò minori Ecclesiam fructu ditabat. Erat Iustus Vcondonus in flore fortunæ, atque ætatis, eâ nobilitate, eâ gloriâ rerum gestarum, ijs præclaris omnis generis artibus præditus, quæ accedente summâ Imperatoris gratiâ, mirabilem illum, ac venerabilem etiam ijs facerent, qui humanis tantum, & aspeçabilibus intenti dotibus, maximam, optimamque partem laudum eius, Religionem, & virtutes Christianas vniuersas, vel ignorarent, vel parui penderent. Ergo Domus eius celebrari, amicitia expeti. Certatim nobilissimi quique, quos Ozacam ex cunctis Iaponiæ Regnis spes, aut metus ex nouo Principe trahebant, eum colere, ac sequi, vni se quam familiarissimos esse studere. Ex his hoc anno supra quinquaginta præstantis indolis, & primæ nobilitatis iuuenes, studio Christianæ Religionis à se incensos, Laurentio nostro erudiendos ad fidem dedit. In quibus eminebat is, quem Faxiba Præ-

160

Ozacam Ciuitatem ædificat.

161

Christianos Principes in alias Prouincias trãsfert magno Ecclesiæ honore.

162

Tacacuquienses opera Iusti Vcondoni conuersi.

163

Bonzj ad Faxibam confugiunt metu Vcondoni.

164

A Faxiba repelluntur.

165

Iusti Vcondoni flos omnis, & gratia ad Dei obsequium conuersa.

166

Nobiles Iustopera ad fidem alleciti.

Præ-

Praefectum maris creauerat, Augustinus in baptismo nuncupatus, qui breui Patrem, Matremque ad imitationem sui pertraxit. Ille Ruyzius in sacro fonte, hæc Magdalena nominata est. Ambo apud imperantes gratiosi. Nihil Magdalena in Regina comitatu, cui à secretis erat, principem auctoritatis habebat locum. Insignis quoque inter illos fuit Condera prius dictus, cui Simonis dum regeneraretur, inditum nomen est. Erat autem in exercitu Faxibæ Magister Equitum, siue equestrium omnium copiarum Dux, ac Tribunus summus. Horum, ex quo Christo nomen dederant, mutatio morum, spectaculo erat. Passimque mirantium, & impensè laudantium sermonibus ferebatur, ex quam arrogantibus, & tumidis, quam comes affabilesque cernerentur. Vnde popularis fauor in religionem, quæ tantum posset, & præstans estimatio increbrescebat.

Hoc anno stabilem in Regno Sinarum sedem Magistratum permittit Societas habere cepit; tum primum eius voti compos, in cuius appetitione, ac conatu, & S. Franciscus Xauerius ante hos annos duos supra quadraginta vitam exhauserat; & ex eo tempore nunquam relaxata sollicitudine, Socij, filique eius, labores & molitiones innumerabiles, ut pertinaci instantia, ita successu semper casto adhibuerant; forti videlicet armato, ut est in Evangelicâ parabola, nempe Diabolo, tam acri vigiliâ custodiente istud atrium suum, ut quoad illo fortior Christus, Numen suum ostendere, statuto per suam æternam prouidentiam momento, dignatus est, irritæ omnes eò penetrandi contentiones euaserint. Hic quamquam angustijs urgemur, quas rerum infinitarum in manu huius descriptionis argumentum necessaria complexio facit, euagationibus suis nec spatium, nec animum indulgens liberum: tamen lege ipsa cogor hiberna, informare hoc loco notitiam vniuersalem quandam gentis istius, atque imperij, cuius deinceps rerum mentionem, & quasi pensionem hinc nostri Comentarij Lectori annuam debebunt. Sinarum, aut quod verius patet,

167
Eorum post
baptismum
sancta vita.

168
Ingressus in
Sinas diu fru-
stra à Socie-
tate tenta-
tus.

169
Sinarum no-
men Euro-
pæi vstru
ipsis igno-
tum.

170
Vnde du-
ctum.

171
Fines Imperij
Siniæ.

172
Pronunciaru
numerus, &
nomina.

173
Vrbium Va-
rieras, & nu-
merus.

Cinarum, etsi vsus contra præualuit, quæ increbuit apud nos appellatio, peregrina Indigenis, & ferè ignota est. Ipsi suum Regnum Chungoa, vel Chungue vocant; priori vocabulo medium regnum, posteriori medium horum, aut florem indicant. Sitos se se videlicet in meditullio terrarum orbis operantur, & terræ suæ tantum ipsis amoenitas, feracitasque placet, ut horum ac Paradisi dignandam appellatione putent. Exteri, cum quibus rarum, & non nisi suspiciosus cautionibus sollicitum, ac propterea superficialium usum habuerunt, eos à Regiâ familiâ Cin dictâ, quæ quod Imperij habenda iamdiu tenuit, in ore, ut sit, ac prædicatione frequens erat, Cinæ indigenam istâ per nostrum orbem nomenclatione celebrarunt. Per nostrum inquam orbem. Nam Tartarorum fusa per immensum Asiæ spatium gens, à Porto Bixino ad confinia Sinarum, horum Regnum ipsis olim cognitum, & sæpe non infeliciter bello tentatum, superstite hodieque in ipsorum vsu vocabulo, Cathai dixerunt: Vnde Marcus Paulus Venetus diu apud Tartaros peregrinatus Regni Siniensis nomine Cathai meminit. Patet vastum hoc Imperium plus viginti gradibus latitudinis à termino eius australi, Insulâ Hainan, quæ septentrionem ad nonendecim gradus sublatum videt, continuo tractu, usque quadagesimum aquilonaris altitudinis gradum excurrere. Huic par longitududo diuersis lunarium maximè defectionum obseruationibus deprehensa est. Quindecim istius Regni Prouinciæ numerantur, totidem singulæ Regiones instar: quarum hæc sunt nomina. Pachin, Nanquin, Sciantum, Sciens, Sciensi, Chiansi, Honam, Cechian, Huquam, Siciuon, Fuchien, Quantum, Quamsi, Iuonnam, Queiceu. Oppidorum in his quatuor generibus præcipuas Ciuitates, & quasi Metropoles Fu vocant: secundas ab his Cui Tertij generis, & ipsæ cinctæ muris vrbes, Nien dicuntur. Alij pagi, aut vici plerumque vrbibus frequentia non impares, sed munitionibus nulli duplicis sunt appellationis, & ordinis. Partim enim Guei, partim Su vocantur. Fu hoc est maximæ Ciuitates, quinque, & quinquaginta supra ce-

Socias.

tum sunt, Ceu, hoc est vrbes fecundæ dignitatis, ducentæ quindecim. Hiens, videlicet oppida murata tertij generis, centum viginti octo supra mille. Inter Pagos, Guei, & Su, dictos celeberrimi quadringenti, quadraginta numerantur. Sed aliorum eiusdem Ordinis ignobiliorum innumerabilis multitudo est. Præter quam Villæ ac Rusticane domus plena populo, passim quoque versum, euntibus occurrunt. Vt nulla in tam amplo tractu quamuis exigua terræ portio deserta, incultæ relinquantur. Iam in annibus maximis, ac lacubus, finibusque maris undique affluentibus tanta nauigiorum diuersæ formæ, piscatoribus, mercatoribus, militibus, nautis, omnisque generis vectoribus plenissimorum innumerabilitas continuè cernitur, vt quorundam id oculis vsurpantium opinio fuerit, mihi quidem incredibilis, non pauciores in aquis Sinas, quam in terrâ degere, quæ qui omnia prudens reputauerit, haud planè opinor fidem abrogabit ei, quod in libris censualibus publico Regni Tabulario seruatis nostri legerunt: vno (nam in exemplum vnum sufficit) vno inquam totius imperij condito lustro, censa fuisse quingenties, & octies centena hominum millia; prætereaque quinquaginta quinque millia centum, octoginta. Cum tamen nec Mulieres, nec Pueri, nec Eunuchi, nec Literati, nec Milites, hoc est quinque diuersa immensarum ibi multitudinum genera, in eum censum relati fuissent. Terræ fertilitas, etsi satis inde intelligitur, quod tantæ multitudini, non ad victum, & cultum solum, verum etiam ad delicias, & luxum abundè omnia ex se se suppeditat, tamen hoc videtur ad caprum forte nostratium accomodatius commemorari de illâ posse: fere nihil eorum non illic nascitur, quæ apud nos vitæ vtilia proueniunt, plurima verò ignorata, & desiderabilia nobis in hoc genere ingenti copia succrescunt. Nec verò Sinensi solo fecundissimo parenti metallorum, succorum, herbarum, arborum, reptilium, pecoris, ferinæ, notarum, ignotarumque Europæ specierum, aut Cælum varietate simili, copiaque auium, aut piscosissimo prouentu natatium infinitorum, Mare, ac flumina concedunt. Adeo cuncta ibi opima, & pingua dixeris præter ingenium gentis, tenuæ, perspicax, acris, curiosum, experrectum; artibus vbi desunt excogitandis solers; percipiendis vbi monstratur velox. Constat è certæ autoritatis monumentis, calcographicas formas, & præla, nitrati pulueris, magnetis item & acus nauticæ artificia, longè prius apud eos in vsu frequenti fuisse, quam in Europâ, & cum circiter annum millesimum trecentessimum sciamus Europæos aliquot, vt Odericum, Marcum Paulum Venerum, & alios, per Tartariam ad Sinas penetrasse, non vana coniectura est, Typographiæ, tormentorum bellicorum, bombycum vermium alendorum, & metaxæ ex ijs educendæ, nauigationumque per acum magneticam regendarum præclaras artes, post illud tempus diuersis locis & temporibus in Orbe nostro primum vsurpatas, non tam inuentas à nostratibus, quam exemplis inde clam sumptis imitatione propagatas. Argumentum etiam magnum est ingenij Sinensium cum ad inueniendum, acris, tum ad doctrinas si ostendantur rapiendas facilis, & celeris, Mathematicarum disciplinarum, & præsertim astronomicæ subtilitatis, tentatâ ipsis antiquitatis, vt ex libris, & vsu veteri eorum cernitur; & cupidissimè hodieque appetita cognitio. Sanè non alia ipsos attraxit illecebra pellacior ad vsum, congressumque patiendum Exterorum, à quo semper superbo fastidio abhoruerant, quam ostentata spes cuiusdam ex ijs istarum rerum vberioris percipiendæ notitiæ. Philosophiam quoque, tum quæ in naturæ consideratione, versatur; tum quæ morum rationem exequitur, à Sinis nec seriùs, nec remissius, quam à Græcis, cultam, fateri cogunt superstites ibi antiquitatis vltimæ commentarij eius generis præclari, plurimique. Politicam quidem exquisitam in primis, & subtilem, non otiosis speculationibus magis, quam vsu praxiquè celebrarunt. Monarchica Imperij forma est; sed consilij Aristocraticæ non carens. Regiæ curiæ duæ sunt, Pacchinum Borealis, Nanquinum Australis, hoc est Prouinciæ, in quarum alterâ Rex Re-

gius-

174
Multitudo
populi inu-
merabilis.

175
Fertilitas
terræ Sinen-
sis.

176
Ingenij Si-
nensium spe-
cimen in ar-
tibus.

177
Et in Mathe-
maticis disci-
plinis.

178
Philosophia
Sinensibus
cultâ.

179
Ijdem in Po-
litica excel-
lunt.

180
Nobilitatem
est virtute, ac
Doctrina non
ex genere
consent.

181
Quatuor se-
ctæ supersti-
tionum apud
Sinam.
Prima Con-
fucianorum

182
Secunda
Tauforum.

183
Tertia Xa-
cham vene-
rantium.
Huius sectæ
origines.

giusque comitatus ferè semper degunt: Vtrobique amplissima, & lectis-
sima concilia Senatorum sunt, ingenio doctrinâ, rerumque vsu præstantium,
ad quos grauissimæ toto ex imperio causæ deferuntur. Hi eligunt Præfectos,
& Magistratus grauissimis Reipublicæ muneribus præponendos. Rex, quos
illi sapientissimos, aptissimosque iudicauerint, Prouincijs præficit. Porro
in honoribus mandandis nulla nobilitatis ratio habetur: sola virtutis, ac
Doctrinæ commendatio valet. Quisquis ibi quacumque ortus domo ex-
cellit in literis, ad opes, & dignitates promouetur maximas. nec filios reli-
quit potentia hæredes, nisi fuerint imitatores industriæ. Ita nusquam geni-
tium honoratior, celebriorque professio litterarum est: & cum ingenio illi
quisque fortunam fingat, opumque, ac dignitatum maximarum vnum, ac
certum iter in exercitatione lucubrandi, ac scribendi elegantia, lege, vsuque
perpetuo signatum sit; facile cuius æstimatu est, quam acri contentione
studiorum in eas illic artes incumbatur. His tantis affluenti copijs Geni, ac
beata dici posset vna res deerat ad felicitatem necessaria maximè, vera Reli-
gio: Quatuor vigeant ibi superstitionum sectæ: Prima litteratorum Con-
fucium quemdam sequentium: scriptorem perantiquum, cuius multa multum-
que ipsis laudata volumina feruntur. Hi supremum quoddam numen se nosse
profitentur; sed vltra mentionem honorificam non colunt: parum ea cu-
rantes, quæ sub sensu non cadunt. Morum eatenus disciplinam trahunt,
quoad tuendam in speciem honestati, prosperæque famæ, quieti quoque pri-
uata ac publicæ muniendæ, quæ vna spectant bona, conducere arbitrantur.
Altera obscurior infrequentiorque Schola est, cuius Princeps Taufus dicitur
& Sectatores Taufi. Communiter in Cœnobijs viuunt, nuptijsque abstinent.
Duos agnoscunt Deos, vnum alio maiorem; vtrumque corporeum, & alia quæ-
dam incondita nugantur de Paradiso, quem suis meditationibus, & rebus
arcanis repræsentaturos volenti; etiam ante mortem, iactant. Sed frustra es-
perti ludibrium debent. Quin non rarè à delusis iracundè multantur, in Pe-
chini anno 1622. cum de frugibus siccitate arescentibus sollicita Ciuitate
polliceri certa die pluuiam, adeo sibi male cum Cœlo conuenire demonstra-
runt, vt tempore condito pro imbre optato, lapidatio atrox horrendæ grand-
nis latè agros crudeli strage fructuum, animantium, hominumque, militum
cisorum vastaret, funestaretque.

Duabus hisce sectis in Sinensi terrâ natis totidem aliæ respondent aliunde
importatæ, Xachæ, & Mahometis superstitiones. Xaca, vel Xechia (nam et
variè scribitur id nomen) vnus fuit ex ijs pseudopphetis, quos per orbem
terrarum plurimos, sub initium prædicationis Euangelij, Sathan Christi ope-
rum Aduersarius ei frustrandæ impediendæque suscitauit. Natus apud Indum
in eâ parte, quæ Indostan dicitur, parata inter suos ingenij, doctrinæ, ac
Sanctitatis famâ ingenti, Discipulos per Orientem quoquo versus suorum
dogmatum præcones innumeros misit. Horum tricies centena millia (si cre-
dere fas est: tamen sic Annales memorant) per Imperium Sinarum sparsi, re-
gnante ibi Rege Hanmin, cuius fauorem, somnij ipsi per Diabolum oblati
commendatione, nacti erant, magnam celebritatem habuerunt. Contigit
hoc, prout ab ijs, qui Sinensium fastos cum nostrâ Historiâ comparant, depre-
hensum est, circiter annum æræ Christianæ sexagesimum tertium: ex quo tem-
pore licet multum de primo illo splendore, virijs eorum vsu perispeis, per-
diderint Bonzij: tamen, & apud Sinas, vsque ad tempus, de quo scribitur,
suum existimationis non vulgaris locum tuebantur: & in Iaponiâ, quo propa-
gatis Sinarum Colonijs olim transferant, regnum superstitionis obtinebant.
Eorum ex præscripto Doctoris sui Xachæ, pari videlicet spiritu instincti con-
destinatum erat, confirmare credulas gentes in cultu Idolorum: præoccupat-
reque falsis Doctrinis animos hominum, ne proponendæ per Apostolos Euan-
gelicæ Doctrinæ faciles, docilesque se præberent. Nec dubium videtur quomodo

Soc. 450 A

id magno impedimento fuerit Ecclesiae per Apostoli Thomae praedicationem, apud Sinas quoque fundata (quod indubitatae autoritatis testimonijs scitur) ne propagari, ac statum suum ibi tueri diu posset, Mahometana prauitas e Tartaria irruptionibus earum Gentium in Sinas penetrauit: nec repulsis inde Tartarijs, & muro immanis operis, leucarum trecentarum, ingressu prohibitis, ita defecit, vt non ad haec vsque tempora, tenues quidem & contemptibiles, tamen aliqua Mahumetismi reliquia, traditione domestica per manus a Patribus ad filios transmissa supersissent. Hoc loco res erant Sinenfis Regni, quando S. Franciscus Xauerius, promulgationem Euangelij apud Iaponas aggressus, & excitata ibi magnis laboribus Ecclesiam, nodum, moramque conuersionis integre illarum gentium non aliud magis esse comperit, quam Autoritatem exemplumque Sinenfium. Ab ijs enim se Iapones oriundos praedicabant: vitaeque, ac reipublicae leges, Religionisque Doctrinam, non aliunde ferè hausisse meminerant. Porro eos pax, & copia, flosque, ac splendor Principis terrarum, vt ibi quidem credebatur, Imperij, tam venerabiles Iaponibus fecerat, vt postquam nihil supererat, quod hiscerent contra manifestam Christianae Doctrinae veritatem: tamen sustinendum assensum putarent: illudque passim exciperent: Se ista quoque recepturos vbi probata Sinenfibus audissent, quorum de sapientia, deque sanctitudine institutorum eam animis praedudicatum & originis conscientiam, & famae commendatione, opinionem ferrent, vt nefas arbitrarentur, ijs insultis, & aliud exemplo monstrantibus, peregre allatae religioni nomen dare. His Xauerius cognitis, nihil prauertendum statuit tentandae conuersioni Sinenfis Regni. Ab eoque Consilio perruptis inuicta fortitudine animi immensis molibus se se vndique obiectantium difficultatum, ad Sancianum, denique peruenit, Insulam modicam, & incultam Ditionis Sinicae, quod Lusitani ad condicium certo tempore cum Sinenfibus mercatum naues appellere consueuerant, ibi quod omnes sciunt, Sanctus Pater beatum laborum finem inuenit. Sed vt plerumque cum in oppugnatione munitissima cuiuspiam arcis Generosus quispiam Dux cecidit, tamen manipulares eius, & contubernales viri fortissimi captum opus vrgent, & monstrata Consilij via grafsantes destinatum Imperatoris mortui viuentes ipsi vigentesque totis persequuntur viribus; ita non desponderunt animos Societatis Patres, res animarum, & Coelorum Regni per Orientem curantes, quo minus obfirmatissima constantia in idem illud propositum conniterentur iuferendae Sinarum, finibus praedicationis Euangelicae, cuius conatui Apostolum Indiarum immortuum viderant. Ergo Lusitanis Mercatoribus quando annua cum Sinis negotiatione paciscebantur, cupidi se addebant comites, explorabundi, acrique vigiliae intenti, si quam forte rimari viam possent, qua Sinenfium fines inexorabili semper insuperabilique custodiae exteris clausos, ad Christi nomen eò importandum penetrarent. Et commodè accidit ad istam spem mutari sedem, conditionemque Nundinarum. In Sanciano quippe Insulam primum, a Sinarum vrbibus remotiori; deinde, in qua nullum fixum habere domicilium a suspiciosissimis Sinis Lusitani sinebantur, satis erat difficile in eo genere quidquam profici: quod, & pauci, & exiguo tempore, & negotiationis abstracti curis eò Sinæ stans conuentibus nundinabantur. Et nostri, qui eius, quam dixi captandae occasionis causa, eò venerant, non alibi, quam in excitato ad paucorum dierum vsu, moxque disturbando Tabernaculo, sacra nostra, quae ad sui venerationem superbissimis Sinarum ingenijs incutiendam, splendidiorem apparatus poscerent, tractare cogebantur. Erat ultra Sancianum sexaginta ferè miliaribus, Cantonem versus, primam ab illa parte occurrentem Regni Sinici Prouinciam, alia Insula Gauzan a Sinis vocata, tam intimè admoda continenti Sinicae, vt eius appendix a plerisque, ac peninsula dicatur. Eam portu naturali commodam, & rupibus abruptis tutam, Pirate magna manu occupauerant; & ex eo latrociniorem receptacu-

184
Quarta secta Mahometanorum.

185
Autoritas Sinenfium apud Iaponos.

Dat occasi-
nem S. Fran-
cisco Xau-
erio cogitan-
di de conuer-
sione eorum.

In cuius pro-
curanda con-
natu S. Pater
mouetur.

186
Societas de-
stinata S. Xa-
uerij perfec-
quitur.

187
Sancianum
Insula parum
commoda
conuersioni
Sinarum.

188
Insula Gau-
zan prope
Cantonem a
Piratis occupa-
tatur.

Hist. Soc. Iesu Par. v. Tom. 1.

D D

lo

lo quotidianis grassationibus erumpentes, oram illam vniuersam infesti egobant, ferebantque: opimisque, ac facilibus de opulentâ, & inbelli gente crescentes prædis; fundamenta in dies maioris, & formidolosioris potentie struebant. Facile apparebat Proregi Prouinciæ Cantonis, cæterisque loci Magistratibus politica doctrinæ consultissimis, molem istam publico periculo crecere; nec dubitabatur inter eos, quin opprimenda quam primum augetens factio, elidendaque tenera semina mali nascentis forent. Sed cum robur, numerumque duratorum bello, & successibus audacium latronum reputabant: homines, & ipsi longâ pace desides, & satis conscij, quam inexercitatum militiam habebant, in expediendo rei aggrediendâ conatu, consilioque cunctabantur. Tandem omnia circumspèctantibus venit in mentem, sæpius experitisse Lusitanos, vt sibi figendi apud Sancianum Domicilij potestas fieret, apothecarumque mercibus ibi seruandis struendarum; ne tanto incommodo è remotissimâ Indiæ Portubus ad Mercatûs diem, alieno plerumque tempore, & infesto ventis mari, eas periculose importare cogerentur. Esse illam Gentem, & quæ indolis, & quantum ex commercijs perspiceretur, fidei probata; vt nihil à terlium hominum viciniâ magnopere metuendum videretur. Porrò Lusitanorum eorundem latè celebrari fortitudinem, & Naualium præsertim industriam pugnarum. Quid multa: cum Mercatoribus ad imminentem tum forte Sancianensem mercatum Naues Cantone soluentibus, certum hominem mittent, qui Proregis Cantonensis nomine Lusitanis Nauarchis offerret Prouinciæ belli Piratici suis ipsorum viribus, & auspicijs gerendi: proposita in præmium si latrones è Gauzano insulâ exterminassent, potestate insulam eandem ædifici quæ vellent, & coloniâ frequentandi. Nullam moram promittendæ operæ Lusitani fecerunt; dictoque citius armatâ classe, expositisque in insulam, quam Piratæ infederant copijs, eos ita concluderunt, vt sine vlllo suorum damno multos ipsorum interfecerint, omnes eiecerint. Post hæc consolidatâ loci naturâ, cum animaduertissent sanum quoddam Idoli *Ama*, quod vnum in insulâ vetus ædificium erat, opportune imminerè in stationem opimam tuti portus, eum situm legerunt Vrbi fundandæ, quam Amacio nominarunt, adiuncto ad nomen proprium modo memorati Fani, vocabulo *Gao*, quò stationem nauium, qualis ibi est optima, Sina significat. Hæc sunt Origines Amacaensis Ciuitatis, quæ deinceps Christianæ Religionis quasi Metropolis in vltimo illo Oriente fuit. Inter primos huc aduocatos Patres Societatis; & vt ex propinquo, attentius, ardentiusque in antiquam, & quasi hæreditariam curam incubuerunt, aperiendi Christianæ Religionis aditus ad Sinas. Prima via tentata est exemplo Xauerij per legationem Regis Sebastiani nomine ad Sinarum Imperatorem decretam. Sed cum res demel, & iterum è magnis captis in irritum abisset, prout nostri à Antiles in loco memorant, Ioannes Baptista Ribera noster, aliud extremum à S. Xauerio tentatum iter, furtiui nimirum attentandi aditus, ingredienduratus, Nauiculario Sinensi, partim numeratâ, partim promissâ pecuniâ, persuasit, vt se clam in Urbem *Quamcheu* primariam Cantonis, indeque in aliam, vbi prædicationis Euangelicæ facere initium constituerat, Ciuitatem maximam nomine *Languim*, importaret: Verum ab Amacaensibus concitandam in se se Sinarum iram Ribera factio metuentibus, cum iam ultra *Quamcheu* processisset, redire coactus est. Multi sic anni fluxerunt inter laboriosos apparatus, conatus audaces, successus semper irritos: vt Alexander Valignanus Præfectus nostrorum summus in illis partibus, & intendendæ religionis in Sinas vnus omnium cupidissimus, postquam omnino expertus nihil profici cernebat, aliquando auditus sit cum è fenestris Amacaensis Collegij scopulosos Montes, qui claustra Regni Sinensis eâ parte sunt, intuens, exclamaret persusus lacrymis: semperne semper Christi gloriæ obstabitis æternæ rupes; neque vmquam eius nominis Præconibus accessum laxabitis? Hic tamen idem Pater, alijs iam ferè desperantibus

181
Lusitanis ea
Insula offer-
tur si piratas
expulerint.

189
Lusitanis ea
Insula offer-
tur si piratas
expulerint.

190
Origines
Amacaensis
Colonis.

2 Pars 2.
Hist. Soc. lib.
VII. n. 128. &
seq.

191
Ribera in
Sinis profes-
sio irrita.
Part. 3. lib. 19
num. 281. &
seq.

192
Valignanus
operarios in
Sinis desti-
nat.

inuito animo in proposito perstitit, ac cum anno 1578. in Iaponiam proficiscens Amacai transfret, omnino imperavit designari quosdam e nostris, qui linguae Sinicae addiscendae diligentem operam darent. Verum istius Consilij effectum, praeter alias angustias, etiam operariorum penuria morabatur. Quare cum nemo Amacai satis ad eam curam meditandae perdifficilis linguae expeditus reperiretur, scripsit Valignanus ad Prouincialem Indiae, vt aliquem ad id mitteret. Elegit is Michaëlem Rogerium Italum, qui Amacaium peruenit mense Iulio anni 1579. statimque in opus incumbens, adhibitis quos reperire Amacai potuit Sinicae literaturae, linguaeque peritis, sensim aliquantum proficiebat; quae ipsa initia, vt firmaret, promoueretque, comitari Lusitanos dum ad Urbem Quamcheu Cantoniae praecipuam ad statos Mercatus tenderent, statuit. Solebant Lusitani bis quotannis eò se conferre, mensibus nimirum Octobri, & Martio, ibique vtroque tempore per trimestre circiter spatium commutationibus mercium attendere. Sicque congregare quae soluturis mense Ianuario in Indiam nauibus imponerent; quibusque rursus Classem in Iaponiam ituram onerarent, cui statum nauigandi tempus mense Iunio redibat. Sic porro in ijs Nundinis per suspiciosissimas Cautiones Sinarum arctè circumscribebantur, vt pernoctare extra nauem, aut hospitium in terrà capere ipsorum nemini liceret. Cæpit anno 1581. in eum comitatum se immiscere Rogerius, cum iam biennium cum rudimentis linguae Sinicae, labore improbo luctatus, aliquid efferre quod intelligeretur posset, quod ipsum vsu, exercitioque elimabat. Itaque sensim successu gliscente, plus confidens, progressus ad salutandos magistratus, Gubernatores Urbis, vnum ex ijs obseruauit plus fortasse quam ceteros officio isto delectatum, aut alioqui humaniorem, qui magnâ ipsi fauoris significatione responderet. Erat is Maris Praefectus, Hai-tao Sinis dictus, cuius potestatis est dare facultatem domicilij figendi. Hunc, experientia benignitatis inuitante, cum aliquoties adisset, semper eo honore excipiebatur, cuius similis ne ipsis quidem Regni Magistratibus ab illo habebatur. Iubebat enim eum surgere, & sibi ad latus stantem confabulari: cum nemini etiam Mandarinum aliter eum alloqui, quam postis humi genibus liceret. Hæc in omnes occasiones intentus Rogerius cum etiam atque etiam secum reputasset, tandem multum, atque instanter re Deo commendatâ, libellum supplicem idioma Sinico concinnat: eumque ipse Haitao offert. In eo exponebat: colere se se Deum Coeli & terræ Creatorem, ac Dominum; eique quotidie, vbi facultas esset, sacrificare consueuisse, ritibus ab ipso Deo praescriptis: Id se non posse in Naui praestare, quod inter alias suae Religionis sanctiones vna illa sit, vt Deo sacrificium in terrâ fiat. Praeterea se se à puero cupidissimum sciendi, hausisse patrijs disciplinis non pauca Mathematicas artes, & astronomicas rationes atinentia. Sibi esse compertum Doctrinas easdem magnopere à Sinis coli. Cupere igitur tum cognoscere ipsum, quæ de his Sinæ doceant, tum communicare vicissim, quæ domo afferat. Ad ea posse, vt si graue non sit, copia sibi commorationis innoxiae sub hospitali tetto iustâ mercede fiat. Aequa, & Ciuilibus postulatio Haitao visa est. Itaque, & Domum ei assignari iussit in quâ diuersaretur; & edicto per praecones vulgato, propositâ capitis poenâ, vetuit; ne quid iniuriæ hospiti fieret. Rei nouitas, & Europæi Doctoris, quem Praefectus maris magni faceret, gliscens repente per Urbem fama, magnam ad eum desidis, & curiosæ gentis frequentiam conciuuit. Omnes auidè spectare cultum, & vultum nouum, multi percontari varia. Omnibus Michaël humanitate, modestiâ, Doctrina quoque, atque ingenio satisfacere. Nec deerant odiosi, ac proterui, quos vix ab externo homine violando Praefecti minæ deterrent. Clanculum insidijs grassabantur, palam irridebant. Fuit, qui non obseruatus mulum noctu perfoderet. Perque illum mox hiatum alius nequam intrò penetrans, testâ quam manu gestabat, triplici ipse sibi inflicto ictu, clicuit sangu-

Hist. Soc. Iesu Par. v. Tom. I.

D B 2

gui-

193
Rogerij pri-
mus aditus
ad Sinas.

194
Hospitium
primum So-
cietatis in
Urbe Quam-
cheu.

195
Calumniæ
in Rogeriū
vanitas de-
prehensa.

guinem, erumpensque foras vociferabatur se à Falanco Bonzio male multatum. Re ad Præfectum tumultuosè delata, is Rogerium accerens, ex eo quarit; an istum hominem pulsarit: negavit Pater eo vultu, qui vim prolixæ defensionis, apud æquum præsertim, & faucatem, haberet. Itaque statim persuasus Iudex: credo, equidem ita esse, ait, vt dicis. Nam hunc iam ante noram Nebulonem esse. Inde aucta existimatio Rogerio; vt iam Mandarinum quoque, ac literati ipsum adirent: Munuscula offerrent, quæ de Doctrinis, quas in Europâ tractari audierant, proponerent. Quibus ita Pater respondebat omni officij diligentia, ac sermonis comitate, vt beneuoli, placidique, ac ferè cum reuertendi proposito discederent. Sic Trimestre Nundinarum Cantonensium eo anno Rogerius transegit, sacrum quotidie Missæ Sacrificium Deo palam offerens, frequentibus circa Lusitanis, quibus etiam cætera Ecclesiæ Sacramenta loco eodem ministrabat. Ad extremum gratis Haitao adis; Lusitanos Amacaum redeuntes soluto mercatu secutus est. Anno eodem, recurrente mercatus Autumnalis tempore, rediit in Urbem Quancheu Rogerius cum nauibus mercatorum. Erat tum ibi Prorex, aut Supremus Gubernator, Tutanum Sinae vocant, quem non sine cura Rogerius adiens, vt quam per mercatum superiorem ab Haitao interiorum Magistratu obtinuerat, iterum impetraret facultatem habitandi extra nationem, mirè illum facilem prolixæque beneuolum inuenit: Respondit enim volta, gestuque humanitatem spirante, rectè, atque ordine fecisse Haitaum, quod ei copiam hospitij fecisset; in vno minus fuisse liberalem, quod parum laudè diuersari cum passus esset: Domunculam illam superioris anni angustiore esse, quam Maieitati Sacrorum, quæ ibi tractaret, propriaque ipsius dignitati conueniret. Quare in istud quidem domicilium redire ipsum nolle: proprium à se aliud amplius, commodiusque, ad quod deducendum patrem Ministris continuò commendauit. Erat id palatium, quo Regis Sinae legationum honorarium vectigal Regi Sinarum deferentes in Cantoniam venientes, excipi consueuerant. Accidit hoc cunctis eò admirabilius, quod memorant paucis ante annis in Tutani Cantonensis Consilio fuisse decretum, vt nullo vnquam prætextu quisquam Falancorum Bonziorum (sic nostros appellabant) ad congressum, multò minus ad hospitium admitteretur: quod quidam è nostris Patribus, Lusitanos in Mercatum comitatus, filium cuiusdam Sacerdotis Sinae Christianæ Religionis nomen dare cupientem, Amacaum insalutato Patre, Lusitanis nauibus reuertentibus, duxisset. Hoc secundo Trimestri, iisdem quibus prius artibus, & moribus Rogerius plurimos Mandarinorum intimâ sibi familiaritate deuinxit. In his exercitijs Prouincialis Seipsum Ducem, Zumpium ibi vocatum, cui rotatam horologij machinam donauit. Quo munere, & cætera significatione beneuolentiæ ita se is deum suum ferebat, vt magnoperè optare præ se ferret, admitti Patrem vltius interiora Regni; eiusque conficiendæ rei se rationes indagaturum, capturumque occasionem, si qua offerretur, vltro reciperet. Sequenti anno Trimestre per Nundinas hospitium in Domo eadem Rogerius habuit, patienter captum promouens, & vt apud suspiciosissimam, & iniquam exterris gentem, cautè, ac circumspectè fundamenta iaciens Commorations ibi securioris, liberiorisque. Verum eo tertium reuerso Domum, conturbata, ac poene disturbata res tota est. Venit priori reuocato nouus è Regi curiâ Tutanus, cui priuatum nomen Cinsui erat, cum mandatis (nam quærelæ de Amacaensibus in aulam perlata fuerant.) Cum mandatis inquam ferio consultandi: Ecquid expediret Sinensi Regno istam Externæ potentæ arcem in sinibus ipsis, atque adeò intra sinum Imperij tolerari. Tum si periculum in eo aliquod prouideretur, daret operam omni ratione, atque adeò exercitibus si opus esset immisissis, vt Falancos inde deiceret. Sic Lusitanos Sinae vocant. Cuius appellationis semel explicanda origo est. Cum primum nauigare per illa maria Lusitani ceperunt, quærentibus inter se

196
Secunda
commoratio
Rogerij in
Urbe Quancheu.

197
Lusitani Falanci Sinae dicti, quam ob causam.

se Sinis quodnam id genus hominum esset, à Mahometanis, quos diximus ex irruptionibus Tartarorum paucos ibi permanisse, audierunt esse illos Francos, hoc est Europæos Occidentales Francorum vno fere nomine Asiaticis notos, ex memoriâ sacrarum expeditionum, Ducibus plerumque Francis, ad Terram Sanctam à Saracenis vindicandam susceptarum. Id nomen cum Sinâ linguâ suâ, quæ Caninam literam in suo alphabeto non habet, efferre nequirent, R. in L. commutato extensaque syllabâ Falancorum, ex Francis formarunt nomen, quo deinceps Lusitanos, Castellanos, Anglos, Batauos, & quoscumque alios ex Occidente profectos eò ferri contigerit, designare sunt soliti. Sed è diuerticulo in viam redeamus. Missus Amacæum est, qui hæc indicaret à nouo Tutano quidam eius familiaris: qui minaciter increpans præfectum Urbis, & Episcopum, quod iniussu Regis, vt aiebat, in Sinensi Regione Ciuitatem condere, eandemque augere quoridie numero, atque operibus munire non dubitarent, eosdem, ambos ad Tutani Tribunal citabat; venireque continuò secum Sciaquinum iubebat, vt ibi Actorum, & consiliorum rationes redderent. Amacænses hoc nuncio trepidi non parùm auxiè deliberabant, quid tali reum articulo factu optimum foret. Erat tunc ibi Alexander Valignanus reens è Iaponiâ, vnde, vt diximus, legatos Christianorum Regum Romam ad Pontificem ducebat. Is, vt habebatur potestate præerat, cupidè ad id Consilium adhibitus, primùm negauit committendum, vt Episcopus, & Præfectus, Principes Ciuitatis, superbæ genti ad ludibrium obijcerentur. Eandem omnes sententiam domo attulerant; sed irritandum, nisi ad nutum obediretur, noui Tutani animum, & fortasse in aliquod extremum consilium, erupturum, magnoperè verebantur; rebus nouæ coloniz teneris adhuc, atque infirmis, vixque per se se constantibus; ne dum, vt Imperij potentissimi armatis contra opibus pares sustinendis forent. Hæc memorantes Valignanus stare animis, & Deo confidere iubebat; addens habere se ad manum Patrem, Rogerium hominem suæ potestatis, cui nonnullus vsus tractandi ingenia Sinarum, & aliqua isthic gratia non desit. Illum offerre se se, & autorem esse, vt ad Proregem cum aliquo alio rerum perito Lusitano, Episcopi, & Præfecti vice mittatur. In hanc sententiam cunctis euntibus, responsum Nuncio Tutani est: Episcopum, & Præfectum cum alijs distineri rebus ne proficisci Sciaquinum possent, tum ob ignorantiam linguæ Sinicæ minus esse idoneos ad reddendam isthic, quam reposcebantur rationem. Eâ causâ duos alios esse lectos, qui id commodius præstarent. Assentiens ille sine morâ reuertitur cum Rogerio, & assignato illi comite ministro quodam Reipublicæ Amacænsis, ex illo genere, quos Auditores vocant, cui Matthias Penella nomen erat. Hi coram Tutano apparentes, graues primum minas audierunt. Verba is fecit: mirari vehementer, & offendi Regem, nouam non iuris sui in suo Regno ab exterâ gente fundari munisque Ciuitatem: quare si saperent maturè desisterent, antequam malo suo experirentur, quæ vis, quæque sit potentia maximi Sinarum Imperatoris. Hæc simul adducto supercilio graui voce, pronuncians niçtu oculorum signum dedit Prætorianis trecentis, qui circum tribunal stabant, terribili hinc inde dispositi specie, euaginandorum ensium, quod illi statim non sine minaci fremitu fecerunt. Tum dicere iussis Lusitanis, sedate modesteque Rogerius ingressus, docuit: Nihil Lusitanos iniussu ausos. Inuitatu, quin etiam hortatuque Magistratum Sedem Amacænsis, perduellibus Regis periculo suo purgatam, tenuisse. Caterum ita ibi hæcenus fuisse, ita porrò victuros, vt veneratione erga Regem magnum, fide erga Rempublicam Sinarum, ne indigenis quidem, ac Ciuibus cederent. Citare se se, confcientiam Sinarum omnium, qui aut Amacæi fuissent, aut in vrbe Quamcheu, vel alibi quidquam rationis, aut negotij cum Lusitanis transegissent, an vquam in quoquam illorum, non dico iustitiam, sed beneuolentiam, sed

198

Amacænses
Magistratus
ad Sinarum
tribunal ci-
tantur.

199

Rogerus ab
Amacænsi-
bus ad Tura-
num Sinarum
mittitur.

200

Tutani mi-
in Amacæ-
ses.

201

Modesta, &
prudens Ro-
gerij oratio.

cari-

caritatem verè fraternali requisissent. Hæc, & alia in eam sententiam plura Lusitani cum dixissent, recedere sunt iussi. Tutanus cum Consilio loquutus exiit à multis, quos Rogerij comitas maximè, simplexque ac fuci experti consuetudo ceperat. Vera Falancos memorasse: modestam, & tranquillam, vsu probari gentem, viderique viciniam, & Societatem eius, non modo fidam, tutamque, sed quæstuosam quoque Cantonienfi Prouinciæ, atque ad multum vtilem. Ea mirum in modum Tutani animum mutauerunt. Renocatos Rogerium cum Socio verbis lenibus affatus est, eo vultu prolatis, qui facile absterfam omnem offensionem testaretur. Dimissos officiosè, ac perhumaniter, muneribus mox missis honorauit, epulis excepit, per dies quindecim, quibus Sciauquini substiterunt, omni genere honoris profecutus est; quociens oecasio fuit pollicitus prolixè est fauore ad quiduis suum paratum ipsi fore. Deniquè quo die discedere ipsi constituerant, portari ad eos palam infra per Ministros, muneris nomine, magnum argenti pondus, comeatum prætervarium. Tum imperauit Magistratibus, milieibusque vrbis, vt eos honorificè per celeberrimas vrbis plateas ad tibiarum concentum deductos, vique ad nauem comitarentur. Hic inexpectatissimus Tutani fauor Amacai, Rogerij, ac Penellæ reditu vulgatus summâ omnes lætitiâ perfudit: maturamque baptismum multorum Sinarum, qui dudum Amacai commorantes, & cognitâ Religionis Christianæ veritate eius profitendæ cupidi, timidius hæcenus admittebantur ad Mysteria nostra: Magistratibus semper timentibus, ne aliquid fieret; quo ira Regis, & Mandarinorum concitaretur. Quare tunc abtressâ omni formidine, cum palam sacris aquis abluti non pauci Sinæ fuissent, qui ad id satis instituti sunt reperti, cumque alij plures id ipsum ambirent: egi Valignanus cum Proceribus, vt Domus excipiendis Cathecumenis assignetur. Electus ad id locus Collegio vicinus, ad ædiculam S. Martino sacramenti nomen nouo seminario facturæ, cui statim frequentato idoneo numero, Rogerium præsidem imposuit, eo animo, vt ista cum Sinis domesticâ consuetudine, magis, magisque in linguæ Sinicæ parandâ facultate iuaretur. Non multo post hæc idem ille Auditor, qui Rogerij Comes fuerat, publice missis ad Amacaiensibus, munus Ciuitatis nomine Tutano detulit. Accepit exportatissimâ fronte et si id, vti & cætera, quæ deinde sunt oblata, non donata gratitudò, sed iusto à se pretio empta credi voluit. Adiunxit tamen non sine blando oris, graviora illa futura, si tuus quoque, inquit, Socius (Rogerium indicat) tecum venisset. Respondit Penella venturum fuisse illum, nisi ex grati mero Amacai decumberet. Cæterum ne sic quidem occasionem omisisse retinendi studij, atque obsequij erga Tutatum sui, munuscula enim, sibi commississe, quæ suo nomine eius Excellentiæ offerret. Staturumque specularia quædam, & similis generis reulas protulit, ipsique dedit. Ad ea officiosissimè Tutanus, dolet sanè, inquit, mihi talis viri morbus; ex quo illum recitari quamprimum opto, voueoque. Munera eius magni facio; sed fac et à me significes, præsentiam ipsius omni munere iucundiorum fore. Adiunxit oppertunè Auditor (nam ita Rogerius mandauerat si Tutatum sui memorem non obseruasset) adiunxit inquam, restatum sibi discedenti Rogerium, se desinat se, simul Dei ope conualuisset, Sciauquinum proficisci, ad gratum summi animum tam benefico Patrono declarandum oblatione Machinæ ex Mechino Automata, quæ perpetuo vicens motu, dici, ac noctis horas sono canteret. Abi Tutanus ait, dic à me illi, ne moram veniendi faciat. Hinc cum aliquantò tardiùs, vti ex acutâ, & malignâ febrî, reualesceret Pater, Tutanus desiderio ferendo impar officiosissimis ad eum literis manu propriâ scriptis, vt venire maturaret, quoad sine periculo incommodoque posset, inuitauit. adiunxit in ijs disertè: se se potestatem ipsi facere, Templi Deo quem coleret edificandi. Hærebat adhuc Amacai, nauigationis opportunitatem oppertens Valignanus cum istæ sunt literæ perlata: quibus visis, Deum oculis, & manibus in Cælum sublatis, laudans, fortunâ, inquit, Domine augurium spei mea

202
Mutatio Tutani, lenitasque eius, ac beneuolentia in Rogerium.

203
Domus excipiendis Sinarum Cathecumenis Amacai fundata.

204
Renocatur Rogerius à Tutano.

Etiam literis officiosissimis

confido venisse horam tot annis expectatam tuæ magnæ gloriæ Sinicæ genti manifestandæ. Tum ad iam satis consistentem viribus Rogerium : I Pater, inquit, quo Christus vocat, melioribus ni fallor auspicijs, quam vniquam, & ostium tot antehac seris firmatum, nunc bono casu dehiscere incipiens, quâ prudentiâ industriâque valueris totum Euangelio pande. Discessit sine morâ Rogerius, socio auctus Francisco Pasio Societatis Sacerdote Italo & ipso, qui destinatus in Iaponiam, quod eò transmittendi præsens opportunitas non erat, in istam interim expeditionem commodare operam iussus est. His quid euenerit antequam reddimus, vltima Valignani cogitantis Indiam, & Romam, Amacai in rem Sinensem acta memorare opus est. Iam tum ab anno Superiori cum moraretur in Iaponiâ, scriptis inde in Indiam litteris curauerat Matthæum Riccium, qui studijs Theologicis manum vltimam Gœ imponebat, Amacaium mitti, Sinensi linguæ operam illic parandæ daturum. Peruenit eò ille mense Augusto anni 1582. Cum iam, vt dictum est, ibi esset Valignanus, qui viri indole perspectâ, consultoque, vt solebat Deo, magnam in eo spem Sinicæ Missionis collocauit, iussitque cunctis alijs omiſſis in vnam eius rei meditationem, ac curam totis viribus incumbere. Paucis inde post mensibus, perlato, vt dictum est, Proregis Cantoniæ diplomate, quo Rogerio, & Societati Domicilium Sciauchini, cum facultate extruendi templi offerebatur; discedentèque ad eam spem Rogerio, Valignanus in Matthæum Riccium Præfecturam Cathecumenorum tranſtulit, Rogerioque mandauit, vt si posset impetrare à Prorege adiunctionem tertij socij, confestim Riccium accerſeret. Sub idem tempus animaduertens Valignanus aliquem iam numerum Sinensium Baptizatorum Amacai versari, præcipui momenti esse ratus ad reliquam eius gentis Conuerſionis spem, istas primitias ad omnem virtutem sedulo excoli, Sodalitium instituit eorum, in quod vetabat Europæum quemquam admitti, præscriptoque ipsis certo numero conuentuum, exercitationumque ad eorum captum, vltimque intenti finis accomodatarum, enixè rem totam loci præsidibus discedens commendauit. Sciauchinum Sinensis Regni in Cantoniâ vrbs est centum, quinquaginta miliaribus Amacai distans, non illa quidem prouinciæ primaria, hæc enim Quâmcheu vocatur, sed inter Ciuitates secundæ dignitatis eminens, & quinquaginta millibus familiarum frequens. In eâ Prorex, vel, vt Sinæ appellant, Tutanus Cantoniæ commorari solet, quod Prouinciæ Quamſi contermina sit, ex quâ, licet Proregi proprio subiectâ, ius habet Prorex Cantoniæ, si qua eius rei necessitas incidat, militis legendi. In hanc urbem accitu Proregis, vt dictum est, Rogerius, & Pafius peruenerunt die S. Iohanni Euangelistæ sacro anai 1582. Ibi accessu primo nihil minus repererunt, quam sperauerant: quin etiam Prorex multiplicandis inusitatæ beneuolentiæ documentis contendere videbatur, vt expectationem de se motam factis superaret. Admisit hospites semel iterumque ad conspectum, colloquiumque præter Sinarum morem familiarissimum. Machinæ horariæ dudum promissæ tunc oblata, vitrei quoque trigoni speciosissimâ colorum varietate cuncta quæ trans ipsum spectarentur depingentis, dono, ac visu mirifice delectatus est. Denique, quod more illic recepto magistratum summorum vulgare familiaritatem ad quotidianos congressus prohiberetur, inuito similis significauit, haud se posse sine periculo notæ, indulgere cum ipsis frequentia colloquiorum. Irent in à se prouisam, instructamque ipsis domum, ibique lati, ac securi degerent. Assignauitque curandis, ac crebro visendis ijs duos ex familiaribus intimis, quibus vti possent interpretibus ad à se petenda, quæ opus haberent. Admonuit quasi suâ causâ, peterent ex interuallis ab se audientiam: se se enim, quoad per leges patriæ liceret, cum ijs libentissimè acturum. Sic dimissi in ædibus percommodis ad sanum suburbanum sitis, à Ministris Proregis publicè deducti, collocantur. Fanum ipsum, cui nomen erat Thiennizci, Christiano ritu expiatum, Incruento quoti-

205

Rogerij, & Pafij profectio ad Sinas.

206

Matthæus Riccius in Sinas destinatus Amacaium peruenit.

207

Sodalitium Sinensium Christianorum Amacai institutum.

208

Rogerius, & Pafius Sciauchini beneuolentiæ excipiuntur.

209

Benignitas Tutani erga nostros.

die sacrificio, cæterisque veræ religionis ministerijs sedem idoneam præbebat. Iam varij comæatus, & exquisita lautorum illic ciborum fercula, continet à Tutani Prætorio ambitiosis Ministrorum eius officijs affluabant. Est Gens Sinarum supra omnes cæteras Regum, ac Principum suorum demissa obnoxioque veneratrix. Quo fiebat, vt ista tam palam demonstrata, tamque illustribus indicijs eminens, Magistratus inter Regni proceres maximi (nam Cantonienſis Præfectura maioris est, quam pleræque alia dignitatis) in homines aduenas beneuolentia, multam ipsis apud omnes conciliaret autoritatem. Præsertim cum ista mirantibus, occurrebat: hunc priuato nomine Cinsui dictum, qui tunc ibi Prorex erat, proprijs suis virtutibus, ac dotibus, insignique super omnes laude prudentiæ, ferè supremum in Regis intimâ gratiâ locum tenere. Sic enim de illo, toto latè Regno percrebuerat. Ergo nostri præcipuâ in veneratione, non vulgo magis, quam primoribus Ciuitatis esse. Salutari officiosè, audiri beneuolè, etiam cum de Religione differerent. Sermonesque istos commendabat genus vestis. Nam suauit Tutani ambo Patres cultum Mandarinorum, augustum illic, & eximiè honoratum induerant. Addebant cupiditate Patres Proregis ad veram Religionem adducendi. Sed obstabat fastidiosa Maiestas, & illa patria superstitio, raros tantum, & breues indulgendi congressus. Tamen quoties licebat occasionem arripiebant, inferendæ mentionis Diuinarum rerum, Tutano neuitquam aspernante: qui etiam aliquando interrogauit: ecquid tantum suis sacris considerent, vt maleficum Dæmonem, qui non rarò in illis partibus formâ terribili se ostentat, multosque vexaret, abigerè illorum obiectu se putarent posse? Ac cum nostri fidenter affirmarènt, paratosque se ad experientiam ferrent, delectati ac probare visus est. Menſes iam quatuor fluxerant tam secundo rerum cursu, & fiduciam Patres non dubiam conceperant, propriam ipsis, perpetuamque hanc habitationem fore. Quare haud oblitus Rogerius commendata sibi à P. Visitatore curâ Matthæi Riceij euocandi, maturum putauit eius rei facultatem à Tutano petere, quam & statim impetrauit. Scriptis igitur Amacauum ad Riceium, vt quamprimum veniret. Verum is dum morari se comparat, superuenit tristis Nuncijs mutæ inopinatissimo casu forent. Tutanus Cantonienſis delationibus Aduersantium apud Regem gratiâ exciderat, & ad causam dicendam subito in aulam euocabatur. Is minime proviso circumuentus malo, misit raptim, qui Patribus diceret: esse ipsis continuo migrandum. Sibi enim, & ipsis exitiosum fore, si successor ipsius mox adfuturus, Externos contra Regni leges Sciauquini Domicilio proprio constitutos reperisset. Instat Rogerius per sibi fidos interpretes, ne se libetem è Regno funditus exterminaret, sed quod citra periculum suum possit daret sibi veniam consistendi in aliqua saltem vrbe Prouinciæ, quoad explorassent, quo animo futurus in ipsos esset Tutanus nouus, qui expectabatur. Ad ea Cinsui, ne in tanto quidem suo periculo beneuolentiæ quamhactenus ostenderat oblitus, aut pœnitens, respondit se attentius considerato negotio putare tentari posse à Patribus reditum in Vrbem Quamcheu, in quâ nutu, & gratiâ decessoris sui sedem antea fixissent. In eam ipsum diploma misit à se conscriptum ad Haitaum, siue Præfectum maris, in eâ plerumque vrbe commorantem, quemque nostris beneuolum intellexerat: quo amonebat, vt si ei videretur, antiquis hospitibus priorem stationem in istâ Ciuitate redderet. Soluunt confestim Sciauquino cum hoc diplomate, rediit Quamcheu, versus. Sed perincommodè accidit Haitaum inde tunc abesse. Nemoque aliorum Magistratum illic est reperitis, qui tam trepido cardines rerum quidquam consciscere auderet, quo aduentantis è Regiâ Proregis se commoueri seueritas posset. Quare Patres ne breuis quidem hospitij copiâ factâ, facessere sine morâ è Regni finibus iussi sunt. Sic reuersus Amacauum cum Rogerio Passus, in Iaponiam, quo prius destinabatur, nauigauit. Interim nouus Tutanus, qui priuato nomine Co vocabatur, Sciauquino appul-

210
Sinarum hu
manitas in
Patres.

211
Dæmon ma
lus terribili
specie Sinis
apparet.

212
Tutani subi
tus è gratia
lapis, &
euocatio ad
Regem.

213
Patres co
nantur re
gredi in Vr
bem Quam
cheu.

214
Sed inde ex
cluduntur.

appulfus, & regiminis habenis in manus sumptis, dum quod ante omnia, recentes illic Magistratus solent, inquit, eequa extet in eius tabulario præscriptio, quæ executioni mandata non sit, reperit exemplum diplomatis, quod diximus à Tutano Cinsui nostris Sciauquino discendentibus datum, ad cuius pariculi calcem cum non esset de more adscriptum, effectum id fuisse, quod illic iubebatur, mittit nouus Prorex continuò ad Haitaum, cui edictum illud inscribatur, percontatum an fecisset, quod Prorex mandauerat? Haitaus eius rei planè inscius, idcirco, quod vt diximus, ei ex Vrbe Quamcheu tunc absentem, Patres nostri diploma reddere non potuerant, suspicatus id quod erat, fuisse id scriptum delatum Amacaum, mittit confestim ad Præfectum Urbis, quem Sina Hiam-xan, Lusitani mollito in suum vsuum vocabulo, Ansanum vocant, Magistratum cuius curæ peculiari res Amacaenses erant commendata, interrogans num de isto diplomate aliquid ad eum notitiæ venisset? Is confestim ad militem Præfectos, qui Amacaensi Portui præsunt, expedit mandatum inquirendi de diplomate, quod illi cum sedulo fecissent, illud demum in Societatis Collegio ritè obsignatum repererunt: ac cum illud sibi dari poscerent, referendum in Urbem Quamcheu, quò necessarium ipsis iter erat, rogati sunt à nostris, vt paterentur, Patres Rogerium, & Riccium ipsis adiungi comites; eos enim velle, sicut mandatum ipsis ab Exprorege fuerat, Diploma Haitao iam reuerso reddere, cui propter eius absentiam antea nequiuissent. Negarunt illi suæ potestatis esse quemquam externum in Urbem Quamcheu ducere. Sed esse in illo itinere aliam Urbem Ansam vocatam, ad quam vsque se Patres deducturos receperunt; ibique repræsentaturos Magistratum loci, qui si causam probaret, eis facultatem dare posset vltius pergendi. Præfectus Urbis Ansan, Ci-Hien dictus, auditis Rogerio, & Riccio, potestatem ferendi ad Haitaum, diploma ipsi inscriptum petentibus, haud familiari sanè vultu, negavit id se facturum: at iussit, diploma sibi redderent; se enim perferri, quo esset opus curaturum. Cunctantibus nostris dare, ac magnoperè instantibus, vt veniam deferendi daret, ille indignatus, diploma è Rogerij manu raptum, proiecit in terram, increpauitque vltro, quod sperarent quidquam ipsis profuturum edictum exautorati Proregis. Hac acerbitate in hospitium remissi decernunt clam in Urbem Quamcheu progredi. Res erat illis locis, & moribus periculi, & difficultatis non vulgaris, nec perfecissent vnquam, nisi casus opportunus adiuuisset. Commodum accidit per eos dies deferri ad Ci-Hien Urbis Ansanis Præfectum, Nuncium de morte Patris sui. Sinarum, more filij Parentum obitum trienni luctu prosequuntur, & per id tempus omnis potestatis incapaces sunt. Redacto igitur in ordinem priori Præfecto dum nouus instituitur, occasionem impunè latendi, & vtiliter negotiandi, quod volebant, nostri feliciter captarunt. Successorem Præfecti nequaquam tam seueri virum ingenij, non magnâ pecuniâ expugnant. Is cum scriba quodam talium perito, & ipso largitiunculâ asperso, scriptum verbis ambiguis componit, quo ita fiebat potestas Aduenis duobus in Urbem Quamcheu pergendi, quò se diploma nescio quod habere perferendum dicerent, vt si res non probaretur, ipse Præfectus Ansanensis extra periculum esset. Hac arte aditu inuento Haitaum conueniunt, diploma reddunt, potestatem Domicilij figendi postulant. Respondet Haitaus benignissimè, sui hoc iuris non esse. Hospitij dumtaxat temporarij facere se gratiam exteris posse. Perpetuam habitationem à Tutano, vel à Visitatore Prouinciæ, Ciai-Yuen appellato, solis concedi. Responderunt nostri vsuros se interim ea, quam offerret hospitij precarij copiâ, & eo annuente in Palatium legatorum Regis Sian, vetus Rogerij diuersorium, iuerunt. Verum ne ibi quidem diu quietis esse licuit. Eodem die venit ad eos Haitai familiaris eius nomine nunciatus, nouo ei indicio compertum Inquirendi in acta omnium Magistratum esse. Ver-

214
Diploma à Tutano abeunte relicto non uam occasio nem Patribus offert reuertendi ad Sinas.

215
Diploma à Tutano abeunte relicto non uam occasio nem Patribus offert reuertendi ad Sinas.

216
Sed ij prohibentur à Præfecto Urbis Ansan.

217
Fauore alterius præfecti Patres Quamcheu appellant.

218
Coguntur
Patres Ama-
caum regre-
di.

reri se se, ne si permissu suo Peregrinos homines in Cantonâ commorantes inuenisset, grauiori se aliquâ notâ configeret. Eius censura vim longè maximam, & indelebilem maculam haberi. Rogare ideò Patres, vt cederent tempori; neue facilitatem in ipsos suam, sibi ipsi perniciosam esse vellent. Prònum arbitrato est, quam hæc acerba denunciatio Patribus fuerit. Abent mœrore pleni, & dum per Vrbe[m] Anfanem Amacuum repetunt, legunt in portâ Ciuitatis expositum recens edictum noui Tutani Co, multa de Amacænsibus conquerentis; multa item, & grauiâ minantis Interpretibus Sinâ, qui Falancos patrias literas docerent, eisq[ue] animum facerent, & vias indicarent penetrandi in Regnum: Vnde intelligebant, quam alienus à spebus, & rationibus ipsorum noui Proregis animus esset. Cum his tristissimis cogitationibus, pudore pleni doloreq[ue] tentata toties frustra rei tam optate, Amacuum Patres redeunt, Dei iudicia venerantes, nec spem deponentes tamen apparituri aliquando in suâ tantâ causâ Diuini Numinis. Ecce autem subito ingenis, & inopinatissima mutatio. Dies ab his vix quinque sex-ue fluxerant, cum peruenit Amacuum miles à Prætorio Tutani, qui Patres humanissimè Sciauquinum inuitare, allato diplomate, quo eis ibi à publico assignate commoda, perpetuæque habitationis libera potestas offerebatur; Res transi-

219
Renocantur
Patres Sciau-
quinum mi-
ro euentu.

in hunc modum est. Iussi à Prorege Cinsui abire Sciauquino Patres diuini amicis in digressu valedicunt, in magnâ eorum turba discessum eorum regere se ferre significantium, cum alia multa, quæ mutuam ipsorum voluntatem testarentur, tum illud dixerunt: se certam pecuniæ summam ei numeraturos quicumq[ue] à nouo Tutano ipsis redditum exorasset. Aderant Prætoriani aliqui Proregis, quorum vnus non è maximè conspicuis, cum diuini annotasset, paucis diebus post initum à Tutano Magistratum, libellum obtulit Interpretis Patrum nomine, quo Patribus dari facultatem habitandi Sciauquini, & aream assignari, vbi Domum sibi, & Deo suo Templum extruerent, postulabat. Hæc legente Tutano apparuit, si vnquam alias, eius oraculi veritas: *Cor Regis in manu Dei, & quocumq[ue] uoluerit inclinabit illud.* Cum enim consentaneum esset ab eo, qui edicto recentissimas Interpretes Amacænsium proseripsisset, oblatum sibi nomine vnus eorum libellum non sine indignatione reijci; longè aliter ille, benignè admisit, & ad calcem adscripsit: remittere se rem istam ad inferiorem Prætorium, quem Sinâ Cocumfû, conseruatorem Ciuitatis, vocant, vt quod ei videretur statueret. Erat in istâ tum Præfecturâ quidam Guam-puon nomine, è Prouinciâ Oequianâ, Civilis vir ingenij; cui cum miles libellum quem diximus à Tutano subscriptum reddidisset, consideratis maturè constitit; æqua postulari censuit. Statimq[ue] officiosissimas ad Patres literas detulit; quas idem miles continuò Amacuum derulit. Patres his supermodum læti, strenuè incumbunt in eleemosynas conquirendas, vnde, & promissam mercedem tam bene merito soluerent militi, & ceterum itineris ædificationisque Domus, ac Templi conficere sumptum possent. Erat tunc Amacænsis Ciuitas exhausta iacturis, quod in eum forte annum multas onerariarum varijs ex locis merces magni pretij non paucas importantium naufragia concurrerant. Redegerat præsertim ad incitas plurimos, fidenter de foro iustulerat Iaponiensis Classis miserabilis casus, quæ ad Insulam Leuciqueum tota cum onere perierat, fortunas maximæ partis Amacænsium in extremam penè desperationem trahens. Ad hæc amicissimi quique liberalitatem exhauserant in trium irritarum expeditionum, de quibus diximus, impensis conferendis: & ex earum vano successu, malè de hac omni-tes, à proijciendis in spem tam incertam pecunijs abhorrebant. Quo mane, & commemorabilior extitit tunc pietas Gasparis Viega, qui nihil his deceritus, tam profusè largitus est, vt non propriæ solum benignitatis obitus partes, sed vnus omnium vices explere voluisse videretur. Suppeditauit etiam ex domesticâ inopiâ largiter Franciscus Capralis Collegij Rector, in-

220
Liberalitas
Gasparis
Viege in
præsequendis
viatis Pa-
tribus.

structosque benignè, ac prudenter admonitos, Rogerium, & Riccium, mense Septembri cum aliquot amicis Sinis, deducente Prætoriano Milite, qui accersitum eos venerat, dimittit. Sciauquinum, ut primum attigerunt sistunt se ad Tribunal Cocumfû flexis genibus, non enim aliter coram isto Magistratu quisquam apparet, interrogatique ab eo blandè, ac clementer, quid vellent à Responderunt se se missu magni Patris (hoc nomine ibi notus erat Romanus Pontifex) profectos ex Europâ, eò venisse instinctos cupiditate cognoscendi literas, linguamque Sinicam; quò sic mutux communicationis facultate paratâ, cum audire ipsi possent, ac discere, quæ à Sinis, ut fama erat, de Doctrinis varijs copiosè prudenterque tradebantur; tum suggerere vicissim, quæ de iisdem Europæi non paruo, nec breui studio elaborata commentati essent. Bonum hoc, atque vtrisque vile fore commercium, nec apparere causam; cur cum Sineses Magistratus mercatus, & Nundinas suorum cum Externis Institoribus, ad mercium peregrè apportatarum cum ibi abundantibus commutationem permittant: non similiter approbent magis etiam salutarem bonorum mentis, fructuumque ingenij communicationem. Petere se igitur, ut sibi ad eam rem figere domicilium Sciauquini liceat; solumque assignetur, ubi suo sumptu Domum sibi construere, & Deo Coeli, quem colerent, cuique quotidie sacra facerent, Templum excitare, ornareque possent. Ad ea Cocumfû, placido renidentique vultu. Ite, inquit, quod bene vertat, Iustrate Urbem, ac suburbia, & qui vobis maxime situs arriserit, ad eas, quas dixistis estructuras, notate, mihi que indicate. Mea erit cura impetrandi à Tutano, ut eius autoritate supremâ istius vobis loci, quemcumque optaueritis, propria, & perpetua possessio firmetur. Ab hoc colloquio digressis Patribus Miles, qui eos Amacao duxerat, alijque, quos priori aliquot mensium commoratione Amicos Rogerius parauerat, auctores fiunt eum locum petendi, quem ipsi monstrabant. Vastus patebat extra Urbem Campus ad ripam amnis ingenris, villis suburbanis sparsus, quas felicium arborum speciosa nemora, & hortorum amenissimi prospectus, cum ciuibus è Turrim fenestris spectantibus, tum aduenis per fluuium commeanantibus miro latè spectaculo monstrabant. Huius in agri eâ parte, quæ flumen contingebat, mille serè passibus ab Urbis muro, surgere cœperat sumptu publico turris ingens, quales apud Sinas multæ antiquâ superstitione tolli solent studijs populorum, vanâ fiduciâ sperantium, pacem, vbertatem, felicitatemque regionis istiusmodi molium speciosâ perennitate contineri. Prope Turrim iam ad primum euectam tabulatum, & verficolori exteriori tectorio fulgentem, vnde ei floridæ nomen adhæserat, designabatur templum magnifici, ut ijs locis, & elegantis operis, quo in Templo conseruatore Ciuitatis isti ipsi Guampuon statua decreta fuerat consilio publico literatorum, ac plebis, sexennium eius præfeturæ inoffensâ prudentiæ, ac benignitatis famâ laudatum, istâ grati animi significatione honorantium. Eò nostri deducti ab amicis locum animaduertunt ad ministeria prædicationis Euangelicæ inprimis opportunum. Redunt igitur ad Cocumfû, eique referunt: locis exploratis, ut ipse pridè iussisset, nullum ad suas rationem accomodatorem reperisse, quam eum, qui turrim floridam proximè tangeret. Hæc nostri autoritate adducti amicorum verecundè, ac timidè dicebant, multum verentes, quò res caderet. Cum ecce haud dubijs indicijs sentiunt exhilaratum istâ mentione Conseruatorem, cui videlicet amplum, gloriosumque videbatur, locum illum, in quo suæ virtutis monumentum æternum ponebatur, nouâ, & mirâ in illis partibus Europæorum Sacerdotum habitatione nobilitari. Benignè igitur arridens: rem, inquit, mihi quidem gratam, & ni fallor impetrabilem, optatis. Adibo Tutano, & vestro ei voto exposito, quod ille annuerit renuntiabo. Istius responsi moram benè Patres collocandam putauerunt in Arâ requirendâ, quam Rogerius Sciauquino discedens iussu Proregis

221

Cocumfû
humanissimè
Patres exor-
pit.

222

Et locum
aptissimum
ipsis ad edi-
ficium conse-
dit.

gis Cinsui, apud amicum deposuerat. Erat is Ciuis Sciaquinensis, nomine Nico, cognomento Ciu, quicum nostri, quod vicinus esset domui, quam Procerijs habitandam dederat, familiaritatem contraxerant, & docilem experti, Christianæ Religionis elementis imbuere volentem caperant. Huic cum subinde necessitate ad discessum vrgerentur, sacrum altare seruandum commiserant. Eius igitur cum Domum adijissent, Nico amplexus hospites, & constantem amicitiam omnibus officijs prolixè testatus, duxit in conclauæ pro copiâ ornatum, cuius in medio sacrum altare stabat, octo thuribus perpetuo fiantibus mantibus halans. Eminebat supra inscriptio literis ab ipso cubitalibus splendide formata, duas has voces exprimens Thien Chû, quæ hisce latinis respondet: *Cæli Domino*. Referebat bonus Cathecumenus; se se quotidie, ex quo Patres discessissent, in eam Aulam stans locis venerabilibus orasse Deum Cœli, vt suos Sacerdotes reuocaret, seque illuminaret. Delictati Patres viri humanitate, reditum in hospitium parabant: cum ille: nequaquam, inquit, patiar vos quamdiu propriam Domum non habeatis, abibi diuersari, quam apud me. Partemque illis ædium ostendit, Aula, in qua erat Altare coniunctam, in qua sine familiæ incommodo, degere iurim possent. Acceperunt Patres, quod vero affectu offerebatur, & facinis ex hospitio eò traductis, fruentes opportunitate offerendi Deo quotidiani sacrificij, responsum illic Conferuatoris expectabant: quod non est diu moratum.

Dies inter hæc illuxit decimus octauus Kal. Octobris, anniuersarij pæ Ecclesiam Catholicam Sanctæ Crucis exaltatæ memoriæ Sacer. Eo die adiuu à Cocumfû Nuncius, qui Patres accerferet. Subito profecti ab eius redenti placidoque vultu primum omen concessæ, quam optabant gratia sumferunt. Audiunt mox ab ipso, impetrasse se ipsis à Tutano, quæ petierant. Quare postridie constitutâ horâ ad Turrim floridam adessent: se eodem occursum, & Adis extruendæ metaturum solum. Conuenitur vniusque ad conditum. Sed Cocumfû more Sinis vsitato, qui exquisitis negotijs rite conficiendis solemnitates adhibent, Collegam alium triumvirum maximæ autoritatis secum adduxit; & cum eo tres è primarijs Ciuitatis, quorum vni tum priuato, sed Magistratibus alibi primarijs cum laude functo, ædificatio eius, de qua diximus Turris, à Concilio Vbi publico commendata fuerat. Is alioqui austeri vir ingenij, vbi audiuisset hoc agi, vt in viciniâ Turris suâ curâ structæ, stabilis & perpetua sedes Eteris hominibus tribueretur, capere frontem cepit: adductoque supercilio, itane, inquit, Amacaensibus mox turbâ magnâ secuturis, ostium prodimus, & nouæ ipsorum hic in nostris ceruicibus fundandæ colonie locum vltro damus? Trepidare hic nostri, & rem tacitè Deo commendare. Conferuator, in quem omnium oculi obuertebantur, tranquille respondit: conuenia Tutano, & sibi prouisa satis esse. Nec quidquam hic periculi esse apparere. Duobus hominibus singulari, nec vim exempli habituro, priuilegio concedi stationem in commodum publicum. Tum versus ad Patres: Videte, inquit, ne quemquam Amacao sine nouâ facultate euocetis, ac que legibus Sinensium subiecti sitis. Annuentibus ijs, ipse Cocumfû metas designauit Domicilij. Area videbatur angustior, quam vt templum simul, & Domum commodè caperet. Quare modestè interpellat Rogerius: non videre se in tam arcto spatio locum ædi sacræ. Cui Cocumfû equidem vestræ dumtaxat, inquit, habitationi hos circumscribebam fines: nunc templum quod iuxta, vt videtis, sumptu publico tollitur, vobis commendare, ac proprium addicere statui. Erat id templum, in quo, vt diximus Conferuatoris statua collocanda erat. Quare deducendum maturè ab errore absurdo Rogerius hominem ratus, Atqui solus, inquit, Deus noster in illo, quod meditamur colendus templo est: neque in eo vlli hominis vitæ signo, aut simulacro locus esse potest. Constat aliquandiu defixus ad

223
Suppelle-
ctilem sacram
priori disces-
su relictam
sanctè custo-
ditam repe-
riunt.

224
Area ædifi-
canda do-
mui, & tem-
plum nostris
designatum.

Soc. 45.

hæc verba Cocumfu: & cum seducto Collegâ, aliisque, quos adduxerat arcand locutus est. Tum ad nostros consuetâ serenitatē se conuertens. Ne id quidem, inquit, quod obijcitis obstabit, quo minus templum, quod iuris esse mei publica liberalitas voluit, vobis conditione quam optimâ condonem. Vos cui volētis Deo, quibuslibet cæremonijs sacrabitis. Nec vobis eâ in re quidquam molestiæ à nobis erit. His dictis, arcam præter eâ quam ædi nostrorum priuatâ descriperat laxari aliquantulum præcepit. Nostri exquisitis verbis prout res poscebat gratias egerunt; & quoniam sarcinulas ad possessionem assignatâ sedis continuò adeundam, eò secum tulerant vitreum trigonum inde promptum Conseruatori obtulerunt: simulque pictam tabellam Deiparæ Virginis, cui sacram ædem dicare constituerant, in loco conspicuo defixerunt. Spectauit Trigonum cum admiratione Conseruator, alijs etiam certatim effusius laudantibus. Nec minus cunctos rapuit Virginis species Christum puerum vlnis amplexæ: intueri, hæere, passim omnes, nullum finem commendandi, venerandique facere. In primis Cocumfu nullo non indicio prædebat se mirificè rerum earum aspectu delectari. Memor tamen abstinentiæ, qua summam in eo magistratu laudem meruerat, palam negauit se vitreum Trigonum, aut omninò quidquam aliud, dono accepturum. Perijt tantum, vt si graue non esset, sinerent Patres Imaginem Virginis Dei-Matris, & Triangulum vitreum deferri tantisper in Domum suam. Se enim liberos, & familiam tam miro spectaculo recreari cupere Prolixe videlicet assenserunt Patres. statimque tabula, & vitrum Conseruatoris Ministris portanda sunt tradita; adiunctis alijs quibusdam, quæ etiam, atque etiam Conseruatorem rogabant, vt sibi habere dignaretur: se enim in beneficij parte numeraturos, si aliquid à se oblatum acciperet: multo vero maxime iucundum habituros si admittere omnia vellet. Sed frustra hæc fuerunt. Nam Conseruator vbi satis domi spectata illa sunt, cuncta remisit: ne sudario quidem acu picto, Europæo opere, in quod vxor eius muliebris cupiditatis oculos adiecerat, retineri ab illâ permisso. Post hæc conductâ in proximo domunculâ instabant operi nostri, festinandum rati, ne qua voluntatum mutatio existeret. Ergo iam positis in areâ sibi assignatâ fundamentis, muri lateritij surgebant: Cum ecce Turris floridæ structores ex primo illo specimine certius æstimatâ crescentis ædificij formâ, & mole: palam vociferari, obstrui luminibus operis publici, & totam elegantiam, ceptæ turris, quæ in salutis, ac fœlicitatis publicæ auspiciū surgeret, priuatâ externorum hominum ambitione corrumpi. Hæc illis assidue querentibus, facillè primores Ciuitatis, suburbanas eò ambulatiunculas frequentantes, assentiebantur. Ergo de horum Consilio Præfectus operis Turris floridæ, ille ipse quem diximus coram Conseruatore contra nos obnunciassè, viatore publico ad Patres missò, desistere illos ædificatione iubet. Rogerius hoc audito, Proceres Vrbis singillatim conuenit, quâ mente, quoue consilio, quâ Magistratuum Sinensium voluntate, ædem vtilitatibus magis publicis, quam suis ipsorum vsibus seruituram condatur, accuratè, ac modestè docet. Probabant audita plerique; & Conseruatoris autoritate, impetratoque per eum Tutani diplomate præsertim mouebantur. Addebant tamen deonestandum non esse publicum monumentum adstructione priuatâ. Componi rem ex æquo posse, si Patres paulò remotiorem aliquem situm optarent, summâ statim omnium voluntate concedendum. His cognitis Patres, qui frustrâ se perfecturos domum viderent, si odio, inuidiæque populari ab eâ frequentandâ Sinæ abhorrent, consilium à necessitate capiunt descendendi ad conditiones oblatas. Et Deus ita rem fortunauit, vt longè accomodatior rationibus nostris, quam prior ille fuerat, locus assignaretur. Cæterum frustra consumptis capto in opere pecunijs, Rogerius Amacuum redit subsidij conquirendi gratia. Vbi dum moratur, Riccius dirâ calumniâ periclitatus, conuictis Diuinâ prouidentia falsis testibus, & calumniatore grauis-

225

Tabella Virginis Matris puerum IESVM vlnis gestantis admirationi est Sinis.

226

Abstinentia Conseruatoris dona recusantis.

227

Iactis iam fundamentis Patres loco assignato cedere coguntur.

228

Alium impetrant commodum.

229

Riccus dirâ calumnia liberatur.

finè

simè à Conseruatore multato detractum honorem cum gloriæ accessione recuperant. Perfecta denique Domus, & Sacellum est, & vtrique appensum diploma Tutani, quo solum illud in stabilem possessionem, quam optimo iure Patribus dabatur, & inquilinorum securitati quietique, regie tutelæ interpositione cauebatur. Misit etiam Cocumfū vtriusque valus asfigendos sinico more titulos, ingenio, & manu designatos suā. Adis quidem sacræ hæc erat inscriptio: *Templum, & flos nouellus Sanctorum*. Domicilio Patrum appensa tabella hæc habebat: *Ab Occidente venerunt ad nos Patres, homines candidissimi*. Addidit Epigramma panegyricum septendecim versuum, stylo pereleganti, omnibus Sinicæ poësis suauitatibus conditum: quod item manu eruditā suā in ornatā pigmentis tabulā graphicè pictum proponi publicè voluit. Quæ res magnam nostris existimationem, & venerationem conciliauit. Interim Rogerius, quam ante hos annos quatuor scribere linguā Sinicā ceperat Christianæ Doctrinæ summam, Mandarini amicis Domum nostram amicissimè frequentantibus videndam, & si quid in grammaticæ regulis peccatum erat, emendandam commiserat. Eorum concursus iudicium fuit, librum esse præclarum, & quamprimum typis publicis edendum. contulerunt quin etiam in id operam. Itaque illorum maxime studio sub finem anni 1583. perfectâ editione, vulgari cepit. Eius libri capita quotidianis scholis ad densam, & perattentam coronam nostri differabant; cunctis admirantibus, credentibus non paucis, & aquam peccatorum deletricem (sic baptismum appellabant) concedi sibi flagrantibus. Patres nihil cupidè in istis inijs festinandum rati, rem in longum trahentem. Vnum tantum mendicium hominem morbo afflictum à suis crudeliter eiecunt domo, & miserè in publico iacentem, cum in tugurium commode ad id ipsum structum prope domicilium nostrum deportassent, & humanitè aliquamdiu fouissent, illo ipso caritatis miraculo apud Sinas rarissimo peremptum, ad Christianæ veritatis ipsi eodem tempore propositæ lucem amplectendam, volentem, poscentemque, baptizarunt, & mox cum suavi spe salutis æternæ mortuum honorificè sepelierunt. Laudantibus plerisque benignitatem in ipsum impensam: Nonnullis tamen absurdâ in vulgus speratâ fabulâ rem ad auaritiæ suspitionem trahentibus. Aiebant enim callidissimos Falancos ex istius languentis aspectu intellexisse, gemmam ingentis pretij in eius capite latere, quare illum laborantem curasse, vt mortui cadauere potirentur. Vergebat inter hæc ad finem trienne spatium Magistratui Cocumfū Sinicis legibus præscriptum: metusque cum Ciuitatem vniuersam, tum nostros priuatim sollicitabat, ne tam impensè fauente Conseruatore priuarentur. Hoc formidantibus letissimus è Regiâ Nuncijs superuenti diploma ferens, quo Guampuon, hætenus Cocumfū, Lancitanus dicitur cepit ibidem esse iubebatur. Est Lancitani tanto superior illa priori dignitas, vt non nisi genibus humi positus quicumque est Cocumfū Lancitanum alloquatur. Gratulatio ergo ingens publicè fuit, nec vllorum quam nostrorum verior, ac maior. Vnum deerat ad legitimam Residentiam iuxta vsum Societatis institutionem, vt adiri ea iustrarique à superioribus eius posset. Adeunt Rogerius, Ricciusque Lancitanum. Exponunt: de genere Amacai P. Franciscum Capralem Collegij Societatis illic Rectorem, cuius potestati, atque imperio ipsi subiecti sint. Eius iuris, officijque esse visere, & explorare quid sui, vbicumque sint, rerum gerant. Nec quidquam nostro more rite fieri, nisi eo dirigente probanteque. Petrus idcirco sese à Lancitani perspectâ tot beneficijs humanitate, ne sibi addidissimos clientes summâ consolatione, domum, & templum, quod sibi tam munificè dederit, istâ, quæ vna deesset, iuris solemnitate fraudari velit: Sed quæ polleret, vi noui Magistratûs, plenâ eius rei potestate, annuere ne grauaretur vt Caprali quoties vellet Sciauquinum ad nos venire, inspiciendi causa ordinandique, quæ è re viderentur, libera facultas esset. Concessit id solitâ facilitate

230
Perfectum
ædificium
inscriptioni-
bus ornatur.

231
Christianæ
Doctrinæ
summa lin-
gua Sinica
à Rogerio
edita.

232
Primus ba-
ptismus ægri
inopis.

233
Conseruator
in Lancitani
dignitatem
prouectus.

Soc. 45.

te Lancitanus : & statim Rogerius , relicto Sciauquini Riccio , Amacaum profectus Capralem deduxit , Lancitanoque stitit . Is hospitem exporrecissimâ fronte , benignissimis verbis excepit ; addens se mox missurum , qui eum domi suâ à se salutaret , paucis post horis eodem die venit in Domum nostram nobilis Aulicus Dux Pratoriae cohortis , qui conuento Caprali dixit , se à Lancitano adesse , gratulandi nomine ipsius eius aduentus causa . Simul ab eodem munera obtulit , quæ honestissima illic præstantibus viris dari solent . Volumen panni serici candidi , ventilabra sex , & mappas quatuor . Tantundem Patri quoque Rogerio donatum . Concurfus inde fuit Mandarinorum re per urbem vulgatâ , hospitem , quem Lancitanus tanti faceret , certatim colentium . Horum erant variâ humanitate officiosæ voces , adhortantium , vt quandoquidem urbem suam , & nouam Patrum Domum , honorare aduentu suo dignatus esset , ne breue id gaudium esse vellet , sed duorum saltem mensium indulgeret hospitio moram . Mensis erat Nouember anni 1584 . & præsentata in templo Deiparæ Virginis anniuersarius iminebat dies , quem primæ in ijs partibus publici baptismi cæremonie solemniter celebrandæ idoneum Capralis credidit . Baptizauit igitur eo die nostro in Sacello , quanto maximo apparatu licuit , duos è multis delectos . Prior ortu erat , & literis clarus , quem cum Primi nostrorum Patrum recens Sciauquinum appulorum sermones cepissent , ita ipsis familiariter adhæsit , vt etiam vtrò petitâ cum ijs diuersandi facultate , quinque circiter menses eodem cum ijs tecto eadem mensâ vsus sit : quo tempore totus erat in recognoscendo describendoque compendio Doctrinæ Christianæ Sinicâ linguâ , vt dictum est , à Rogerio composito . Eius libri lectione illuminatus , Diuinâ operante gratiâ veritatem agnouit ; seridque induxit in animum profiteri eam , & in propriâ , ac quoad posset alienâ quoque salutis vsu adhibere . Nomen illi Paulo factum est . Alter Sciauquiniensis fuit Ciuis , Sinico nomine Nico , cognomine Ciu , idem ille , cuius in domo expulsi primum Sciauquino Patres , Sacrum Altare deposuerant , vt diximus : Cui Sanctum illud depositum nomen , quam olim Obededoni Arcæ testamenti hospitium profuit . Nam ex eo tempore magis , magisque incensus desiderio Christianæ Religionis , cum vniuersa eius elementa probè percepisset , ad Fidelium coetum aggregari , studio & perseverantiâ meruit . Huic regenerato nomen Ioannis nouum est additum . Qui cum latitiâ gestiens à Sacro mysterio in suam domum rediisset , vicini magno concursu eum adierunt , etiam , atque etiam rogantes , vt ipsos iuuare ne grauaretur , in nouâ , quam suscepisset Religione cognoscendâ amplectendâque . Paulus ex Prouinciâ Fuchien oriundus , Sciauquini ob quædam negotia confederat , ibi , & in Regis Aulâ bene notus , ac magni habitus , cum ob cæteram prudentiam , tum præsertim ob insignem in literis , disciplinisque Sinensibus profectum . Ad hunc , vbi Christianum factum percubuit , Primores ipsi Principesque Sciauquiniensis Urbis gratulatum concurrerunt : certatim pro se quisque contestantes , se factum eius collaudare , ex eoque ipso intelligere bonam , & sanctam nouam istam religionem esse , quam vir tantæ Doctrinæ , ac virtutis , tamque excellentis ingenij sibi suscipiendam iudicasset . Post paucos dies idem Paulus iter in Urbem Regiam suscepit , vbi promouendus ad Mandarinum dignitatem existimabatur . Aiebat tamen nostris , se prius domum suam reuisurum ; vxoremque ac familiam inuenti thesauri participes facturum , ijs ad Christi Religionem , vt sperabat , adiungendis . Hætenus tantum necessariæ moræ traximus in enucleatè , ac distinctè repetendis originibus Sciauquiniensis Domus , quam primam intra Regnum Sinarum Societas habuit : in quo si aliquot retrò Annorum memorias coniunximus , boni causâ innouatum hic semel à nobis est , alias non faciliè limites Annalis transgressuris .

In Brasiliâ hoc anno à centum , & quadraginta foecijs Regni Dei negotia stre-

234

Rectori
Amacaens
potestas vi
fitandi Pa
tres Sciau
quini degen
tes facta .

235

Lancitanus
benevolentis
simè Capra
lem excipit :
& eius exê
plo Manda
rini .

236

Primus Ba
ptismus pu
blicus Sciau
quini cele
bratus .

strenuè, ac feliciter procurata sunt, Infidelibus ad fidem, Fidelibus ad vite Sanctitatem inuitandis. Barbarorum ad duo millia Ecclesiæ per baptismum adiuncta sunt. Christiana iuuentus præcipuè curata, excitatis saluberrimo euentu sodalitijs. Inter hos labores duo ad mercedem, vt speramus, euocati sunt. Alterius horum notabilis mors fuit inopinatâ celeritate. Relaxatum à prandio, familiari cum patribus sermone, in Pernambucensi Collegio Balthasar Fernandez xi. Kal. Iunias, dum signum Angelicæ salutationis mente insonuit, repente corruens expirauit; valens eatenus, & vegetus. Eum, est morte præoccupatum, in refrigerio fuisse, (vt sacra litera loquuntur), cum ea ceterâ eius bonitate confidere licuit; tum quòd ijs ipsis forte diebus promulgandis Iubilæo, ad eius participandas vtilitates peculiari se religione præparauerat. In Peruuia Synodum celebrarunt earum partium Episcopi, ad quam etiam Prouincialem Societatis aduocare sunt dignati. In eâ cum esset animaduersum, quæ ibi vsu terebantur Christianæ Doctrinæ linguâ populari explicatæ volumina, multis locis mendosa circumferri, quòd, qui primi Prouinciam interpretandi susceperunt, non satis adhuc in Idiomaticum illorum intimâ notitiâ profecerant, datum Societati negotium est nouæ summæ conscribendæ, quæ non tantum elementariam declarationem mysteriorum, & dogmatum Christianæ Religionis, ad informationem Neophytorum; sed etiam ad vsum Sacerdotum Parochias curantium, rituum sacrorum, officiorumque præceptorum, breuem dilucidamque præscriptionem traderet. Liber is magno studio compositus, & cum Hispanicâ, tum duabus illic vigentibus indigenarum linguis vulgatus, mirè omnibus probatus est, & vtilitates habuit ingentes. In Mexico iisdem, quæ annis prioribus meminimus studijs, Gentilium ad fidem adducendorum, Neophytorum excolendorum diligenter hoc anno operam Societatis, nec minus foeliciter institerunt. Natio indigenarum bona, & docilis, ad hæc beneficijs allecta nostrorum, qui morbis per eos tractus vulgatis, obsequijs ægrorum pauperum se liberalissimè impendebant, non appetitur ad meliora inuitantes: miris etiam euentis; & Diuini fauoris elatis significationibus ad idem excitata. quarum rerum narrationem fusioem in Annis dudum editis relinquimus. Sua quoque culturæ Hispanorum, vel peregrinorum ex Europâ, vel in ijs colonijs natorum, pars curæ tributa: & fractus quoque benignè respondit.

237
Mors subita
vnius è no-
stris Pernam-
buci.

238
Christianæ
Doctrinæ
summa Per-
uuiano idio-
mate conscri-
pta.

239
In Mexico
res hoc an-
no bene ge-
sta.